

ADALET PARTİSİ
Genel Başkanı Ve
Başbakan

SÜLEYMAN DEMİREL'İN

4. Büyük Kongreyi
AÇIŞ KONUŞMASI

2003
SA
7188

S. Demirel

**Adalet Partisi
Genel Başkanı ve
Başbakan
SÜLEYMAN DEMİREL'in
A. P. Dördüncü Büyük Kongresini
AÇIŞ KONUŞMASI**

Ankara, 29 Kasım 1968

035A 7188

Ayyıldız Matbaası A. S.
Ankara — 1968

Muhterem Kongre Divanı,

Muhterem Delege Arkadaşlarım,

Muhterem Misafirlerimiz,

Muhterem Basın Mensupları,

Sözlerime başlarken hepimizi hürmet ve muhabbetle selâmlıyorum.

29 Kasım 1964 tarihinde ilk defa ve 29 Kasım 1966 tarihinde ikinci defa şahsıma tevdi etmiş bulunduğumuz A.P. Genel Başkanlığı vazifesi emanetini Dördüncü Büyük Kongreye kadar taşımayı ve emaneti sahibi aslısine iade edebilmeyi nasıbet ettiği için Cenâb-ı Allah'a şükürlerimi ifade etmek istiyorum.

Üçüncü Büyük Kongremizin seçmiş bulunduğu Temsilciler Meclisi, Genel İdare Kurulu, Haysiyet Divanları, bütün üyeleri ile birlikte ve hemen tam kadro halinde iki senelik hizmet devresini ikmâl etmiş olarak huzurunuzdadırlar.

Aziz Delege Arkadaşlarım,

Akdetmekte olduğumuz Dördüncü Büyük Kongremiz vesilesiyle sizlere geçen iki sene zarfındaki faaliyet ve gelişmeler hakkında bilgi arzedeceğim.

Partimizin iktidarda bulunması hasebiyle mâruzatım hem Parti Genel Başkanı olarak Parti ile ilgili addedilecek, hem de Cumhuriyet Hükûmetinin Başbakanı olarak ve Adalet Partisi İktidarının başı olarak İktidar sorumluluğu içine giren çeşitli faaliyetleri içine almaktadır.

10 ay sonra seçimler yapılacaktır

Evvelâ şu hususu arzedeğim: Millet Meclisi aksine bir karar almaz ise 12 Ekim 1969 tarihinde, yani 10 ay sonra Milletvekili seçimleri yapılacaktır.

Bunu ifade etmiş olmakla 10 Ekim 1965 seçimleri ile aziz Milletimizin, memleketin idaresine memur ettiği Partimizin 3 seneyi iki ay kadar aşan bir süredir iktidar vazifesini ifa etmeye çalıştığı-

nı ve 10 ay sonra da hâkimiyetin, kuvvetin, meşruiyetin sahibi olan aziz milletimize bize tevdi ettiği emaneti iade ve tekrar teveccühünü esirgemezse hizmetine talip olduğumuzu beyan etmemiz gerekecektir.

Bu itibarla önümüzdeki devre siyâsî bakımdan çok hareketli bir devre olacaktır.

Üçüncü Büyük Kongremizden bu yana geçen iki sene zarfındaki faaliyetleri ve gelişmeleri arzettikten sonra, önümüzdeki devreye ait görüşlerimi de ifadeye çalışacağım.

Geçen iki senenin faaliyetleri ve gelişmeleri takdir buyuracağımız veçhile, böyle bir konuşmanın şumulü içerisinde ifade olunamayacak kadar hacimlidir.

Muhterem Delege arkadaşlarıma, Temsilciler Meclisi, Genel İdare Kurulu raporları ile Hükûmet icraatına ait bir kitabı, 1968 İl Kongrelerinde yapmış olduğum konuşmaları sunmaktayız.

Benim konuşmamı bütün bu dokümanların bir tamamlayıcı parçası olarak telâkki etmenizi rica ediyorum.

Gerideki iki yıl çok hareketli geçmiştir

Aziz Delege arkadaşlarım, geride bıraktığımız iki yıl içerde ve dışarda çok hareketli ve hâdiselerle dolu geçmiştir.

1967 senesinin Kasım ayında Kıbrıs'ta Boğazköy ve Geçitkale köyleri bir baskına uğramış ve 29 ırkdaşımızın hunharca katli ile neticelenen bu hâdisе memleketimizi bir eleme ve infiale garketmiş ve bizi savaşıñ eşişine getirmiştir.

1967 senesinde Sakarya ve Tunceli illerimizde, 1968 senesinde de Bartın, Amasra ve Kiğı kazalarımızda vukua gelen depremler can ve mal kaybına sebeb olmuştur.

2 Haziran 1968 tarihinde mahallî seçimler ile Cumhuriyet Senatosu kısmî seçimleri yapılmıştır.

1968 senesinin Haziran ayında Üniversite ve Yüksek Okullarımızda boykotlar, işgaller öğretimi âdeta felce uğratmıştır.

1968 senesinin Temmuz ayında da dost bir devletin donanmasına mensup gemilerin memleketimizi ziyareti vesilesiyle İstanbul'da müessif hâdiseler cereyan etmiştir.

1967 senesi içerisinde Doğı illerimizde "Doğı Mitingleri", 1968 senesi içinde de İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerimizde "Anayasa ve Uyanış Mitingleri", bunlara karşı da "Şahlanış Mitingleri" yapılmıştır.

1967 yılı içinde İkinci Beş Yıllık Plân Meclislerimizin kararı haline gelmiş ve 1968 senesinden itibaren de tatbikine geçilmiştir.

Bölgemizde İsrail - Arap çatışması ile, son Çekoslovak olayları da dış gelişmelerin en önemlilerini teşkil etmiştir.

Bütün bu hâdiselerin içinden millî menfaatlarımızın, demokratik hukuk devletinin, aklın vasıtalarını ve ölçülerini kullanarak çıkmaya çalıştık.

A.P. siyasî tarihin çok önemli bir devrinde vazife görmüştür

Aziz Delege arkadaşlarım,

Siyasî tarihimizin çok önemli bir devresinde Partimizin vazife gördüğünü herkes kabul ediyor.

Bir ihtilâl sonrasının, yeni bir Anayasanın tatbik edilmeye başlanmış olmasının, nisbî seçim sisteminin neticelerinin meydana getirdiği ortam alışılmamış bir ortamdır.

İhtilâlin bıraktığı birçok meseleler vardır. Bu meselelerin başında itibarlar zincirini yeniden teşkil etmek, ve itimat havasını yeniden tesis etmek gelmekte idi.

1961 Anayasasının getirdiği geniş hürriyet havası ve devlete yüklediği sosyal vecibeler ile kuvvetler ayrılığı prensibinin ve plânlı kalkınmanın şümûlünün anlaşılmasındaki güçlükler vazifemizi bir hayli çetin hale getirmiştir.

Hürriyetlerin istimali ve suiistimali sınırları Anayasanın vatandaşlara tanıdığı hakların meydana getirdiği neticelerin kabul edilmesindeki tereddütler çeşitli münakaşalara yol açmıştır.

Bu münakaşaların hemen hepsinde hedef biz olmuşuzdur.

Ayrıca iktisadî ve sosyal kalkınmamızın harekete getirilmesi icabetmiş, “kabarane arzular” ortamı yaratılmış, “musluk akarken kovayı doldurmak” arzuları yükü çok artırmış, imkân-ihtiyaç dengesini tesiri altında tutmuştur.

Huzuru, sükûnu, barışı sağlamayı ana hedef aldık

Muhterem Delege arkadaşlarım,

Bir ihtilâl, ondan sonra iki silâhlı ayaklanma ve 4 koalisyon Hükûmetini 5 senelik bir zaman fasılasında idrâk eden memleketimizde, gerek Partimizin gerekse İktidarımızın yönetiminde huzuru, sükûnu, iç barışı sağlamayı ana hedef aldık.

Vatandaş “dirlik ve düzenlik” istiyordu. Ağzının tadının bozulmasını istemiyordu, sükûnet istiyordu.

Milletimizin bu arzusu seçim beyannamemizin başında “milletçe el ele verelim” ibaresi ile ifadesini bulmuştu.

Çeşitli faktörler, değişen dünya şartları, çağın icapları, Ana-

yasanın haklar, hürriyetler, yetkiler, sorumluluklar, ve vazifeleri tesbit şekli memleketin huzur ve sükûnunu devam ettirmekte bize çok ağır sorumluluklar yüklemiştir.

Ayrıca bize pek çok şey bırakılmış olması, hiçbir şey yapmamış da olsalar herşeyi birden yapma iddiaları ile siyasî hayatımıza yenilik getirdiklerini iddia eden fırsatçıları ortaya çıkarmıştır.

Huzur ve sükûn havası yerleştikçe, kökleştikçe birtakım yan problemler de zuhur etmiştir.

Siyasî hâdiseleri cereyan ettiği günün şartları içinde değerlendirmek lâzımdır.

Zaman geçip de şartlar değişince, değişik görünüşlerin meydana çıkabileceği tabiidir.

Gayretlerimizin anlayışla karşılanmasını beklememekteyiz

Velhâsıl, seçim beyannamemizde millete ve Hükûmet programımızda Meclislerimize ve milletimize taahhüt ettiğimiz ana hedefi "huzur ve sükûnu tesis ve idame ettirme" hedefini herşeye rağmen ana hedef olmaktan çıkarmadık.

Gayretlerimizin herkes tarafından anlayışla karşılanmasını bekleyemeyiz.

Ancak her Türk vatandaşının, ulaşmağa çalıştığımız hedefe varılmasında menfaatı bulunduğunu ifade etmek mecburiyetindeyiz.

Siyasî, iktisadî ve sosyal meselelerin halli, gün meselesi değildir.

Ortam, zaman, imkânlar ve şartlar çok iyi değerlendirilmek ve hedefler iyi tâyin edilmek gerekir. Bunu yaptığımıza kaniim.

Muhterem Delege arkadaşlarım,

Karşımızda 7 Siyasî Parti vardır.

Bunların her birisinin tesir sahaları mevcuttur. Çeşitli iddialara sahiptirler.

Memleketimizin gerçek mânada ileriye gitmesinin ne ile ve nasıl mümkün olduğunu söylemeden kalkınmamışlığın neticesi olan hemen her şey bir istismar konusu yapılmaktadır.

Ölçü ve insaf sınırını aşan tenkitler!..

Bize yöneltilen tenkitler ise çok kere ölçü ve insaf sınırlarını aşmakta, gerçekte bağdaşın bağdaşmasını gözü kapalı ve dolu dizgin yapılmaktadır.

Yedi siyasî partinin dışında hüviyeti siyasî parti olmamakla beraber tüzüğü, programı, tabelâsı olmayan çeşitli dernekler ve çeşit-

li mahafil de zaman zaman siyasî parti imiş gibi hareket etme ve bize hücum etme itiyadını elden bırakmamıştır.

Her hal, bahane ittihaz edilerek söylenmedik söz bırakılmamıştır. Zaman zaman fısıltılar yayılmış, tehditler savurulmuş, tehlike işaretleri verilmiştir.

Devlet otoritesini yetersiz gösterme, güven hissini sarsma gayretleri görülmüştür.

Bazı kimseler ellerine barometre almış, her gün memleketin atmosferini ölçmüş ve gerginlik alâmet ve işaretleri vermiştir.

Bazı kimseler ellerine saat almış, 12'ye kaç kaldığını ilân etmiştir.

Bazı kimseler de tehlike çanlarının çalmakta olduğunu haber vermişlerdir.

Bazı kimseler de oturmuş, mühim hâdiselerin olacağını yaymış veya geçen hafta içinde, geçen ay içinde büyük tehlikelerin atıldığını tebşir etmiştir. Bütün bunlar memleketimizde muhayyilesi zengin, tehlikeleri sezme gücüne sahip oldukları iddiasında bulunan zihinlerin mahsulüdür.

Uyarmacılar, bekçiler, gözcüler kendi kendilerini tedirgin etmişler, milleti huzursuz bırakmaya çalışmışlardır.

Kötümserlik hastalığına ve felâket arayıcılığına müptelâ olanlar deva bulmaz.

Bu gibi gayretlerin bizim üzerimizde bir tesiri yoktur, ama yâr ve ağyâr ne der onu hesaplamak lâzımdır.

Hesapsız ve ölçüsüz bir siyasî mücadele yapılmıştır

2 Haziran 1968 seçimlerinde siyasî partilerin radyolarda ve memleket sathında yaptıkları konuşmaların bir tahlili yapılırsa siyasî mücadelenin ne kadar ve ne kadar hesapsız ve ölçüsüz istikametlere yöneltilmek istendiği ortaya çıkar.

Çeşitli siyasî partilerin radyolarda, vatan sathındaki seçim propagandalarının muhtevası, memleket durumunu aşırı derecede kötü gösterme, İktidar Partisini ve onun iç ve dış politikasını memleket için buhran ve mahrumiyet sebebi halinde tasvir etme, seçmenleri yalan, tezvîr ve iftiralarla aldatma çabası içinde bulunma, Adalet Partisini 1969 seçimleri için hükmen mağlûp ilân etme, fukaralık, mülkiyet, servet düşmanlığı, sınıf tezatları, mezhep ayrılıklarının istismarı, şahsiyet yapma ve memleketin kader ve âkibeti bakımından sun'î endişelere sürükleme şeklinde özetlenebilir. Tabî ki bütün bunların cevabını hem biz verdik, hem de seçmen vatandaş verdi. Bunları tekrarlayışımın sebebi, politik ihtirasların muârizlarımızı ne

kadar insafsız hale getirebildiğini ifade etmek içindir. Sadece bize karşı insafsız olsalar diyeceğim çok şey yoktur, ama memleketin menfaatleriyle, beraberliği, bütünlüğü ve huzuruyla bu çeşit propagandaları bağdaştırmak imkânsızdır.

Demokrasi varsa siyasî partiler vardır

Demokrasiyi yaşatma ve geliştirme bütün siyasî partilerin vazifesidir. Zira demokrasi varsa siyasî partiler vardır. Siyasî partilerin demokrasinin ayrılmaz bir parçası olmaları bir mesuliyeti deruh-te etmek demektir. Rey talebi o hale gelmiştir ki herkesin, her zümrenin hoşuna gitme şekli aranmıştır. Bütün vatandaşların dertlerinin ve menfaatlerinin beraberce düşünülmesi yerine âdeta "nabza göre şerbet" verilme tercih edilmiştir. Bu tutumu, nasıl olsa iktidara gelmiyeceğiz, diye yapmak mümkündür. Çünkü iktidar ümidi olan siyasî teşekküllerin iktidara gelseler de söylediklerini gerçekleştirmeleri imkânsızdır. Zira bu türlü davranış, bir dengeyi değil bir çatışmayı doğurur. O kadar çok vadedilmiş ve o kadar bol keseden dağıtım yapılmıştır ki verilmeyen hiçbir şey kalmamıştır. Meclisi veren olmuş, Hazineyi veren olmuş, koltuk ve makam veren olmuş, başkasının tarlasını, evini, parasını veren olmuş, velhâsıl mümkün mü, değil mi demeden kendilerine ait olmayan herşeyi dağıtanlara rastlamışızdır.

1969 seçimlerinde de aynı metotlara başvurulacağını tahmin etmek yanlış bir şey olmayacaktır. Her ne sebeple olursa olsun Adalet Partisi olarak rıza göstermiyeceğimiz hususların başında memleketimizin millî bütünlüğüne ve beraberliğine ve rejime yönelmiş faaliyetler gelir. Seçim propagandaları dâhil bu gibi faaliyetlerin ilgili mercilerce dikkatle takip edileceğinden ve gereğinin yapılacağından emin olmak her vatandaşın hakkıdır.

Kanunlara aykırı hareketlerin müdafaası kabil değildir

Haziran ayı içerisinde bütün dünyada olduğu gibi memleketimizde de öğrenci hareketleri olmuştur. Bu hareketlerin haklı ve masum bir ortamın üzerine istinat etmediği kabul olunamaz. Ancak tahriklerle bu kara bulutların nerelere kadar sürüklendiğini de herkes görmüştür. Sebep ne olursa olsun kanunlara aykırı hareket etmenin müdafaası kabil değildir. Bu hareketlerin, işgal ile boykotun aynı olduğunu ifade etmek suretiyle ve başka şekillerle teşvik görüldüğü, hiç değilse kınanmamış olmakla politik destekten mahrum kalmadığı ifade olunabilir.

Şimdi meselenin ciddiyeti, bâzı mahafilce anlaşılmalı olmalı ki, cesaret kırıcı bir tavrın takınıldığını memnunlukla görüyoruz.

Ağustos ayında İstanbul'da vukua gelen hâdiseler, dost ve mütefik bir memleketin donanmasına mensup gemilerin daha evvelce de pek çok kere yaptığı ziyaretten farklı olmayan limanlarımıza gelişini protesto maksadına dayanıyordu. Aslında karşılıklı menfaat ve karşılıklı saygıya dayanan dostluğu zedelemek ana maksat idi. Bu hâdiselerde üzücü olan diğer bir cihet ise, memleketin kanunlarını tatbikle ve âmmenin intizamını teminle mükellef olan emniyet kuvvetlerine karşı çeşitli çevrelerin takındığı tavidir.

Doğu mitingleri malûm maksatlarla tertiplenmiştir

1967 senesinde bâzı Doğu illerimizde ve ilçelerimizde İkinci Beş Yıllık Plânın Doğu'ya hizmet götürmediği iddiasıyla çeşitli mitingler tertip olundu. Bu mitingler aynı kaynaktan sevk ve idare edilmiştir. İkinci Beş Yıllık Plânın sadece yapılacak yatırım miktarlarını belirttiği ve bunların hangi bölgelere yapılacağını belirtmediği halde bu mitingler bizce malûm maksatlarla tertiplenmiştir.

Mitinglere gerekli cevabı Doğu bölgemizin aziz ve kahraman halkı gayet vâkur bir şekilde vermiştir.

Ayrıca, siyasi mugalâtanın düşünce ve fikir hürriyeti üzerinde âdeta bir baskı halini alma istidadını gösterdiği zamanlar da olmuştur.

Düzen düşmanlığı, devlet düşmanlığı, rejim tartışmaları geçen iki yılın kamu oyunu işgal eden meseleleri haline gelmiştir.

Biz, bütün bu hâdiseleri ve gelişmeleri konuşmaya başlamış bir ülkede "bir oluşum" tezahürleri addettik. Bu oluş, bir anarşi ile değil, hür ve serbest hava içinde "kendimizi bulma" ile neticelenecektir.

Bugün dünyanın her tarafında toplum meseleleri ve bunların hal şekilleri yeni bir görüşle ele alınmaktadır.

Bu itibarla, bütün bu olayları hakkından ve dâvasından emin insanların vekarı ile kanunların ve devletin gücüne inançla takip ettik.

Siyasi mücadeleyi, bir galeyana ile neticelenecek şekilde kızıştırmadık.

✓ Hürriyetlere tahammül edebilmek lâzımdır

Hürriyetlere tahammül edebilmek lâzımdır, istimalinden hiç ve suiistimalinden bir dereceye kadar korkmamak gerek.

Zira hürriyetlerin istimali esastır. Suiistimalinin ise müeyyideleri vardır.

Hürriyetlerin suiistimali endişesi müeyyideler tamsa ve doğru olarak tatbik ediliyor ise bir huzursuzluk kaynağı olmamalıdır.

Zira kötüye kullanılır endişesini bertaraf etmek için hürriyetleri bertaraf etmeye gidemeyiz.

Tabî ki bu mülâhazaların bir istisnası vardır. O da Devlet ve rejim emniyetine yönelmiş hürriyet suiistimalidir. Bu hali, aynı tavır ile karşılamak mümkün değildir. Bu hususa ileride tekrar temas edeceğim.

Mühim olan mesele müeyyideleri tatbikle mükellef olan organların, görevlerini bir mes'uliyet şuuru ve hukuk devletine sadakat içerisinde yerine getirmesidir.

Ne için hâdiseler meydana geliyor diye yapılan şikâyetler de her zaman haklı değildir.

Hâdiselerin meydana gelmesini önleyici tedbirleri almak imkânı vardır veya yoktur.

Esasen her hâdisenin önlenmesi mümkün olsa o zaman müeyyidelere ihtiyaç kalmaz.

Bizim hukuk sistemimiz önleyici tevkif müessesesini kabul etmemiştir.

Hürriyetçi demokratik nizam içerisinde idare edilmekte olan hiçbir memlekette de önleyici tevkif müessesesi mevcut değildir.

Bağdaştırma, uzlaştırma, birleştirme çağındayız

Burada bir hususa daha işaret etmek isterim :

Çağımız bir bağdaştırma, uzlaştırma, birleştirme çağıdır.

Bağdaşmaz, uzlaşmaz ve birleşmez tutumlar bugünkü meseleleri çözebilme imkânlarını ortadan kaldırıyor.

Bugün herkesin aklına geleni yapmasını iktidardan beklemesi aynı zamanda da herşeyin yerli yerinde olmasını istemesi çelişen iki arzudur.

Hülâsa, Adalet Partisi iktidarı olarak biz, bizi iş başına getiren millî irade ile demokratik Anayasa rejimi ve hukukun üstünlüğü esaslarına inancımızın en samimî ve sadık icraatçısı olduk.

Biz Türk Anayasasının koyduğu esaslar içinde iktidarların seçimle iş başına gelip yine seçimle iktidardan ayrılmasının, milletimiz için dönüşü olmayan tek yol olduğu inancından hareket ettik. Seçimlerden önce bu inancın müdafaasını ve mücadelesini yaptık. Ve neticede milletimizin bu inanca katılmasının bir tezahürü olarak iktidar görevini aldık. Muhalefet devremizde olduğu gibi koalisyon döne-

mindeki kısa süren hükümete iştirakimiz sırasında da memlekette iç huzur ve istikrarı temin için milletin iradesine dayanan bir iktidarın, Anayasanın ve hukukun üstünlüğünü inanç olarak ve icraat olarak benimsemiş bir idarenin lüzumunu müdafaa ettik.

Huzur, sükûn ve istikrarın temel şartı

Parlâmento müessesesinin üstün değerini, Parlâmento içinde ve dışında bütün meselelerimizin açık ve alenî şekilde tartışılmasını, bütün devlet organ ve müesseselerinin Anayasadan aldıkları yetkinin sınırları içinde ahenkli ve teminatlı şekilde işlemlerini, memlekette huzur, sükûn ve istikrarın temel şartı saydık.

Seçimlerden önceki mücadelemizin bu hedeflerini, seçimlerden sonra iktidarı devralır almaz devlet hayatında hakikat haline getirmek için üzerimize düşen her şeyi iyi niyetle gerçekleştirmeye çalıştık. İlk iş olarak idareyi partizanlık dışında tutmak ve çok partili bir demokraside herkese aynı eşitlikle muamele yapmak lüzumunu yerine getirmek için bütün devlet teşkilâtını uyarmaya bu suretle idarenin vatandaşın hizmetinde olduğu anlayışını yerleştirmeye gayret ettik. Ayrıca hukuk devleti ve eşitlik prensiplerini bozacak şekilde farklı muamele yapılmamasını ve resmî makamlar nezdinde tesir ve nüfuz kullanarak aracılıkla iltimasta bulunulmasına hiçbir suretle müsamaha edilemeyeceğini, idareye katî talimat şeklinde verdik. Bütün resmî dairelerde her derecede âmir ve memurların kapılarını iş sahiplerine açık tutarak vatandaşın aracı kullanmayı düşünmesine yer bırakmayan ve kanunları hiçbir fark gözetmeksizin objektif ve tarafsız ölçülerle tatbik eden bir çalışma düzeninin tesis edilmesini istedik. Vatandaş müracaat ve şikâyetlerinin memleket sathında en yaygın şekilde merci ve muhatap bulması ve yerinde halledilmesi bakımından her kademedeki idare âmirlerinin yetkilerini kanunlar dairesinde en geniş ölçüde kullanmalarını istedik. Vatandaşla idare arasında uzun yıllardan beri bir türlü kurulamamış olan itimat münasebetini tesis edecek bir anlayışın hâkim kılınmasını istedik.

İdarenin iktidarı devraldığımız zamanki durumu

Bütün bunlara niçin lüzum gördük?

İktidarı devraldığımız zaman idarenin durumu, ne vatandaşa hizmet etmek heyecanı içindeki siyasî iktidarı, ne de yıllar yılı beklediği devlet idaresine bir türlü kavuşamamış olan vatandaşları tatmin etmekten çok uzaktı.

Ayrıca 1960 ihtilâlinin patlak vermesi ile birlikte sarsılan toplum düzeninde, hasıl olan dengesizlikler aradan geçen beş yıl içinde de devam edip gitmiş, durumu telâfi edecek bir huzur, sükûn ve karşılıklı anlayış ortamı teessüs edememişti. Husumetlerin, ihtilâl idaresi döneminde bir nevi baskı ile zahiri şekilde sükûn manzarası göstermesine mukabil, yürürlüğe giren yeni Anayasa rejiminin hürriyet havasında tekrar karşılıklı küskünlük ve suçlamalar yoluyla huzuru bozucu bir mücadele zeminine girilmiş bulunuyordu. Bu bakımdan 1965 seçimlerini müteakip iktidara geldiğimiz zaman husumet ve huzursuzluklardan tamamiyle sıyrılmış bir ortamı devralmış olduğumuz iddia olunamaz. İhtilâl sonrasında yayılan böyle bir itimat buhranının idarenin, meclislerin işlemesine kadar intikal eden tesirleri ve güçlükleri olduğuna şüphe yoktur. Zihinlerin hâdiseler karşısında tarafsız çalışması şöyle dursun, en ziyade tarafsız olması beklenen kişiler ve müesseseler bile, bu atmosfer içindeki mücadelenin tarafları haline gelmiş, meselelerin akıl ve mantık dahilinde mütalâa edilmesi imkânları ortadan kalkmış bulunuyordu.

Millet ve Tarih önünde şunları söylemiştik

Bu bakımdan biz 1965 seçim beyannamesinde bu durumdan ilham alarak birlik ve beraberliğe, huzur ve barışa büyük önem vermiş, millet ve tarih önünde şunları söylemiştik:

“Milletimizin güçlükleri yenebilmesi ve kalkınma yolunda hamlelerine azimle devam edebilmesi, ancak iç barışın varlığı ile mümkündür. Siyasî çekişmelerin, sosyal çatışmaların, milletin birlik ve beraberliğini zedeliyerek vahim sonuçlar doğurduğu, büyük kayıplara yol açtığı bir gerçektir. Birlik ve beraberliğin tesisi için siyasî rekabetin medenî ölçüler içerisinde cereyan etmesi şarttır. İnsan haysiyetine ve kişi haklarına değer verilmesi siyasî huzurun en önemli unsurları arasındadır. Birlik, düzenlik, bir arada güvenle yaşama, büyük bir milletin mensubu olma şuurunu zaafa uğratmamak, cennet bir yurt üzerinde yaşayan, fakat ayrı siyasî partilere mensup oldukları için halkımızın birbirinden çözülmüş kitleler haline gelmesine rıza göstermemek Adalet Partisinin şiarı olacaktır.

Birlik ve beraberliğin baş düsturu; Türk Bayrağı altında toplanan ve bu ülkeye derin şükran hisleri ile bağlı olan her vatandaşın, her yerde eşit muamele görmesi ve birbirlerini sevmesidir. Birlik ve beraberlik şuru, meselelerimizin çözümünde milletimize ve devlet adamlarımıza rehber ve kuvvet kaynağı olacaktır.

Demokratik rejim ve Anayasa düzenine müdahaleler

Demokratik rejim ve Anayasa düzenine yapılan türlü müdahaleler, vatandaşlar arasında ekilmek istenen nifak tohumları milletin birlik ve beraberliğini vahim şekilde zedelemiş, memleketimizde huzur, barış ve güven ortamını ciddi şekilde sarsmıştır. Memleket meselelerinin halli, kalkınmamızın gerçekleşmesi, müsbet ve müsait bir ortamın yaratılması ile mümkündür. Milletimiz, kısır çekişmelerden, iftira ve isnadlardan, dedikodulardan bıkmış usanmıştır. Farklı siyasi partilere mensup olmanın ayrırcılığından kendimizi kurtararak birlik ve beraberlik şuurunu duymamız, güven, huzur ve karşılıklı saygı havasının yaratılmasını sağlayacaktır. Böyle bir ortamda vatandaşlarımız korkusuz yaşamak, yarına güvenle bakmak, işlerine sarılmak, hayatlarını kazanmak ve topluma yararlı olmak imkânlarını elde edecektir.”

İktidara geldiğimiz zaman, memlekette daha önce vukubulan bazı sıkıntıların ve buhranların sebep olduğu küskünlükler karşısında birlik ve beraberliğin, huzur ve sükûnun iadesi bakımından devlet idaresine düşen sorumlulukların idraki içinde olduk.

Seçim beyannamemizdeki vaatler yerine getirilmiştir

Bunun içindir ki, biz iktidara geldiğimiz andan itibaren bir taraftan vatandaşlar arasında kardeşliği ve beraberliği bozan huzursuzluklara son verecek bir barıştırma ve bağdaştırma fonksiyonunu seçim beyannamemizdeki vaatlerimize uygun olarak yerine getirmeye çalıştık. Diğer taraftan devlet idaresi ile millet arasındaki itimatsızlığı ve küskünlüğü ortadan kaldıracak bir karşılıklı güven ve huzur havasını tesis etmek için kanunların tarafsız ve eşit tatbiki-ne dayanan bir hizmet anlayışını idareye hâkim kılmaya gayret ettik. Temenni ederiz ki ileride iktidara kim gelirse gelsin bu çığırda bizden daha ileri neticeler almak ve bu yolda daha çok başarı sağlamak imkânını bulsun.

Şimdi, icraatımızın hedeflerine ve programlarına ve elde ettiğimiz neticelere dair izahata başlamadan, bütün bunların tatbik ve icra vasıtası olan idarenin durumu üzerinde bazı görüşlerimi ifade edeceğim. Millet iradesinden siyasi iktidara geçiş mekanizmasını ifade eden seçim sistemi ve parlâmenter rejim, parlâmento çoğunluğuna dayanan hükümet, Anayasalarla ne kadar mükemmel düzenlenmiş olursa olsun, hükümetin yürütme görevini, kanunlara ve siyasi hedeflere uygun ve müessir şekilde gerçekleştirebilmesi, idare cihazının başarılı çalışmasına bağlıdır.

Sorumlu siyasi organ olarak hükümetin, programını uygulamakta başlıca vasıtası idaredir. İdare kamu hizmetlerini iyi yürütecek bir bünye içinde yeter sayıda ve yeter vasıflı kamu görevlilerini ihtiva etmeli, çeşitli teşkilât ve müesseseler arasında işbölümü ve işbirliği maksada uygun esas ve usullere bağlanmış olmalıdır. Kısacası, milletin parlâmentoya emanet ettiği hizmet, parlâmentonun hükümete verdiği icra görevi, nihai mânasını, hükümetin idare vasıtası ile başarabildiği işlerde bulmuş olacaktır. O halde yürütme görevini üzerine alacak iktidarların hedef ve programlarının değeri kadar, icra vasıtası olan idarenin, müessiriyeti ve iş görme kabiliyeti de büyük önem taşımaktadır.

İdaremiz Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyet devrine birtakım geleneklerini, ağır ve pahalı işleme zaaflarını muhafaza ederek intikal ettiği gibi, Cumhuriyet devrinde de birçok sebeplerle arzu edilen müessiriyete bir türlü kavuşturulamamış, islâha muhtaç bir mekanizma halinde kalmıştır.

Jandarma devletten iktisadî ve sosyal devlete geçiş

Bir taraftan Türk Devleti İmparatorluktan Cumhuriyete geçerek çeşitli alanlarda inkılâplar gerçekleştirmenin çetin şartları altında, pek dar bir elit kadrosunu bütün sorumlulukları ile değerlendirmeye mecbur kalmıştır. Diğer taraftan, eski devirlerin jandarma-devlet kavramından iktisadî ve sosyal devlet kavramına doğru gelişirken kamu hizmetlerini ve dolayısıyla devlet teşkilâtını sür'atle genişletmek zaruretiyle karşılaşmıştır. Birçok teşkilât ve müesseseyi yeniden kurmak, geleneksel devlet faaliyetlerinin dışında birçok hizmetlere el atmak, Cumhuriyet hükümetlerini insan gücü boşlukları karşısında bırakmış, fakat adam yetiştirme alanında ve sistematik, ihtiyaca yetecek bir gayret gösterilmemiştir. Eğitim müesseselerimizin memleketin topyekûn insan gücü ihtiyaç alanlarına yönelmiş fonksiyonel hedeflerden ve yetiştirme metodlarından uzak kalması, güçlükleri arttırmış, sayıca fazla ve vasıfca yetersiz bir memur istihdamının, aydınlar için bir çeşit işsizlik sigortası şeklinde muhafazası, zaman kaybına ve enerji israfına yol açan pahalı bir idare sistemini millet ihtiyaçları üzerinde gittikçe artan bir yük haline getirmiştir. İdarede devletin memurdan istedikleri ve halka hizmet gayesinin icapları yanında, memurların sübjektif haklarına ait mülahazalar, teşkilât ve idare reformlarını engellemiştir.

Memur kadrosu ile hizmet ihtiyaçları arasındaki ilişki

Zamanla bilhassa büyük merkezlerde memur sayısını ihtiyaç üstüne çıkararak sosyal şartların baskısı, memur hizmetlerinin vatan-daş ayağına götürülmesi yerine merkeziyetçi bir bürokrasinin git-tikçe artmasına yol açmış, kamu hizmetinin sadece bir vasıtası olan bürolar ve teşkilât adeta bizatihi gaye haline gelmiştir. Devlet kad-roları muayyen eğitim müesseselerinin her yıl verdikleri diploma-ların karşılığını teşkil etmek üzere mütemadiyen artmış, kamu hiz-metlerinin kesafet sahaları ile ilgili olmayan bu artış, idareyi takvi-ye edecek yerde, onu büsbütün yavaş ve pahalı işleyen bir duruma getirmiştir.

Tek parti devrinin, memurun halka hizmet sorumluluğunu zaafa uğratan malûm şartlarından sonra, çok parti devrinin de kendisine göre özellikleri, memur kadrosu ile hizmet ihtiyaçları arasındaki ilişkiye menfi tesirler yapmış, daha sonra 1960 hâdiseleri idare ve memur üzerinde büsbütün tahripkâr olmuştur. Bu hâdiseler, memur-ların iş görme ve sorumluluk alma cesaretlerini kırmış ve idareye umumî bir çekingenliğin, güvensizliğin ve muhtemel sarsıntılara kar-şı şahsî hesapların hâkim olmasına yol açmıştır. Devlet memurla-rının maaş durumlarını zaman zaman ayarlayan bazı kanunî tedbir-lere rağmen, memur maaşları hemen hiçbir zaman cazip olmamış, bilhassa 1950'den sonra özel teşebbüs sahasında gerçekleşen inkişaf karşısında ücret dengesizliği, idarenin vasıflı unsurlarını geniş öl-çüde kaybetmesine sebep olmuştur.

Vatandaşa hakkını almakta zaman kazandırılacaktır

1960'dan sonra idarenin ve memur statüsünün ıslâhı üzerinde acele girilen teşebbüsler, bir taraftan Devlet Personel Dairesinin kurulması, diğer taraftan idareyi yeniden düzenleme yolunda araş-tırmalar yapılması gibi safhalardan geçmiş ve A.P. İktidarına te-kaddüm eden devrede Yasama Organına verilmiş olan Devlet Me-murları Kanunu çıkarılmış ve idareyi ve idarî metodları yeniden dü-zenleme konusunda raporlar hazırlanmıştır. Fakat idareyi daha mü-essir çalışır hale getirmek üzere yapılan bu çalışmaların, çok cephe-li, şumullü ve uzun vadeli bir mahiyet arzeden idarî ıslâhat ihtiyacı-na cevap verecek kâfi bir tedbir teşkil etmediği görülmüştür.

İdarenin, kanunların uygulanmasında ve kamu hizmetlerinin yürütülmesinde lüzumundan fazla merkeziyetçi usullerini, muame-leleri uzatan, şikâyetleri neticesiz bırakan aksaklıklarını vatandaşa hakkını almakta zaman kazandıracak sür'atli ve teminatlı bir hizmet anlayışına göre değiştirmek, ıslâh etmek mecburiyetindeyiz.

Diğer taraftan Anayasanın 105 inci maddesine göre Bakanların kendi yetkileri içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden ayrıca sorumlu tutulmasına rağmen, onları idarenin en yüksek seviyesindeki çalışma arkadaşlarını bile serbestçe seçmek imkânından mahrum bırakan bir hukuk anlayışının kazaî murakabe şeklinde karşımıza çıktığı bir gerçektir. Hükümet idarede reform yapacak. Fakat bu reformu bizzat reform ihtiyacının ifade ettiği zaaflarla malûl bir mekanizma vasıtası ile gerçekleştirecek.

Kazai denetimin engelleyici müdahaleleri

Bütün karar ve tedbirlerini alırken takdir yetkisini hemen hemen hiç tanımayan bir kazaî denetimin, bazen frenleyici, bazen büsbütün engelleyici müdahaleleriyle karşılaşacak. Böyle bir durumun hükümete idarede reform yapabilme imkânını sağladığını kabul etmek güçtür. Müsteşarlarını, Genel Müdürlerini dilediği gibi seçmek imkânından mahrum bir hükümet, yetkisizliğine rağmen sorumlu tutulursa bu bir hukukî tezat teşkil eder. Fransa'da da bizdeki gibi bir Danıştay müessesesi, idarenin eylem ve işlemlerini denetleyen bir idare mahkemesi vardır. Fakat düşününüz ki Fransız Danıştay 20 yıllık tatbikat içinde ancak 7 defa Yürütmenin durdurulmasına karar vermiş. Bizde ise, idarenin haklı durumunu müdafaa etmesine imkân verilmeden, kararların yürütülmesi sık sık durdurulmaktadır.

Biz idarî reformu, bütün idareye şamil olarak, bir anda gerçekleştirmenin tehlikeli bir hayal olduğu düşüncesindeyiz. Biz Hükümetin yetkisizliğini bertaraf edecek bir idarî reform örneğini, en hayatî bir konu olarak gördüğümüz İkinci Beş Yıllık iktisadî ve sosyal kalkınma plânımızın uygulama devresi için kabul edilen yetki kanunu ile nisbeten dar bir sahada da olsa, gerçekleştirmiş bulunuyoruz.

Memurların hayat ve çalışma şartlarının ıslâhı

Fakat ne gariptir ki bize idarede reform yapmadınız diyenler, idarenin sür'atli karar almasına, memleketin kalkınma işlerinin kolaylıkla yürütülmesine hizmet edecek kanunî yetkileri bu sefer de Anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla baltalamaya çalışmaktadırlar. Biz idaredeki reform ihtiyacının muhtelif konulara taallük eden cep-heleri üzerinde ayrı ayrı durmadan genel mahiyette reçetelerle ve kısa zamanda bu ihtiyacın karşılanabileceğine inanmıyoruz. Devlet memurları statüsüyle ilgili mevzularda da durum böyledir. Bu konuda meselelerin şumulü ile ölçülü esaslı hazırlık çalışmalarına dayanarak Devlet Memurları Kanununun ihtiyaçlara uygun değişik-

liklerini meclislere getireceğiz. Bu sahada sosyal adalete uygun olarak memurların hayat ve çalışma şartlarının ıslâhı kadar, devlet ve vatandaş hizmetlerinin daha iyi görülmesi teminatını da titizlikle gözönünde bulundurmayı zarurî saymaktayız.

İdaredeki ıslahatın bâzı hedefleri

Bu mülâhazaların ışığı altında idaredeki ıslahatın yönelmesi gereken bâzı hedeflerini şöylece birkaç noktada özetlemek istiyorum:

1. Kanunların uygulanmasında, vatandaş işlerinin görülmesinde yetki ve görevlerin Bakanlar Kurulunda toplanması yerine, karar yetkileri iş bölümü esasına göre ilgili Bakanlıklara bırakılacaktır.

2. Hizmetlerin vatandaşın ayağına götürülmesi bakımından işlerin merkezde toplanması yerine, illerde hattâ ilçelerde devlet teşkilâtının vatandaş ihtiyacı ile temas sathı üzerinde neticelendirilmesine çalışılacaktır.

3. Bakanların yetkileri altında bulunan teşkilâtın idaresinde başlıca âmir durumundaki yüksek dereceli memurları seçmek hususunda takdir yetkileri, Anayasanın icabına uygun olarak kabul edilecek, Bakanın Müsteşar ve Genel Müdür gibi doğrudan doğruya kendi sorumluluğu ile alâkalı görevlerde çalışanları değiştirebilmek yetkisini bu derecelerdeki memurların mükteseb maaş haklarını mahfuz tutma esası ile bağdaştıran bir tatbikata gidilecektir. Danıştay kararlarıyla, bugün memurun muayyen memuriyette kalma teminatı haline getirilen sübjektif hakları, sadece müktesep hakların korunmasına inhisar edecektir.

4. Lüzumsuz yazışmalara mahal vermeyecek usuller tatbik edilecek, kanunlarda açıkça tasrih edilmiş tahditler olmadıkça, vatandaş haklarını keyfi şekilde daraltıcı bir takdir yetkisi hiçbir idarî kademe için kabul edilmeyecektir.

5. Kanuna aykırılığı yetkili mercilerin kararlarıyla sabit olmuş konularda hataların düzeltilmesinden kaçınılmayacak, vatandaşları mutlaka mahkemeye başvurmadıkça hakkını alamıyacak yollara sürüklemeyi marifet sayan zihniyete son verilecektir.

6. Memurların meslekî bilgi ve ahlâkî vasıflarını takviye ve teşvik edecek, devlet idaresini bilgi ve fazilet disiplini içinde, kamu hizmetlerini daha tesirli seviyeye çıkaracak, yetiştirme, mükâfat ve müeyyideler sistemleri konulacaktır.

Devlet idaresinin aksayan taraflarının ıslâhı, bu konuda kanunların, usullerin millete daha iyi hizmet hedefine göre yeniden düzenlenmesi bahsinde fikirlerimi özetlerken kanaatımca yanlış anlaşılın özerk kuruluşlar konusuna da temas etmek istiyorum.

Yanlış anlaşılan özerklik kavramı

Bilindiği gibi, Anayasamız, yürütme görevi başlığı altındaki ikinci bölümünde yer alan idareden bahsederken 120 ve 121 inci maddelerinde özerk kuruluşlara ait esasları özetlemektedir. Bu hükme göre üniversiteler, Radyo-Televizyon İdaresi ve haber ajansları özerk kuruluşlardır. Bu kuruluşların özerk (muhtar) oluşunu bir çeşit bağımsızlık şeklinde yorumlamaya mütemayil bir anlayış karşısında bulunuyoruz.

Evvvelâ şu noktayı belirteyim ki, üniversitelerin veya TRT'nin muayyen maksat ve gayelerle özerk bir varlığa sahip olmaları esası, son derece zaruri ve değerli bir prensip sayarız. Bizim bu prensibe herhangi bir itirazımız, bundan şikâyetimiz yoktur. Ancak üzerinde hiç tereddüt edilmemesi lâzımgelen diğer bir nokta da, özerkliği devlet içinde devlet gibi ve âdeta devletin bütünlüğü ile çelişen bir çeşit bağımsızlık şeklinde anlamak yanlışır.

Anayasamızın 4 üncü maddesinde de belirtildiği gibi, "egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir. Millet, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz."

Özerklik devlet içinde devlet olma demek değildir

Özerk kuruluşlar, yasama yetkisi, yürütme görevi ve yargı yetkisini haiz üç kuvvetin dışında bir dördüncü kuvvet değildir. Bu özerk müesseseler, Anayasada yer almış olduğu gibi yürütme görevinin içinde ve Hükûmetin sorumluluğu altındaki idarenin bir bölümüdür. Bu bakımdan kendilerine istisnaî olarak tanınmış olan muhtariyetin "özerk idarenin" Anayasada ve kanunlarda sarahaten belirtilmiş maksat ve şumulü dışında kalan hususlarda siyasî iktidarın genel sorumluluk sahası içindedirler. Bunun aksini düşünmek Anayasa dışı bir iddia olur. Anayasamızın gerekçesinde de ifade edildiği gibi, yasama yetkisini haiz Türkiye Büyük Millet Meclisi ve yargı yetkisini Türk milleti adına kullanan bağımsız mahkemeler, doğrudan doğruya milletten gelen genel ve (ilkel) bir yetki taşıdıkları halde, sadece kanunların uygulanması ile görevli olan yürütme organı, kaynağını kanundan almadığı bir tasarrufta bulunamayacağından, yürütme ilkel ve genel bir yetki değil, kanunları yürütme mükellefiyetini tazammun eden (Derivé-muhtak) bir yetki teşkil etmekte, bu bakımdan da Anayasada yasama ve yargıdan farklı olarak yürütme görevi şeklinde ifade edilmektedir (Anayasa Gerekçesi, Madde: 7). Bundan çıkan netice şudur:

Aslında Bakanlar Kurulu (Hükûmet) Parlâmentodan (Yasama Organından) aldığı görevleri yerine getirmek durumunda bulunmakta ve ona karşı sorumluluk taşımaktadır. Özerk idareler de, bağımsız olmayıp, idare olarak, yürütme görevine ait sorumlulukların çerçevesinde yer almaktadırlar.

Radyo ve Üniversite özerkliğinin gerekçeleri nedir?

Üniversite özerkliğinin esası Anayasa gerekçesinde şöyle ifade ediliyor: (Madde: 119).

“Üniversitelerin ilmî ve fikrî sahada tam bir hürriyet içinde vazifelerini yapmaları bütün Türk milletinin üzerinde titizlikle durduğu bir husustur. Geçmiş tecrübeler, üniversitelerimizin haklarını sarahatle koruyacak hükümlere ihtiyaç olduğuna şüphe bırakmamıştır. Muhtariyetin Anayasada belirtilmesi bu sarahatı sağlayacaktır”.

Radyo özerkliğinin dayanağı ise, yine aynı gerekçede (Madde: 120) aşağıdaki sebeplerle izah edilmiştir:

“Radyonun partizan tutumu ve partizan bir yayım vasıtası haline getirilmesi, memleketimizde uzun seneler ciddî bir huzursuzluk konusu olmuştur. Bu sebeple radyo muhtariyeti ve tarafsızlığı, Anayasa teminatı altına alınmak istenmiştir.

Ancak çeşitli ülkelerde bu gayeye varmak için kabul edilen esaslar çok farklı olduğu ve bunların sık sık değiştiği dikkat nazarina alınarak, teferruatlı bir madde sevketmenin mahzurlu olacağı düşünülmüştür. Bu bakımdan radyonun bir kamu tüzel kişisi haline getirilmesini ve bu tüzel kişiye görevin gerektirdiği yetkilerin tanınmasını sağlayıcı madde sevkiyle yetinilmiştir.”

Özerklik mutlak bağımsızlık demek değildir

TRT'nin sık sık tartışma konusu yapılan özerkliği hakkında Anayasa gerekçesindeki bu fikirler çok önemlidir. Bu gerekçe TRT müessesesinin muhtariyetini, yürütme görevi içindeki hiçbir müesseseye tanınmasına imkân olmayan bir bağımsızlık gibi anlamak isteyenlerin haksız olduğunu ortaya koyacak bir vuzuh taşımaktadır. Filhakika:

1. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunun muhtariyeti “özerkliği” sadece, bu müessesenin partizan tutumunu ve partizan yayın yapmasını önlemek maksadiyle izah edilmektedir. Bu maksadı sebep tutarak verilmiş bir muhtariyetin birtakım bahanelerle maksadın dışında meşru gösterilmesi Anayasanın ruhuna asla uymamaktadır. Hele bu muhtariyetin, yürütme görevinin kaçınılmaz neticesi

olarak Hükümeti Parlâmentoya karşı sorumluluk mevkiine getiren Anayasa esaslarına rağmen, Radyo ve Televizyon Kurumunu ne Hükûmete, ne de Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı sorumluluğu olmayan ve icranın denetimi dışında kalan bir bağımsız müessese olarak mütalâa etmeye imkân yoktur.

2. Anayasa gerekçesinde ayrıca, "Radyonun bir kamu tüzel kişisi haline getirilmesini ve bu tüzel kişiye görevin gerektirdiği yetkilerin tanınmasını sağlayıcı madde sevkiyle yetinildiği" ifade edilmekte, muhtariyetin tazammun ettiği yetkileri, görevin yerine getirilmesinde partizan tutumun, partizan yayımların önlenmesi gayesinin ölçü ve sınırı içinde tutmak lüzumunu ortaya koymaktadır. O halde Anayasa, Radyo-Televizyon Kurumu için herhangi bir muhtariyet ölçüsü koymamış, Kuruma sadece görevinin gerektirdiği yetkilerin tanınmasını kâfi görmüştür.

TRT'nin dikkat edeceği husus bağımsızlık değil, tarafsızlık olmalıdır

Bu şu demektir ki, Anayasa, muhtariyet için ölçü koymadığına göre, bunun ölçüsünün tâyini yasama organının takdirine bırakmıştır. Anayasa radyo muhtariyeti için çeşitli ülkelerdeki birbirinden farklı esaslardan herhangi birini tercih ve kabul veya bunlara benzer bir ölçüyü tesis hususunda yasama organını serbest bırakmamış olsaydı, gerekçedeki bu sarahatin tam aksine, teferruatlı bir madde sevk etmeye lüzum görürdü. Kanaatımca, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun partizanlık tesirlerinden korunması için, onun muhtar bir kurum olması ne kadar lüzumlu ve zaruri ise, bu Kurumu yürütme organının içindeki kaçınılmaz sorumluluğundan âdetâ sıyrılmış duruma getirmek ve bir mahkeme gibi bağımsız telâkki etmek yolundaki aşırı yorumlar da o derece haksız ve yanlışır.

Müessesenin, vazife ifa ederken dikkat edeceği husus, tarafsız olmaktır. Muhtariyet, bu tarafsızlığı temin eden, güven getiren bir vasıta dır. Hiçbir zaman muhtariyet, bir gaye olmadığı gibi, tek taraflı yayın yapmanın ve sorumsuzluğun meşruiyetini de tazammun edecek bir anlam taşıyamaz.

Siyasî sorumluluğun, Anayasamıza göre, yegâne sahibi olan iktidarı, bu müesseselerle irtibatsız hale getirmek veya öyle farzetmek mümkün değildir.

Kurum işlerini, malî, idarî ve teknik bakımlardan tesirli şekilde murakabeye tabi tutmak, tıkanan murakabe yollarını açmak, sorumluluk anlayışımızın icabıdır.

Diğer taraftan, Devlet Radyolarının Anayasaya aykırı, millî politika ile çelişmeli ve kamu düzeni bakımından zararlı bir şekilde faa-

liyette bulunmasının önlenmesi, bir zaruret ve bir millî ihtiyaç olarak görülmektedir.

TRT Kanununu ıslah ve tadil eden tasarı hazır

Beliren ihtiyaç karşısında, mevcut kanunu, her türlü şikâyeti bertaraf edecek, tam tarafsızlığı sağlayacak tarzda, Anayasaya uygun olarak, ıslah ve tadil eden, yeni bir tasarı hazırlanmıştır. Biz, TRT Kanununun bu tadilini, iktidar devremizin başında değil, şimdi ele almakla, bu değişikliği kendi iktidarımızın rahatlığı endişesiyle değil, fakat memleket menfaatleri bakımından düşündüğümüzün delilini vermiş oluyoruz.

Her vesileyle açıkça belirttiğimiz gibi, bizim Anayasa'nın 120 ve 121 inci maddelerinde yer alan özerk müesseselerin mevcudiyetine karşı hiçbir itirazımız yoktur. Anayasanın hükümlerine esas olan zaruretler ölçüsünde işliyecek muhtariyetten herhangi bir şikâyetimiz de bahis mevzuu olamaz. Bizim bu müesseseleri küçümsemek veya baskı altında tutmak da hatırımızdan geçmez.

Fakat hürriyet suiistimalleri gibi, muhtariyet suiistimallerinin de karşındayız. Bu muhtariyetin devlet içinde dördüncü bir kuvvet gibi, yürütme görev ve sorumluluğu dışında telâkki edilmesini isabetli bulmuyoruz. Ve herhalde muhtariyet ve muhtar müesseseler meselesinin, umumî efkâr ve siyasî kuruluşlar önünde görüşme ve tartışma konusu yapılmasında şikâyet edilecek bir nokta görmüyoruz. Biz sorumlu hükûmetlerin, sorumluluklarına giren her meseleyi açıkça konuşmalarının onlar için yalnız hak değil, aynı zamanda vazgeçilmez vazifeler teşkil ettiği görüşündeyiz.

İdeal devlet ve iyi hükûmet nasıl olmalıdır?

İdarenin, memleketimizin bugünkü menfaatleriyle yarınki parlak istikbalini teminat altına alma sorumluluğumuza uygun olarak iyi işler hale getirilmesi hedefimiz ve vazifemizdir. Adalet Partisi İktidarı olarak, idareyi içinde bulunduğu zaatlardan kurtarmak, onu millet ve memleket hizmetlerinin kuvvetli ve tesirli bir vasıtası yapmak, modern çağın bütün ilerlemelerini takibedecek bir hamle gücüyle teçhiz etmek istiyoruz. Fakat bu fikirlerimizi her şeyin iyisini istemek gibi, aslında her partiden vatandaşların tabii olarak paylaşmış görüldüğü müphem ve umumî bir ifadenin ötesinde tam bir açıklığa kavuşturmamız lâzımdır. Ben Anayasamızın ve hürriyetçi siyasî inançlarımızın ışığı altında bu konularda vuzuha varmak için ideal devlet ve iyi hükûmet nasıl olmalıdır, suali üzerinde durmak istiyorum. Bu sorunun cevabını teşkil edecek düşüncelerimiz, aynı za-

manda idarî reformun gerçek hedef ve metodları hakkında da bizim hangi yolda olduğumuzu ortaya koyacaktır. Böylece fikirlerimizin teferruatlı ifadesi, bizim ideal devlet, iyi hükûmet, iyi idare konularında lüzumuna inandığımız ölçüleri ve bu arada hürriyetçi, akılcı ve Batı medeniyetine bağlı siyaset felsefemizi aksettirmiş olmaktadır.

Memleketimizde Anayasa düzeni, demokrasi esaslarını kabul etmiş, bu düzenin dayandığı insan haklarını hürriyet rejimi müesseseleri içinde teminata bağlamıştır. Yeni Anayasa rejimimiz, eski Anayasamızın Fransız inkılâbından mülhem hürriyet, adalet, eşitlik gibi prensiplerini, vatandaşın sosyal ve iktisadî hak ve ödevleriyle ve Devletin millet refahını temine mâtuf sorumluluğuyla tamamlamış, böylece modern Devlette, bilhassa gelişmemiş bir memleket için hayatî önem taşıyan ihtiyaçların plânlı kalkınma ve hür ekonomi nizamı içinde karşılanması esasını koymuştur.

Milletin lâayık olduğu iyi idarenin delilleri ortaya konacaktır

Anayasamızın bu hukukî çerçevesinde ideal bir Devletin bütün siyasî, ekonomik ve sosyal gayelerini gerçekleştirecek imkânlar mevcuttur. Hükûmet olarak bize düşen başlıca görev, bu imkânlara göre milletimizin lâayık olduğu ve haklı olarak bizden beklediği iyi idarenin, iyi Hükûmetin eserlerini ve delillerini ortaya koymaktır.

İyi Hükûmetten ne anlamak lâazımdır? Bugünkü Hükûmet bu iyi Hükûmet ölçüsüne ne dereceye kadar uygundur? Bunu tahlil etmek, daha umumî bir ifade ile, demokratik idarede bir Hükûmetin iyi Hükûmet vasfını alabilmesi için muhtaç olduğu unsurları gözden geçirmek istiyorum. Bu suretle Türk vatandaşına sabah akşam kötü idare edildiği intibasını vermek ve vatandaşların zihninde kötü bir Hükûmet imajı yaratmak gayreti içinde çırpınanların iddialarını da cevaplandırmış olacağıma inanıyorum.

Önce şunu belirtmek isterim:

Demokratik bir rejimde iyi bir Hükûmetin başlıca ölçüsü, bu Hükûmetin sorumluluk esasına uygun şekilde işlemesidir.

Bu konudaki sorumluluk kavramı birbirine bağlı, birbirini tamamlayan iki fikre dayanır: Bunlardan birincisi Hükûmetin daima hesap vermeye hazır bulunması, ikincisi de takdir yetkisini keyfî olarak değil, makûl (rasyonel), aynı zamanda ahlâkî ve hukukî vecibelerine uygun şekilde kullanmasıdır.

Hükûmet halkın nabzını elinde tutmalıdır

Böylece yaptığı işlerin hesabını ve millet adına sorulacak sualerin cevabını vermeye hazır ve muktedir, yetkilerini kullanırken

makûl, kararlarında ahlâk ve hukuk esaslarına riayetkâr bir Hükûmet, iyi Hükûmet olmanın ilk şartını yerine getirmiş sayılır. Hareket ve kararlarda makûl olma vasfı ise, her şeyden evvel ilim ve ihtisasa, gerçeklerin tetkik ve münakaşasına dayanır. Bence iyi Hükûmetin diğer bir vasfı da, halkın nabzını elinde tutmaktır. İyi Hükûmet, halkın dile getirdiği ihtiyaçları ve umumî efkârın temayüllerini adım adım takip eder. Bu ihtiyaç ve temayüllere cevap verecek şekilde siyasetini tesbit ettiği gibi, muhtelif alternatiflerin kabulünden doğabilecek netice ve akisleri de değerlendirerek en makûl ve halk çoğunluğunun istek ve düşüncelerine en uygun hal tarzlarını araştırır ve kararlarında geniş ölçüde bu ilham kaynağından faydalanır. Herhalde bütün bu kaynaklardan istifade ederek çizeceği siyasette, gayelerle vasıtalar arasındaki mantikî insicamı gözönünde tutar. Fakat sorumlu Hükûmet her ne pahasına olursa olsun halka hoş görünmek, muayyen baskı gruplarının temayüllerini körü körüne kabul etmek suretiyle, idareyi sorumsuz ellerin hâkimiyetine teslim etmekten de çekinmek durumundadır.

Müsbet, yapıcı ve sür'atli bir icraat

İyi ve ideal Hükûmeti meydana getiren bütün bu unsurlardan sonra, bu Hükûmetin bir kere benimsemiş olduğu gaye ve kararları, kudretle ve süratle icra edebilecek bir müessiriyet vasfına ihtiyacı olduğunu da unutmamalıdır. Benim anladığım mânada iyi Hükûmet, durumun gerektirdiği tedbirleri alırken müsbet, yapıcı ve süratli hareket edebilen kuvvetli bir Hükûmettir.

Sadece güzel gayeleri benimsemek kâfi değildir. Onları zamanında tahakkuk ettirecek kararları bütün engelleri yenerek uygulayacak vasıtalarla mücehhez olmak da lâzımdır. Bu müessiriyet faktörü bilhassa bizim gibi kalkınma halinde olan ve kaybedecek zamanı bulunmayan bir ülkede, şiddetli bir ihtiyaçtır. Ayrıca totaliter rejimlerin müessiriyet ve sürat bakımından üstünlüğünü iddia edenlere karşı demokrasinin zaferini ancak müessir ve kudretli bir Hükûmet idealini hakikat haline getirmek yoluyla gerçekleştirebiliriz. Son olarak iyi bir Hükûmet örneğinin tamamlanması için saydığımız bütün bu vasıfların yanında, idaredeki yetki suiistimallerine karşı müeyyidelerin ve teminatın iyi işlemesi şarttır. Şüphe yok ki bizzat demokrasinin temeli olan millî irade ve devrevî seçimler, siyasî iktidarın kötü idareden sorumluluğa karşı en müessir teminatını teşkil eder. Parlâmento karşısındaki sorumlu Kabine sistemi de Hükûmetlerin iyi idareden uzaklaşmasını önleyici başka bir teminattır. Bundan başka bağımsız mahkemelerle Anayasa Mahkemelerinin ifade

ettiği hukukî teminat, kanunların hâkimiyetini sağladığı gibi, Anayasaya aykırı yasama tasarruflarını da önleyen büyük bir frenleyici kuvvettir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve onun pürüzsüz tatbikatı, Türk vatandaşına haksızlıklara karşı korunmanın şartlarını temin etmektedir.

Tenkrit hürriyeti en büyük kuvvet kaynağıdır

Biz Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin, milletten aldığı hizmet iradesini, daima daha parlak şekilde yanan bir meş'ale halinde ileri götürmesini isteyen bir iktidarız. Milletimizin ihtiyaç ve ümitlerine lâyük daha iyi bir idare ve daha feragatli bir hizmete karşı duymakta olduğu özlemleri dile getiren bir iktidarız. Bu istek ve özlemlerin ifadesinde ve gerçekleşmesinde kendi aramızdaki karşılıklı serbest fikir alışverişinin ve tenkrit hürriyetinin en büyük kuvvet kaynağı olduğuna gönülden inanmış bir iktidarız. Bu bakımdan bize kuvvet veren ve millet iradesinin desteğiyle bizi iktidara getiren tenkrit hürriyetinin, biz iktidara geldikten sonra söndürülmesini düşünenecek insanlar değiliz. Bunun aksine, tenkrit hürriyetinin milletçe üzerinde birleşmemiz gereken asgarî müşterekleri paylaşmamıza yardımcı olacak bir ışık halinde yürüdüğümüz yolu en geniş ölçüde aydınlatmaya devam etmesini isteriz. Bu bakımdan iktidara geldiğimizden bu yana, Parlâmentoda ve basında bize karşı yapılan tenkritleri bizden esirgenmemiş bir hizmet gibi kabul ederek değerlendirdik. Tenkidi önleyecek ve susturacak yolları yahut ondan kaçmak çarelerini denemek şöyle dursun, parti ve iktidar olarak kendi içimizdeki tenkritleri de, muârizlarımızın Parlâmento ve kamu oyu karşısındaki tenkritlerini de iyi niyetle faydalanma arzusu ve hoşgörülük duygularıyla karşıladık. Çünkü biz mevcut idare şekilleri içinde en iyi idare şekli olan demokrasinin ve çok partili parlâmenter rejimin başlıca feyzini ve paha biçilmez değerini, onun serbest tenkrit ve tartışmaları organize eden ve müesseseleştiren mahiyetinde görüyoruz.

Mesuliyet sinemiz bütün tenkitlere açıktır

Bu düşüncelerdir ki Anayasamızın hürriyetçi ve demokratik hukuk devleti ilkesine uygun bir tutum içinde basın hürriyetini aleyhimizdeki tenkritlerin en aşırı tecellileri karşısında bile yüksünmeden ve mesuliyet sinemizi olanca sabır ve tahammülle bütün tenkitlere açık tutarak hoşgörülükle karşılamaya devam ettik. Muhalif ve muârizlarımızın Parlâmento Kürsüsünden kürsü hürriyetinden âzami faydalanma imkânlarını ideolojik saldırganlığın sınırlarını zorla-

yacak şiddetle kullanmaları karşısında da gocunmadık. Biz modern demokrasilerde devlet idaresinin, basın yoluyla kamu oyunundan gelecek tenkit ve düşüncelerden, Parlâmento tartışmalarından zaafa düşeceği endişesine asla kapılmadık. Hürriyet rejiminin karşılıklı suçlamalarla soysuzlaştırılması yerine, bu rejimin tek taraflı kalsa bile tolerans ve feragat davranışlarıyla yerleşmesine ve kuvvetlenmesine yardımcı olmayı, şahsî üzüntülerimiz pahasına tercih ettik.

Türkiye bir siyasî çekişmeler memleketi olamaz

Biz yirminci asrın ikinci yarısında, yeni ufuklara doğru giden bir dünyanın, mühim bir safhasını yaşamaktayız. Bir taraftan milletçe beraberliğin zaruretlerine uymak, diğer taraftan ayrı ayrı siyasî görüş ve kanaatlerin demokratik bir düzen içinde serbestçe ifadesi yoluyla devlet hayatının millet iradesine uygunluğunu gerçekleştirmek gibi sorumluluklar taşıyoruz. İnsan haklarına dayanan bir hukuk devleti rejimi içinde, iktisadî ve sosyal gelişmeye hız verecek tesirli işleyen, kuvvetli bir idareyi de kurmak ve geliştirmek mecburiyetindeyiz. Ayrıca bizi çevreleyen dış âlemin millî güvenlik bakımından çok uyanık olmak vazifesini bize telkin edici büyük tehlikeleri karşısında da, Devletimizin gücünü hem millî dayanışmamızla, hem de hür dünyanın kolektif güvenlik sistemiyle koruma sorumluluğu karşındayız. Bütün bu büyük ve bağdaştırılması ilk bakışta güçlükler gösteren problemleri halledilebilecek bir Türkiye, siyasî çekişmeler ve sosyal kavgalar memleketi olamaz. Herşeyden evvel bu noktayı böylece tesbit etmek, dâvalarımızı başarıya götürececek millî güçleri bir anlaşma ve ahenk içinde bir araya getirmek zorundayız. Bu zaruretin iktidar partisi olarak bize ilham ettiği mâna sudur: Memleketimizi ve milletimizi, sürüp gitmiş olan kısır mücadelelerden ve bu mücadeleleri kışkırtıcı husumet zaaflarından kesin olarak kurtarmalıyız. Milletimizin idaresi sorumluluğuna lâyıık olmanın, birtakım ayırıcı hisler yerine, hepimizi birleştirici makûl fikirler etrafında vatandaşlarımızı toplayabilmekle mümkün olduğunu idrâk etmeliyiz.

İktidar - Muhalefet dialogu kopmamalıdır

Bunun için de rejimimizin vazgeçilmez unsurları olan siyasî partiler arasında, asgarî müştereklerin kabulüne dayanan bir ortamı ve iktidar - muhalefet dialogunu koparmamağa mecburuz. Bu görüş ve inancımızın rehberliği altında basın ve toplantı hürriyetlerini, siyasî partilerin serbestçe faaliyetlerini Anayasa ve kanunlar çerçevesi içinde hiçbir idarî engel ve müdahaleye tabi tutmayı dü-

şünmeksizin, hukuk devleti icaplarına sadık kaldık. İktidarımız devresinde yapılan bütün seçimlerde seçmen oylarının her türlü baskı, müdahale ve tesirden uzak kalması hususunda idareden şikâyete asla yer verilmeyecek bir titizliği şiar edindik. 1965, 1966, 1968 seçimlerinde hiçbir şikâyete mahal bırakmayan bu titizliğimiz hürriyetten, tenkitten, seçim neticelerinin şöyle veya böyle tecellisinden korkmayan tolerans zihniyetimiz, Adalet Partisi iktidarı olarak başka bir alâmeti farikamızı teşkil etmektedir.

Üzülerek kaydetmeliyim ki, memleketimizin siyasî hayatında objektif ölçülerden, şahıslara bağlı olmayan prensip ve dâvalardan ziyade, hissî davranışlar ve şahsî ölçüler hâlâ hâkimiyetini muhafaza etmektedir. Çünkü bâzı kavramlar vuzuha erişmemiştir. Halbuki biz inanıyoruz ki, demokrasimizin bugünkü kadar geleceği de, muayyen temel kavramlarda bir anlayış birliğine varmamız ve memleketin umumî menfaatları açısından mütalâa edebilmemize bağlıdır. Fikirlerdeki iştirâki güçleştiren bu vuzuhsuzluğun bir neticesi olarak, biz zaman zaman birbirine zıt olması lâzımgelen çeşitli tenkitlere mâruz kalmaktayız.

Kaynağımız büyük milletimizin demokrasi aşkıdır

Adalet Partisi Anayasa ve kanunlar dairesinde kendi siyaset felsefesine uygun bir program içinde kurulmuş bir partidir. Faaliyetlerimizin kaynağı büyük Türk Milletinin demokrasi aşkı, hürriyet ülküsü, iktisadî sahada hür teşebbüse değer veren inançları, totaliter rejimlerin her çeşidine karşı cephe alan insan haklarına bağlı görüşleridir.

Herkesçe takdir edilmesi gereken bir husus olarak şunu belirtmek isterim ki Adalet Partisi, kurulduğu günden bu yana muhalefet olarak, koalisyon hükûmeti çerçevesi içinde ve üç senelik iktidar sorumluluğu devresinde memleketimizde güven ve huzurun tahakkuk edebilmesi uğrunda büyük gayretler sarfetmiştir. Bu gayretler başarılı olmuş ve bugüne kadar alınan mesafe ve ulaşılan neticeler, bir ihtilâl sonrasının açtığı derin yaraları sarmak, ayrılıkları, küskünlükleri giderici bir huzur havasını tesis etmek bakımlarından küçümsenmeyecek müspet bir ortamı meydana getirmiştir.

Biz, Anayasa buhranlarının bir daha nüksedemeyeceği sıhhatli bir devlet bünyesinin gelişmesine çalışmaktayız. Biz, millet tarafından seçilmiş olmayı, yerine hiçbir şeyin kaim olamayacağı en büyük güç olarak yerleştirmeye mecburuz. Biz, millettten aldığımız oylarla %53 oranında bir çoğunluk teşkil ediyoruz. Fakat karşımızda ayrı

ayrı ve düşük oranlarda da olsa, toplam olarak milletin %47'sinin oyunu temsil eden bir muhalefet topluluğu mevcuttur. Bunu sıfır farzetmenin ve milletin tümünün bizi tasvip ettiğini kabul etmenin huzursuzluk ve ihtilâtlara yol açabileceğini gözden uzak tutmamak gerekir. Şunu kabul etmeye mecburuz ki, bugün içinde bulunduğumuz devir, bir denge devridir.

Demokrasi milleti gruplara ayırmak demek değildir

Tabii ki bir memleketin idaresinde her meselenin bir karara bağlanması lâzımdır. Meseleler muallâkta kalmaz. Karara bağlama keyfiyeti bir usule tabidir. Her parlâmentoda ve her demokraside karar rey ile verildiğine göre meselelerin karara bağlanması çoğunluğun reyleriyle mümkündür. Azınlığın reylerinin çoğunluğun reylerinden daha kıymetli olduğu iddia olunamaz. Gayet tabiidir ki iktidar partisi seçim beyannamesine ve Hükümet programına koyduğu hususları gerçekleştirecektir. Bu hususlar sadece iktidar partisi mensuplarını değil, her vatandaşı alâkadar eder. Burada mühim olan husus, çoğunluğun azınlığı bir reaya haline getirmemesi ve azınlığın çoğunluğu tahakküm altına almamasıdır. Çünkü demokrasi, milleti birbirinden farklı haklara sahip gruplara ayırmak demek değildir.

Bugünkü Anayasanın ifade ettiği çok partili demokrasi düzeni, sadece kanunî ve şekli bir çerçeveden ibaret değildir. Demokrasiye yaşama gücünü veren asıl unsur, içinde hak ve hürriyetlerin serbestçe cereyan ettiği bir hukuk sistemi kadar ve belki daha fazla karşılıklı toleransa ve medenî anlayışa dayanan bir düşünce tarzı ve hayat felsefesidir. Dengeyi sağlayacak böyle bir tolerans ve anlayıştan mahrum toplumlarda, demokratik düzenin kuru ve şekli hukuk kalıpları halinde işlemesi mümkün değildir. Birbirinden ayrı düşünen vatandaşlar olarak birbirimize karşı hoşgörülük göstermeye mecburuz. Fakat bilhassa iktidar olarak bizim gibi düşünenle bizim gibi düşünmeyenleri de tam tarafsızlık içinde eşit tutmaya mecburuz.

Muhalefetin iktidardan korkmaması lâzımdır

Huzurun şartı ve ehemmiyetine işaret ettiğim dengenin temeli, insanların siyasî fikir ve kanaatleri ne olursa olsun, korkudan azâde ve masun olmalarıdır. Bir siyasî parti iktidara geldiği zaman kimsenin ve bu arada muhalefetin ondan korkmaması lâzımdır. Bunun tabii neticesi olarak, muhalefet iktidara gelince de eski iktidarın korku duymaya ihtiyacı olmamalıdır.

Bizim devlet ve siyaset anlayışımızın temelini ve kaynağını teşkil eden ilke, Anayasanın ikinci maddesinde ifade edildiği gibi, insan haklarına dayanan millî demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti anlayışıdır. Biz bu anlayışın samimî taraftarı, müdafii ve tatbikçisi olmayı şiar edinmiş bulunuyoruz. Bizce Türkiye’de siyasî hayatı olumsuz istikametlere sürükleyen tartışmalar, Anayasamızda böylece tarif edilmiş olan devletin vazife ve sorumluluklarını gereği gibi anlamamaktan çıkıyor.

Sosyal devlet sosyalizme yönelmiş devlet değildir

Anayasamızın ikinci maddesi bir taraftan vatandaşların demokratik hürriyetler düzeni içinde insan haklarından yararlanmasını, diğer taraftan devletin iktisadî bakımdan zayıf durumda olan kişilerin, zümrelerin refahını sağlama sorumluluğu içinde bulunmasını öngörmektedir. Bu hükmün açık olan mânasına göre, sosyal devlet, sosyalizme yönelmiş bir devlet değil, vatandaşı klâsik insan hak ve hürriyetlerinin yanında, onu yoksulluğa, işsiz ve bilgisiz kalma-ya karşı çeşitli haklar ve sosyal hizmetlerle himaye eden bir devlettir. Bu devlet ayrıca ferdin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlayan siyasî, iktisadî ve sosyal bütün engelleri kaldırma sorumluluğu içindedir. Bu devlet insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamak mecburiyetindedir. İşte çağımızın devleti, köylü, işçi, esnaf ve sanatkâr, küçük memur gibi iktisadî bakımdan güçsüz ve himayeye muhtaç zümreleri millî dayanışmanın kaynaklarıyla sosyal bakımdan korumak için tedbir alacaktır. Memleketteki çeşitli zümreler arasında hak ve fırsat eşitliğine yönelmiş bir sosyal adalet ilkesini gerçekleştirecektir. Biz büyük vatandaş kütlelerinin maddî ve manevî ihtiyaçlarını karşılamayı, hayat seviyelerini yükseltmeyi, onları geleceğe güvenle bakacak bir sosyal güvenlik düzeni içine almayı vazife bilen bir devleti, bu memlekette hakikat haline getirmek dâvası içindeyiz. Çağımızın modern refah devleti ilkesine göre refahı tabana yaymak, köylüyü, işçiyi, esnafı, küçük memuru ve diğer dar gelirli vatandaş zümrelerinin çalışma ve yaşama şartlarını, sağlık ve eğitim şartlarından eşit şekilde faydalanmalarını, hür teşebbüse, mirasa, mülkiyete, servete düşman olmadan, fakara-zengin münakaşası ve sınıf mücadelesi kıskırtmalarına gitmeden sağlamayı sadece Anayasa icabı değil, partimizin temel felsefesi olarak önemle ele aldık. Parlak siyasî propaganda edebiyatı halinde kâğıt üzerinde bırakılmış ıslâhat reçeteleri yerine, realist ve tatbikatı adım adım takip eden bir görüşü

benimsedik. Hükümet programımızın millete hizmet vadeden esaslarını bütün imkânlarımızı kullanarak gerçekleştirdik.

Plânın dışında bir kalkınma yolu yoktur

Millî refaha, plânlı iktisadî ve sosya kalkınmaya yönelmiş hizmetlerimizin bir bilânçosunu kısaca arz edeceğim.

1961 Anayasası, topyekûn kalkınmanın demokratik yollarla gerçekleştirilmesini, yatırımların toplum yararının gerektirdiği önceliklere yönltilmesini ve kalkınma plânları yapılmasını devletin ödevi sayar.

Anayasanın ikinci maddesinde tarif edilen devletin vasıflarından sadece birini alıp diğerlerini görmemezlikten gelmeye imkân yoktur.

Kalkınma bir plâna bağlanacağına ve bu plâna göre gerçekleştirileceğine nazaran devletin sosyal vecibeleri de yine Anayasanın 53 üncü maddesinde ifadesini bulduğu şekilde devletin imkânları ile mütenasip olarak plânın derpiş ettiği şekilde yerine getirilecektir.

Yani plânın dışında Anayasa herhangi bir kalkınma yolunu derpiş etmemiştir.

İktidarların, siyasî felsefelerine göre ve Anayasanın hiçbir hükümünü ihlâl etmiyecek şekilde bir plân tatbik edecekleri münakaşa götürmez.

Anayasanın sosyalizme açık olduğu münakaşası mânasızdır

Bu durum karşısında Anayasanın sosyalizme açık olduğu münakaşası mânasını kaybeder.

Çünkü özünün ihlâline imkân olmayan vatandaş hakları, hürriyetçi Türk Anayasasının temelidir.

Sosyalist diyenler Türk Anayasasını değiştirmeden ne yapacaklardır?

Ferdin haklarının özünü kamu yararına da olsa zedelemek imkânı hürriyetçilik prensibi ile bağdaşmayacağına göre, bugünkü iddialarını yerine getirmeleri ancak Anayasanın tâdili ile mümkündür.

Buradan şu mâna çıkar ki, sosyalist Türkiye iddiacılarının söylediklerini yapabilmeleri için ilk hedefleri Anayasayı tahrip etmektir.

Sosyalist değiliz ama dedikten sonra birçok şeyler söyleyenlerin 1961 Anayasası muvacehesinde ne yapacakları, bunu nasıl yapacakları henüz anlaşılmiş değildir.

Henüz düzen değiştirmekle düzeni düzeltme arasında bir fikir birliğine varamamış olan ana muhalefet partisi bir hüner ve marifet gösterme merakına kapılmaktan kendisini kurtaramamıştır.

Yeni bir sistem münakaşasını Anayasa kapatmıştır

Türkiye'nin kalkınması münakaşası bugün, plânın stratejisi ve sumulü münakaşasına irca edilmiştir.

Yeni bir sistem münakaşasını Anayasa kapatmıştır.

Herkes ne yapacaksa bunu, Anayasanın tüm çerçevesi içerisinde nasıl bir plânla ve nasıl yapacağını söylemelidir.

Bu münasebetle zaman zaman karşı partilerden içinde bulunduğumuz düzeni tenkit için "bu bozuk düzen değişmelidir" şeklinde birtakım müphem sloganlar etrafında ileri sürülen fikirlere karşı durumumuzu ve tutumumuzu kısaca açıklamak isterim.

Biz memlekette düzen değişikliği iddialarının, devletin siyasî, hukukî, iktisadî ve sosyal nizamını devirmek isteyen aşırı soldan gelen sinsi bir propaganda halinde karşımıza çıkmasına alışmış bulunuyoruz. Bu bir bakıma onların, aşırı sol ideolojilerinin tabii bir neticesidir. Fakat aynı mahiyetteki düzen değişikliği taleplerinin, sosyalist olmadığını ileri süren ortanın solu politikacılarından gelmesini yadırgamamağa imkân yoktur.

Memleketin hukukî, siyasî, iktisadî ve sosyal düzeni Anayasa ile tesbit olunmuştur. Anayasanın tesbit ettiği lâik, demokratik sosyal hukuk devleti rejimi üzerinde ve bu rejimin yine Anayasada ve kanunlarımızda ifade edilen icapları, iktisadî ve sosyal hükümleri üzerinde itirazı bulunmayanların düzen değişikliği istemeleri için hiçbir sebep yoktur.

Esasen Adalet Partisi İktidarı olarak muarızlarımızın şikâyet ettiği düzeni, üç yıllık iktidar devresinde memlekete biz getirmiş değiliz. Bu düzen, bizden önce mevcut ve bizim bütün icaplarıyla gerçekleştirmeye çalıştığımız Anayasa düzeni, hürriyetçi, demokratik sosyal devlet düzenidir.

Düzen değişiklikçileri açık bir hataya düşmektedirler

Buna karşı şöyle diyorlar :

"Anayasa düzeninin değişmesini değil, iktisadî ve sosyal hükümlerinin tam olarak uygulanmasını istiyoruz. Halbuki iktidar bunu yapmaktan kaçınıyor." İşte burada açık bir hataya düşmektedirler. Biz Anayasanın iktisadî ve sosyal hükümlerini bizden önce iktidar sorumluluğuna iştirak etmiş olanlardan çok farklı olarak, daha ileri bir sosyal politika anlayışıyla gerçekleştirme yolunda mühim adımlar atmışızdır. Bunun için sadece Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı ile İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının mukayesesini yapmak, bilhassa bizim plân stratejisinde sarıh olarak ifade ettiğimiz sosyal hedefleri ve buna erişmek üzere öngörülen tedbirleri gözden geçir-

mek kâfidir. İktisadî bakımdan zayıf vatandaş kitlelerine yöneltilmiş çok geniş krediler, kooperatifleşmenin ileri götürülmesi, Gecekondu Kanunu gibi mesken politikasıyla ilgili tedbirler, esnafın, küçük sanatkârların, işçilerin refahı için tatbik mevkiine koyduğumuz politikalar, Anayasanın istihdaf ettiği sosyal devlet hedeflerini onların mı, yoksa bizim mi daha ileri ve samimî şekilde gerçekleştirdiğimizi açıkça isbat etmektedir.

Bu bahiste şu hususu belirtmek isterim ki, biz muarızlarımızın iddia ettiği gibi, devraldığımız durumu ve statükoyu, mevzuatı, tatbikatı ve idareyi hiçbir ıslâha tabi tutmaksızın aynen muhafaza etmek iddiasında değiliz. Bilâkis Adalet Partisi Tüzüğü'nün 2 nci maddesinde açıkça belirtildiği gibi "millî bünyeye uygun ıslâhatçılık esaslarını vatandaşlara benimsetmek suretiyle Türk Milletine ve Vatana hizmet etmeyi" partinin gayeleri arasına almış bulunuyoruz. Esasen iktidara geldiğimiz günden bu yana Hükümet programımız ve icraatımız bu ıslâhatçılık ruhumuzu aksettirmektedir. Anayasaya ve onun koyduğu düzene bağlı ileri hamlelere yönelmiş bir politikanın icabı da budur.

Biz Anayasaya uygun bir düzenin mevcudiyetine inanıyoruz

Biz Anayasanın prensiplerine esas itibariyle uygun bir düzenin mevcudiyetine inanıyoruz. Bunun bazı noksanları varsa, ki birçok noksanları vardır, bunları da, topyekûn düzeni değiştirerek değil, fakat ıslâhatçılık yoluyla düzeltmeye ve tamamlamaya azmetmiş bulunuyoruz. Çünkü hiçbir düzenin, bir kere kurulduktan sonra ilelebet eksiksiz sayılması düşünülemez. Böyle bir düşünce toplum hayatının dinamizmi ile tezat teşkil eder.

Anayasanın emrettiği düzeni gerçekleştirecek kanunları iktidar olarak ihmal ettiğimiz iddiasına gelince, bu iddia ciddiyyetten uzaktır. Bazı iktisadî ve sosyal hükümlerin ise ancak iktisadî gelişme ve malî kaynakların imkânlarına bağlı olarak tahakkuk etmesi yine Anayasanın 53 üncü maddesinin bir icabıdır.

Düzenin topyekûn değişmesine asla taraftar değiliz

Netice şudur ki, biz düzenin topyekûn değişmesine, yıkılmasına asla taraftar değiliz. Fakat bu düzenin iyi işlemesi için her türlü ıslâhat tedbirlerinin devamlı olarak alınması lüzumuna inanıyoruz ve bunu yapmaktayız.

Eğitimde, adliyede, idarede, üniversitelerde, maliyede, kredi müesseselerinde, velhasıl toplum hayatımızın bütün safhalarında devleti müessir hale getirecek her türlü ıslâhat tedbirlerinin, Anayasa-

mızın hudutları içerisinde alınmasına plân ve programlarımızla ve her türlü faaliyetlerimizle devam etmekteyiz.

Adalet Partisi Birinci Beş Yıllık Plânının üçüncü dilimini kısmen koalisyonunda, kısmen tek başına; dördüncü ve beşinci dilimlerini tek başına iktidar olarak icra etmiştir.

Birinci Beş Yıllık Plânın derpiş ettiği 60 milyar yatırımın hemen 40 milyarı Adalet Partisi İktidarı tarafından yapılmıştır denilebilir.

Plânın CHP. iktidarlarına tesadüf eden ilk iki yılında bilhassa iktisadî sahadaki yatırımların gerçekleşme oranları çok düşük olmuştur.

Onun içindir ki Birinci Beş Yıllık Plânın derpiş ettiği projelerin hemen hepsinin başlatılması bizim iktidarımıza kalmıştır.

Bunların hepsine başlanılmış, bir kısmı tamamlanmış, bir kısmı 1969'da, bir kısmı da 1970'de tamamlanacaktır.

1968 senesinde birinci yılının tatbikatı yapılan ve 1969'da ikinci yılının tatbikatı yapılacak olan İkinci Beş Yıllık Plân tarafımızdan hazırlanmıştır.

İkinci Beş Yıllık Plân 2 milyon 300 bin vatandaşa iş imkânı getirecektir

Birinci Beş Yıllık Plânda 60 milyar lira olan yatırım hacmi İkinci Beş Yıllık Plânda 119 milyara çıkarılmıştır.

İkinci Beş Yıllık Plân Adalet Partisinin kalkınma felsefesini Anayasa hudutları içerisinde inikâs ettirmekte ve kuvveden fiile çıkarmaktadır.

İkinci Beş Yıllık Plân Birinci Beş Yıllık Plâna nazaran gerek iktisadî bakımdan gerek sosyal ve kültürel bakımdan memleketimizin ihtiyaçlarına ve gerçeklerine uyan değerli yenilikler ve fikirler getirmiştir.

İkinci Beş Yıllık Plânın yeniden 2 milyon 300 bin vatandaşımıza iş imkânı getirdiğini, plân devresi sonunda ilkökul çağında bulunacak 6 milyon çocuğumuzun hepsinin okula ve öğretmene kavuşacağını, 16.500 köyümüze içme suyu, 7.500 köyümüze elektrik, 15.000 köyümüze yol yapılması imkânlarını sağlayacağını, bugün sulanmakta olan 5 milyon dönüm arazimize 5 milyon daha ekliyeceğini, şehirlerde yaşayan 9 milyon nüfusun 14 milyona çıkacağını, 50 bin çocuğumuza parasız okuma imkânı sağlayacağını ifade edersem refah devleti çabalarımızın bazı müş'irlerini vermiş olacağımı zannediyorum.

İkinci Beş Yıllık Plânın stratejisinin ilk maddesi şöyledir:

"Hür ve medenî bir ortamda, güvenlik, refah ve mutluluğa eriş-

mek çabası içindeki Türk Milleti, demokrasi içinde yaşamayı, iktisadî ve sosyal kalkınmayı demokratik yollarla, karma ekonomi düzeni içinde gerçekleştirmeyi, adaleti ve tam çalışma esasına bağlı herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesine ulaşmayı gaye edinmiştir.”

İkinci Plân dönemindeki endüstri ve tarım yatırımları

İkinci Plân döneminde endüstri yatırımları 20 milyardan 40 milyara, tarım yatırımları ise, 10 milyardan 17 milyara çıkarılmaktadır.

İhracat 720 milyon dolara, ithalât 1 milyar 115 milyon dolara yükselmektedir.

İkinci Beş Yıllık Plânın itici kuvvetini endüstri teşkil etmektedir. Nüfusunun %70'i toprağa bağlı olan kalkınmış bir memleket gösterilemez.

Bundan tarım sektörünün lâzım gelen alâkaya mazhar olmıyacağı mânası çıkarılmamalıdır.

Türkiye 1972'de 38 milyon, 1985'de de 50 milyon nüfusa sahip olacaktır.

Bir taraftan topraklarımızdan, ormanlarımızdan, sularımızdan, madenlerimizden azami faydayı sağlarken, diğer taraftan kalkınmanın zarurî şartı olan endüstrileşmeye gidiyoruz.

Endüstrileşmemiz doğru istikamettedir.

Çimento istihsalimizi 1964'de 2 milyon 900 bin tondan, 1972'de 12 milyon tona, elektrik istihsalimizi 4,5 milyar kilovat saatten 12 milyar kilovat saate, ham petrol istihsalimizi 921 bin tondan 6 milyon tona, gübre istihsalimizi 310 bin tondan 4 milyon tona, kâğıt istihsalimizi 123 bin tondan 500 bin tona çıkarmaktayız.

İkinci Beş Yıllık Plânın sosyal hedefleri içinde köy ve köylü, gekecondu, işçi, memur, dar gelirli vatandaş, esnaf ve küçük sanatkâr, gençlik meseleleri özel bir yer işgâl etmektedir.

Sosyal değişmeyi hızlandırma, sosyal dengeyi sağlama, sosyal adaleti gerçekleştirme ve iktisadî kalkınmada az kalkınmış bölgelerimize özel tedbirlerle eğilme gibi mühim amaçlar mevcuttur.

A.P.'nin üç yıllık iktidarı devresine ait bazı rakkamlar

Sosyal adaleti gerçekleştirmede alt gelir gruplarının kendi faaliyetlerinden doğan gelirlerini artırmak için özel yatırım projeleri ile bu gruplara yönelmiş hizmetler, sosyal güvenlik sistemi, sosyal seyyaliyet ve gelir transferleri mühim yer işgâl etmektedir.

İkinci Beş Yıllık Plânla beraber plânın uygulamasını çabuklaştırmak için 933 sayılı Kanunu Meclislerden geçirdik.

933 sayılı Kanun bürokrasi ile savaş hedefimizde mühim bir yeniliğe tekabül etmektedir.

İktidarımızın üç senesi zarfında icraatımızla ilgili bazı bilgileri arzedeceğim.

Devlet İstatistik Enstitüsünün 15 Kasım 1968'de yapmış olduğu tahminlere göre, Gayrisâfi Millî Hasılâ, İktidarımız devresinde kalkınma plânlarında öngörülen %7 gelişme hızına uygun bir artış göstermiş ve 1961 sabit fiyatlarıyla, 1965 yılında 67,5 milyar lira iken 1967'de 78,9 milyar liraya yükselmiştir. Aynı şekilde 1968 yılında da, geçici rakamlara göre, %6,6 oranında bir gelişme elde edilmiştir ve Gayrisâfi Millî Hasılânın 84,1 milyara yükselmesi beklenmektedir. Böylece, Birinci Beş Yıllık Plân döneminin ilk üç yıllık devresinde %18,2 oranında bir gelişme hızı elde edilmesine karşılık, Hükümetimizin görev başında bulunduğu son üç yıllık dönemde %24,4 nisbetinde bir artışın gerçekleştirilmesi imkânı yaratılmıştır.

Üretim sektöründeki gelişmeler de memnuniyet vericidir

Ayrıca, üretim sektörleri itibariyle gelişmeler de memnurluk verici bir durum arzemiştir.

Gerçekten, elverişli hava şartlarına bağılı olarak, 1966 senesinde, bir önceki yıla göre %11,4 oranında artan tarım sektörü gelirlerinin, son iki yılda yine hava şartlarının fakat bu sefer olumsuz yönde etkisiyle duraklama göstermesine karşılık, öbür sektörlerde ve özellikle sanayi sektöründe gelişmeler genel olarak hızlanmıştır. Nitekim sanayi sektöründe 1963'de %8 ve 1965'de %8,9 olan gelişme hızı, iktidarımız döneminde 1967 yılında %12,3 gibi çok yüksek bir seviyeye ulaştıktan sonra, 1968 yılında da yine %10,3 oranında artış gösterecek bir gelişme seyri içinde bulunmaktadır. Böylece sanayi sektörünün Gayrisâfi Millî Hasılâdaki payı 1965 yılında %15,3 iken bu oran 1968'de %16,8 çıkmış olacaktır.

Ekonominin bütün sektörlerinde üretim, hava şartlarından ileri gelen bazı duraklamalar müstesna, genellikle devamlı ve memnurluk verici bir gelişme seyri göstermiştir.

Rakkamlar bir çığ gibi artarak gitmektedir

1965 senesinde 185,8 olan tarımsal ürünler üretim endeksi 1967'de 214'e yükselmiştir. Bu arada 1965 ve 1967 üretim rakamları mukayese edildiği zaman hububatın 14,7 milyondan 17 milyon tona, tütünün 124 binden 183 bin tona, pamuğun 325 binden 393 bin

tona ve şeker pancarının 3,4 milyondan 4,7 milyon tona yükseldiğini görmekteyiz. Diğer tarımsal ürünlerin istihsalinde de gelişmeler daha çok artış yönünde olmuş ve üretim miktarları genellikle çoğalmıştır.

Tarım ürünlerindeki bu artışlarda Hükümetimiz zamanında hacmi genişletilen tarım kredilerinin, sun'i gübre kullanılmasının ve sulama imkânlarının artırılmasının da büyük ölçüde faydası olmuştur.

Öte yandan, sanayi kesiminde de sanayi kalkınmasına verdiği önemin ve bu alanda yapılan büyük ölçüdeki yatırımların sonucu olarak üretim devamlı artışlar göstermiştir. İkinci Demir Çelik Kompleksinin faaliyete geçmesinin tesiriyle, 1967 yılında, iki yıl öncesine göre, üretim miktarı ham demirde %69,4; çelik blokta %71,4 ve sac'da %186 oranlarında artışlar göstermiştir. Bu yılın ilk dokuz aylık döneminin sonuçlarına göre de gelişmeler devam etmiş ve bir önceki senenin aynı devresinden sırasıyla %4,3; %5 ve %35 fazla olmuştur. Aynı şekilde öbür sanayi mamûlleri üretiminde de artışlar meydana gelmiştir. Meselâ, yine 1967 yılında çimento üretimi, iki sene öncesine göre, %30,7 fazla olmuş ve 1968'in ilk dokuz aylık döneminde, bir evvelki seneye nazaran, %12,1 oranında gelişme göstermiştir.

1965-67 yıllarının üretim artış farkları şekerde %10,6; şişe ve cam eşyada %34,7; sülfirik asitte %36,7; kâğıt ve kartonda %11,1; naftalinde %121,7; süt kostikte %40; ve yalnız kamu sektörü için pamuk iplikte %6,9; yün iplikte %18,9; pamuklu ve yünlü dokumada %4,5 ve %16,2'dir.

İmalât sanayiindeki bu gelişmelerin 1968 yılında da devam ettiği görülmektedir. Filhakika Ocak-Eylül döneminde, bir önceki yılın aynı devresine göre, şekerde %45,6; kâğıt ve kartonda %7,8; ve kamu sektörü yün iplik üretiminde %10,9; pamuk iplikte %7,7; yün ve pamuk dokumada %23,1 ve %8,0 artışlar sağlanmıştır.

Elektrik enerjisi bir yılda %24,8 oranında arttırılmıştır

Nihayet, enerji maddeleri üretimi de iktidarımız devresinde önemli artışlar göstermiştir. Bilhassa yurdumuzun daha müreffeh bir hayat seviyesine erişmesinde büyük önemi olan elektrik enerjisi üretiminin 1967 yılında, iki yıl öncesine nazaran, %24,8 oranında artarak 6 milyar 167 milyon Kws'e yükselmesi ve ham petrol istihsalinin aynı devrede %77,8 çoğalarak 2,7 milyon tonu geçmesi bu alandaki ciddi çalışmalarımızın bir sonucu olmuştur. Ayrıca, petrol ürünleri endüstrisinde 1965-1967 arasında %26,5, taş kömüründe %6,4 ve linyitte %4,7 oranlarında artışlar sağlanmıştır.

Bu gelişmeler 1968 yılının ilk dokuz aylık döneminde de devam etmiş ve özellikle elektrik enerjisi üretimi %12,0; ham petrol istih-sali %12,6 ve petrol rafinerilerinin üretimi de %18,8 oranında bir evvelki yılın aynı devresinden fazla olmuştur.

Yatırımlardaki artışın iktisadî faaliyetler üzerindeki tesiri

Yatırımlardaki artışın iktisadî faaliyetler üzerindeki müsbet te-sirlerini istihdam seviyesindeki artışta da görmekteyiz.

Filhakika, 1963-1967 yıllarını içine alan Birinci Beş Yıllık Plân döneminde %9,7 oranında bir artış gösteren çalışanların adedi 13.738,9 bin kişiye yükselmiştir. Ancak, çalışanların adedindeki ar-tışta özellikle Hükümetimizin işbaşında bulunduğu 1966-1967 yıl-larındaki gelişmeler rol oynamış, bu iki yıl içinde istihdam seviyesin-deki gelişme %5,3'e yükselerek, Plânın ilk üç yılı olan 1963-1965 dönemindeki %4,2 oranındaki artıştan daha süratli bir seyir takip etmiştir.

Diğer taraftan, istihdam seviyesindeki artışların tarım sektö-ründen ziyade sanayi, inşaat, ticaret, ulaştırma ve hizmetler sektö-ründe meydana gelmesi ayrıca memnunluk verici bir mahiyet taşı-maktadır.

1968 yılında da istihdam seviyesi daha aşağıya düşmeyecektir.

1959 yılı ortalaması 227 olan toptan eşya fiyatları endeksi 1965'te 293'e çıkmış ve yılda ortalama %4,8 oranında yükselme kay-detmiştir.

Buna karşılık, endeks 1967'de 322'ye yükselmiştir. Ocak-Ekim 1968 ortalamasının ise 333 civarında olacağı tahmin edilmektedir. Bundan üç yıllık ortalama artışın %4,5 kadar olacağı anlaşılma-kta-dır. Bu durum iktisadî bakımdan büyük ölçüde hareketli ve verimli geçmiş olan son üç yılda istikrarın lâyıkiyle korunduğunu göster-mektedir.

Para ve kredi politikamızın hedefi

Para ve kredi politikamızın hedefi iç mali istikrarı korumak ve kalkınmanın muhtaç olduğu ödeme imkânlarını ekonominin emrine hazır tutacak başlıca tedbirleri zamanında almak olmuştur. Bu poli-tikamızın uygulanmasıyla ilgili olarak iktidarda bulunduğumuz süre zarfında bir yandan ekonomiye kalkınma hızını destekliyecek fi-nansman sağlamaya, diğer yandan aşırı seviyede bir talep yaratıl-mamasına çalışılmıştır.

Para ve kredi politikamızın ve bu sahada alınan tedbirlerin sonuçları istikrar içinde ve dengeli bir şekilde kalkınma ana hedefimize uygun bir hal arzemiştir.

Filhakika, 1965 yılı sonunda 4.665 milyon lira olan Merkez Bankası kredileri 1968 Ekim, ayında 9.753 milyon liraya ve aynı dönemde banka kredileri de 16.100 milyon liradan 20.046 milyon liraya yükselmiştir. Başka bir ifadeyle, Merkez Bankası kredileri %109,1 ve banka kredileri %61,8 oranlarında çoğalmıştır.

Merkez Bankası kredilerinde ekonomik amaçlı krediler malî amaçlı kredilerden daha hızlı bir gelişme göstermiş ve 2.871 milyon liradan 6.936 milyon liraya çıkmıştır. Malî amaçlı krediler ise 1.794 milyon liradan 2.817 milyon liraya yükselmiştir. Bunun neticesi olarak Merkez Bankası kredileri içinde ekonomik amaçlı kredilerin payı %62'den %71'e çıkmış, malî amaçlı kredilerin payı %38'den %29'a inmiştir.

Özel sektör kredileri yüzde kırka çıkmıştır

Ayrıca, ekonomik amaçlı krediler içinde özel sektör kredilerinin önemi artmış ve 1965 sonunda 1.595 milyon lira olan bu sektöre açılmış krediler tutarı Ekim 1968 sonunda 3.941 milyon liraya yükselmiştir. Böylece özel sektör kredilerinin payı da %34'ten %40'a çıkmıştır.

Bu arada özel sektöre açılmış sanayi, ihracat, tarım kredileri ile küçük sanat ve esnaf kredileri önemli gelişmeler göstermiştir.

Aralık 1965 - Ekim 1968 döneminde %61,8 oranında bir gelişme göstermiş olan banka kredileri içinde tarım, küçük esnaf, ipotek karşılığı krediler ve sanayi kredilerini kapsayan ihtisas kredileri daha hızlı bir gelişme ve %71,8 oranında artışla toplam 5.924 milyon liradan 10.177 milyon liraya çıkmıştır. Buna karşılık çeşitli konulara yönelmiş muhtelif krediler %55,9 oranında artarak 10.176 milyon liradan 15.896 milyon liraya yükselmiştir. İhtisas kredilerinden Ziraat Bankasıncı açılmış olan tarım kredileri, kredi hadlerinin artırılmasının da tesiriyle üç yılda, %94,5 artış göstermiş ve 1965 sonunda 3.206 milyon lira iken Ekim 1968'de 6.237 milyon lirayı bulmuştur. Sınâî Kalkınma Bankasıncı açılan uzun vâdeli yatırım kredileri 593 milyon liradan 1.280 milyon liraya yükselmiştir.

Para ve kredi politikası - Fiat istikrarı - Hızlı ve dengeli kalkınma

Bu gelişmeler sanayileşmenin teşvikine gösterdiğimiz ilgiyi bütün açıklığıyla ifade etmektedir. Kaldı ki, sanayi sektörünün kısa ve orta vâdeli işletme kredisi ihtiyacını karşılamak amacıyla Sınâî Kal-

kınma Bankası dışında kalan bankalar tarafından da muhtelif krediler arasında verilen meblâğların tutarı 1965 sonunda 2.625 milyon lira olmasına karşılık 1968'in ilk altı aylık dönemi nihayetinde 4.589 milyon liraya çıkmıştır.

İpotek karşılığı krediler, işçi mesken kredilerinin Sosyal Sigortalar Kurumunca verilmekte oluşunun da tesiriyle, ağır bir gelişme göstermiş ve 1968 yılı Ekim sonunda 1.902 milyon liradan ibaret bulunmuştur. Muhtelif krediler içinde dış ticaret ve turizme verilen miktarın Aralık 1965 - Haziran 1968 döneminde 2.079 milyon liradan 2.746 milyon liraya çıkmış olması da üzerinde durulmaya değer bir mahiyet taşımaktadır.

Buna karşılık, toplam mevduat miktarı 1965 yılı sonunda 14.782 milyon lira iken 19 Ekim 1968'de 22.572 milyon lirayı bulmuş ve %52,7 oranında bir artış göstermiştir. Banknot emisyonunda ise, aynı devrede %332,6 oranında bir artış meydana gelmiş ve tedavüle çıkarılan banknot miktarı 7.347 milyon liradan 9.749 milyon liraya yükselmiştir. Kaynaklardaki bu gelişmeler sonucunda toplam para arzı büyüyen ekonominin ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir tempoda artmış ve 16.434 milyon liradan 24.282 milyon liraya çıkmıştır.

Bu açıklamalarımın da gösterdiği üzere, para ve kredi politikamızın tatbikattaki sonuçları hedef aldığımız fiyat istikrarını koruyarak hızlı ve dengeli kalkınmanın gerçekleşmesine büyük ölçüde yardımcı olmuştur. Bu konuda alınan tedbirler ekonominin finansman ihtiyacının karşılanmasında, teşvik ve desteklenmesi uygun görülen üretim ve hizmet dallarının gelişmesinde faydalı ve başarılı neticeler elde edilmesini sağlamıştır.

Dış ticaretimizin toplam tutarı

1965 yılında 1.036 milyon dolâr olan dış ticaretimizin toplam tutarı 1966 ve 1967 senelerinde 1.208 milyon dolârla rekor seviyeye yükselmiştir. 1968 yılının dokuz aylık sonuçlarına göre ise ithalât ve ihracat toplamımız 875 milyon dolârdır.

İhracatımızın artırılması hususundaki gayretlerimiz sonunda 1965 yılında 463,7 milyon dolârdan ibaret bulunan ihracatımız 1967'de 522,7 milyon dolârı bulmuştur. 1968 yılındaki gelişmeler, bu yıl da aynı seviyede bir ihracatın sağlanabileceğini göstermektedir. Özellikle Eylül ayı içinde yürürlüğe koyduğumuz bir kararnamenin getirdiği finansman kolaylıkları ve teşvik tedbirlerinin sanayi ürünleri ihracatımıza canlılık kazandıracığını beklemekteyiz.

İthalâtımızdaki gelişmeler de iktidarda bulunduğumuz üç yıllık süre içinde kalkınma çabalarımıza uygun bir yapı ve tempo arzettiği. Bu sebeple de, 1965 senesinde 571,9 milyon dolar iken 1967'de 684,7 milyon doları bulmuştur. Eylül 1968 sonunda ithalât tutarı 569 milyon dolardır. Yıl sonuna kadar programda öngörülen miktara yaklaşacağımızı ümit etmekteyiz.

İthalât politikamızda süratli bir kalkınmanın ihtiyaç gösterdiği yatırım tesisleri ve malzemesinin ve sanayide işlenecek ham maddelerin ithalâtının artırılmasına büyük bir dikkat gösterilmiştir. Bunun sonucu olarak, 1965 yılında 241 milyon dolar olan yatırım maddeleri ithalâtı 1967'de 323 milyon dolara ve 1968'in dokuz aylık döneminde de 274 milyon dolara ulaşmıştır. Aynı şekilde ham madde ithalâtımız tutarının 1965'te 305 milyon dolar olmasına karşılık, bu miktar 1967'de 328 milyon dolara çıkmış ve 1968'in dokuz aylık devresi içinde de 268 milyon doları bulmuştur.

İşçi dövizleri geliri ve turizm hasılatı çoğalmıştır

Öte yandan, 1965 yılında 11 milyon dolar olan görünmeyen kalemlerdeki aktif fark 1967 yılı sonunda 42 milyon dolara yükselmiştir. 1968 yılında almış olduğumuz teşvik tedbirlerinin de etkisiyle görünmeyen kalemler gelirlerinde ümit verici artışlar meydana gelmiştir. Bu yılın Ocak-Ekim döneminde, geçen yılın aynı devresine göre, işçi dövizleri gelirleri 7,2 milyon; turizm hasılatı 13,9 milyon ve kordiplomatik gelirleri de 3,9 milyon dolar çoğalmıştır.

Enfrastrüktür ve Off-hore gelirlerimiz ise 1965'te 20 milyon dolar iken azalma eğilimi göstermiş ve 1967'de 14 milyon dolara düşmüştür. 1968'in gelişmeleri bir önceki yıla yakın bir gelir seviyesinin elde edileceğini göstermektedir.

Bu gelişmeler sonunda cari işlemler dengesi açığımız 1965'te 78 milyon dolar iken 1967'de 106 milyon dolara yükselmiştir. 1968 yılı programına göre bu açığın 229 milyon doları bulacağı tahmin edilmektedir.

Sermaye hareketlerine gelince; gelir ve gider işlemlerinden 1965 yılında 125 milyon dolarlık lehte fark sağladığımız bu kalemden elde edilen net döviz geliri miktarı 1967'de 176 milyon dolara yükselmiştir. Ocak-Ağustos 1968 sermaye bilançosu net gelirimizin bir önceki yılın aynı döneminden %15,1 oranında fazla olması ve 138,6 milyon dolara ulaşması gelişmelerin olumlu yönde olduğunu göstermektedir.

Altın ve döviz rezervlerimizin son durumu

Nihayet, altın ve döviz rezervlerimizin son durumu hakkında da bilgi vermeyi ve 1968 yılı başında 44,6 milyon dolâr iken 9 Kasım 1968'de 52 milyon dolâra yükselmiş bulunduğunu belirtmeyi faydalı görmekteyim.

İtkidarda bulunduğumuz süre içinde dış iktisadî ilişkilerimizin memleketimiz ekonomisi üzerinde yapacağı tesirler daima gözönünde bulundurulmuş ve bu konuda gerekli tedbirlerin zamanında alınmasına büyük dikkat gösterilmiştir. Önümüzdeki dönemde de Kalkınma Plânı ve uygulama programlarında yer alan bu tedbirlerin aksamadan tatbikata intikâl ettirilmesine âzami gayret sarfedeceğimiz tabiidir.

İtkidarda bulunduğumuz üç yıllık süre içinde ekonominin gösterdiği gelişmelerin ve altyapı yatırımları ile kamu hizmetlerindeki artışların sonucu olarak konsolide bütçe gelirleri ve giderleri de artma eğilimi göstermiştir.

Konsolide bütçe gelirleri 1965 yılında 13,8 milyar lira iken 1967'de 19,3 milyar liraya yükselmiş ve iki yıl içinde %39,8 oranında bir gelişme göstermiştir. Bu arada, 10,3 milyar liradan 14,9 milyar liraya çıkan vergi gelirlerinin konsolide bütçe gelirleri içindeki payı %74,4'ten %77,1'e yükselmiştir. Konsolide bütçe gelirlerindeki artış 1968 malî yılında da devam etmiş ve Ocak - Eylül döneminde, geçen yılın aynı döneminden 810 milyon lira fazlasıyla, toplam 11,6 milyar lira gelir sağlanmıştır. Vergi gelirlerindeki daha hızlı gelişme 1968 yılında da müşahade edilmiş ve konsolide bütçe gelirlerinin yedi aylık dönemde %7,5 artmasına karşılık vergi gelirleri %10,4 oranında ve 884 milyon liralık bir artış göstermiştir.

Konsolide bütçe giderlerinde önemli çoğalmalar

Öte yandan, kamu gelirlerindeki hızlı artışlara paralel olarak konsolide bütçe giderlerinde de önemli çoğalmalar meydana gelmiş ve 1965 yılında 14,7 milyar lira olan gider toplamı iki yıl içinde %27,3 oranında bir gelişme göstererek 18,7 milyar lirayı bulmuştur. Aynı şekilde, 1967 yılında yatırım giderleri ile sermaye teşkili ve transferi giderleri toplamı 9 milyar lirayı aşmıştır. 1968 malî yılında ise, Mart - Eylül dönemi sonunda genel ve katma bütçeli dairelerin giderleri tutarı 12,6 milyar liradır. Bu miktar geçen yılın aynı döneminden %14,1 oranında ve 1,6 milyar liralık bir artışı ifade etmektedir.

Görülüyor ki, kamu gelir kaynaklarının artışı sağlanmış ve bu suretle daha geniş ölçüde yatırımlar yapılması ve hizmet ifası imkâm elde edilmiştir.

Hükûmet programında da ifade ettiğimiz gibi esnaf ve küçük el sanatkârlarının dert ve meseleleri iktidara geldiğimiz günden itibaren önemle ele alınmış, bu alanda büyük ilerlemeler kaydedilmiştir.

Halk Bankası kredi plâfonları arttırılmıştır.

Esnaf ve sanatkârlarımızın iktisadî faaliyetlerini geliştirmek için muhtaç olduğu ham madde ve malzemenin temini, malî gücünün artırılması ve bu maksatla kendilerine gerekli kredinin sağlanması, veriminin artmasında etki yapacak bir işyerine, dükkâna sahip kılınması hususlarında ciddi gayretler sarfedilmiştir.

Bu arada, bir taraftan Sanayi Bakanlığı bütçelerinden fonlarla yardımlar yapılmış, öte yandan Halk Bankası kredi plâfonları arttırılmıştır.

Küçük sanayi mensuplarının modern işyerleri tesis ve inşa etmelerini destekleyecek Halk Bankası Sanayi Siteler Fonu 1965 yılında 15 milyon liradan ibaret iken, 1967 senesinde 59,6 milyon liraya, 1968 Ekim sonunda ise 79,6 milyon liraya çıkarılmıştır. Geçen yıl Sanayi Bakanlığınca 19 site için bu fondan 23,7 milyon lira tahsis edilmiştir. 1968 yılı on aylık tahsisi ise 11,4 milyon liradır.

Yine orta ve büyük çapta fabrikaların kurulmasını kolaylaştıracak organize sanayi bölgelerinin kurulabilmesi için Sanayi Bakanlığınca tesis edilen fona 1967 senesinde 10,4 milyon lira ve 1968'de 20 milyon lira tahsis olunmuştur. Manisa'da 25,0 milyon ve Konya'da 13,3 milyon proje değerli organize sanayi bölgelerinin inşaatına 1966 ve 1967 yıllarında başlanılmış ve bu iki projeye bugüne kadar 7,4 milyon lira ödenmiştir.

Halk Bankası tarafından esnafa kooperatifler aracılığıyla açılan krediler hızla artmıştır.

Şoför esnafı için 20 milyon liralık yeni fon

Aynı şekilde, "Küçük Sanayii Geliştirme İkraz Fonu"ndan verilen krediler de arttırılmıştır. Bu ana fonun içinde yer alan işletme fonu ve tesis fonu 1964 yılı sonundan 31 Ekim 1968 tarihine kadar geçen devrede 1,4 milyondan 7,2 milyon liraya ve 21,8 milyondan 76,4 milyon liraya çıkarılmıştır.

1965 yılında tesis edilen Halk Bankası donatım kredileri de, bu yılın sonunda 7,2 milyon lira iken 31.10.1968'de 50,8 milyon liraya yükselmiştir. Tatbikatına Ekim ayı ortalarında başlanan şoförlere

taşıt edindirme ve taşıt onarımı için 20 milyon liralık bir fon ihdas edilmiştir.

Plânda öngörülen fonlardan makina sanayii ile diğer küçük sanayi fonlarından da tahsisler yapılmıştır.

Çalışmakta olan veya emekliye ayrılmış vatandaşlarımıza yapılan hizmetlere de kısaca temas etmek istiyorum. Son üç yılda devlet memurlarına tutarı 1,5 milyar lirayı geçen ek ödemeler yapılması ve 1968 yılında geçim indirimi uygulanması ve tasarruf bonosundan muafiyetin tatbiki suretiyle geçim imkânlarını artırma yolunda adımlar atılmıştır. Ayrıca, İl Özel İdareleri ve Belediyeler memurları da Avans Kanunu tatbikatından faydalanacaklardır.

Aynı şekilde, işçilerimize de tasarruf bonosundan muafiyet ve geçim indirimi ile 1968 yılı için 600 milyon liralık bir imkân sağlanmıştır. Maden ocaklarında çalışan 80 bin işçiyle ilgili olarak yaş had-dini elliye indiren tasarı, Deniz İş ve İş kanunları tasarıları ile, dış memleketlerde çalışan işçilerimizle daha iyi alâkadar olmaya imkân veren tasarı kanunlaşmıştır.

Denizyolları ve Makina Kimya işçileri ile alâkalı yeni bir tasarı

Devlet Denizyolları işçileri işçileri ve Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu işçileri yardım sandıklarının Sosyal Sigortalar Kurumu bünyesine alınmasını sağlayacak bir tasarı Meclislerde-dir. Sigortalı işçilerin genel ücret ortalamaları önemli sayılabilecek bir artış göstermiş ve 1965 yılında 21,61 lira iken, bu miktar 1967'de 25,3 ve 1968'in ilk yedi ayında 28,1 liraya ulaşmıştır. Dış memleketlerde çalışan işçilerimiz için sosyal güvenlik anlaşmaları imzalanmıştır. İsveç ve Avustralya memleketleri ile işçi anlaşmaları yapılmıştır.

Sosyal Sigorta hastanelerinde mevcut yatak sayısı 1965 yılı sonundan Ekim 1968'e kadar geçen sürede 5.492'den 8.615'e çıkarılmıştır. Halen 4.770 yatağı içine alacak hastanelerin inşaatına devam edilmektedir. İşçi meskenleri inşaatına 1962-1965 yıllarını içine alan dönemde ödenen paranın toplamı 144 milyondan ibaret iken bu mevzuda yapılan harcamalar 1966 ve 1967 yıllarında 202 milyon lirayı bulmuştur.

İşçi çocuklarının eğitimi için Sigortadan 15 milyon liralık bir fon ayrılmıştır.

Nihayet, emeklilerin geçim şartlarının malî imkânlar ölçüsünde iyileştirilebilmesi amacıyla en düşük aylık miktarının 250 liralık bir tabanla tesbiti ve Kurtuluş Savaşımızda vatan için çarpışmış İstiklâl Madalyası alan Gazilerimize iktidarımız tarafından çıkarılan bir kanunla aylık bağlanması yoluna gidilmiştir.

Gecekondu problemine önemle eğilinmiştir

Gecekondu problemine önemle eğilmiş ve gecekondu bölgelerinin yol, su, elektrik, okul, sağlık hizmetleri ihtiyaçlarının karşılanması hususunda büyük çaba göstermiş bulunuyoruz. Bu maksatla 1966 yılında Gecekondu Kanununun yürürlüğe konması temin edilmiş ve böylece gerekli hizmetlerin yapılabilmesinin idarî, malî ve teknik şartları hazırlanmıştır. Sözü geçen kanun uygulamasını düzenleyecek yönetmelikler yürürlüğe konulmuştur. Halk konutları yapılması konusunda çalışmalara girilmiş, gecekondu bölgelerinin önlenmesine gayret sarfedilmiştir. 1966, 1967 ve 1968 yıllarında 2.640 ünite konut inşa edilmiştir.

Ayrıca, 1968 yılında küçük tasarruf sahiplerinin konut sahibi olabilmelerini temin amacıyla İmar ve İskân Bakanlığınca dörtlü konut sistemi uygulanmasına başlanmış ve vatandaşa arsa ve proje verilmesi veya bunlarla birlikte kredi sağlanması suretiyle 15.000'den fazla konutun yapımına imkân hazırlanmıştır.

Son üç yıl içinde 67 il ve bunların ilçelerinde 184.160 parsellik 87 gecekondu önleme bölgesi ihdas edilmiştir. Aynı dönemde gecekondulara ve önleme bölgelerine 671,8 kilometre yol yapılmış; 154.336 konuta su, 153.850 konuta elektrik verilmiştir. Bunun dışında 11.000 konuta da kanalizasyon sağlanmıştır.

Bu amaçla yapılan yatırım harcamalarının toplamı 308 milyon liradır.

Büyük şehirlerde içme suyu ve elektriği olmayan gecekondu semti kalmamıştır

Bu çalışmalarımız sonunda Ankara, İstanbul, İzmir ve Bursa gibi büyük şehirlerimizde elektrik şebekesi ve içme suyu ulaştırılmamış gecekondu semti kalmamıştır.

Doğu bölgesine yapılan hizmetlere gelince:

Bölgelerarası iktisadî gelişmişlik farkını azaltmak üzere Doğu Anadolu bölgesinin kalkınması için Birinci ve İkinci Beş Yıllık Plânlarda yeni politikalar geliştirilmiştir.

Bu politikaları şöylece sıralamak mümkündür:

1. Yol, su, elektrik, sağlık tesisleri, okul gibi altyapı yatırımları öncelikle bu bölgeye yöneltilecektir.

2. Kamu sektörünün endüstriyel yatırımları yurt ölçüsündeki ekonomik yapılabilirliğin eşit çıkması halinde yine öncelikle bu bölgede yapılacaktır.

3. Özel sektörün yatırım yapmasını teşvik edici birtakım tedbirler süratle alınacaktır.

Bu politikaların neticesi olarak kamu yatırımlarının bu bölgeye isabet eden miktarı her yıl artan bir tempo takip etmiştir. 1963 yılında Doğu'da yapılan toplam kamu yatırımları 568 milyon TL. iken 1965'de 1 milyar 638 milyon TL. sına, 1968'de ise 1 milyar 733 milyon TL. sına yükselmiştir.

Böylece 1963'te toplam kamu yatırımlarının %10,8'i bu bölgede yapılırken 1968 yılında bu nisbet %17,4'e çıkmıştır.

Bu rakamlar Doğuya verilen önemin açık ifadesidir

Bu rakamlar plân hedeflerine uygun olarak dengeli bir kalkınma içinde Doğu bölgemize verilen önemin en açık ifadesidir.

Yatırım dalları bakımından bu bölgede enerji sektörü başta gelmektedir. 1968'de toplam enerji yatırımlarının %28'i buraya yapılmıştır. Bu sektörü %25 ve %22 oranları ile sağlık ve eğitim yatırımları izlemektedir.

Toplam kamu yatırımlarının %8'lik artış hızına karşılık geri kalmış bölge yatırımlarında artış hızı %12,6 olmuştur.

Yapılan yatırımların fiziksel değerleri de şöyledir:

— 1968 yılı sonunda 800 sağlık ocağı ve 160 sağlık evi açılmış, doktor başına düşen nüfus; Türkiye ortalaması %8 iken bu bölgede %47'ye çıkmıştır.

— Birinci Beş Yıllık Plân döneminde tarım sektörünün geliştirilmesi için Doğu bölgesinde 333 milyon liralık bir sulama yatırımı öngörülmüştür. 3'ü 1965'ten önce, 6'sı 1965 ve ondan sonra başlayan 9 projenin tamamlanması ile bu bölgede 102.486 hektar arazinin sulanması mümkün olacaktır. Bu rakamlar Türkiye'de yapılan tüm sulama yatırımlarının %42'sine tekabül etmektedir.

Köy içme suyu hizmetlerinde de bu bölgeye büyük öncelik verilmiş, Dicle ile Fırat ırmakları arasındaki sudan tamamen mahrum 2.700 üniteye içme suyu getirme çalışmalarına 1965'ten bu yana başlanmış ve üç yılda yalnızca bu havzada 130 milyon harcanarak 900 ünite temiz ve sıhhi içme suyuna kavuşturulmuştur. Her yıl en azından 400 ilâ 600 köyümüz temiz ve sıhhi içme suyuna kavuşturulmaktadır. Bu bölgede köy içme suları için harcanan para 70 ilâ 80 milyon TL. sını bulmaktadır.

Köy yolları faaliyeti de Doğuda tekasüf ettirilmiştir

Köy yolları faaliyetleri de bölgede tekasüf ettirilmiştir. Yeniden alınan makinalarla takviye edilen yapım gücü sayesinde yılda

1.400 kilometre köy yolu yapılmakta ve her yıl binlerce köylü nüfusun yola kavuşması sağlanmaktadır.

Enerji sahasında ele alınan Keban, Van-Erciş, Van-Engil, Çağ-Çağ baraj ve hidroelektrik santrallerinden son üçü ikmal edilerek hizmete açılmıştır. Bunlar için harcanan para 61 milyon TL. sıdır. Keban baraj ve hidroelektrik santralinin ise inşaatı programına uygun olarak devam etmektedir. Keban için harcanacak meblâğ 1 milyar 729 milyon TL. dir.

Endüstri sahasında inşaatı ikmal edilen Adıyaman Tekstil Fabrikası ile inşaatı devam eden Van, Erzurum Çimento fabrikaları ve Elâzığ, Sivas, Gaziantep Çimento fabrikalarının tevsiî işlerimiz vardır. Bunlar için harcanacak meblâğ 277 milyon 291 TL. dir.

Doğu'ya yöneltilen büyük hizmetler

Doğu Anadolumuzun büyük potansiyeli olan hayvancılığı geliştirme ve hayvan mahsullerini kıymetlendirme bakımından ele alınan Elâzığ, Urfa et kombinaları inşaatları bitirilmiş, Tatvan ve Kars et kombinaları inşaatına ise başlanmıştır.

Bu hizmetler için harcanacak meblâğ 55 milyon TL. dir.

Bunun yanı sıra hayvan besiciliğinden başlayıp satışına kadar devam eden çok safhalı bir hayvancılık projesi uygulamasına da 1968 yılında başlanmıştır.

Özel sektörün teşviki bakımından ilk defa olarak 1968 yılı programı ile bu bölgeye has özel teşvik tedbirleri getirilmiştir. Bunları şöylece sıralamak mümkündür:

1. Normal ahvalde %30 ve %40 olan yatırım indirimi oranı 22 il için 80 olarak kabul edilmiştir.

2. İstisnai şartları haiz bir kredi politikası kabul edilmiştir.

Buna göre :

a. 933 sayılı kanunla tesis ve işletme kredisi vermek amacıyla kurulan fonlardan 22 ildeki yatırımlara yönelen krediler, hangi gaye ile kullanılıyorsa o konuda tesbit edilen faiz haddine göre %2 nisbette düşük faizle kullandırılmıştır.

b. Bu iller için ödemesiz devre iki katına çıkarılmıştır.

c. Bu illerdeki kuruluşlara göre yöneltilecek kredilerde %30 öz kaynak ve %70 kredi oranı uygulanmıştır.

3. Bu bölgelerde yapılacak yatırımlardan elde edilecek gelirler 5 yıl süre ile gelir ve kurumlar vergisinden muaf tutulmuştur.

4. Yatırım malları ithalinde alınan vergi ve resimler ile dahil edilmiş istihsal vergisinin taksitlendirilmesinde bu illerdeki yatırımlarla ilgili talepler öncelikle cevaplandırılmıştır.

Çok mühim bir millî dâvamız; eğitim

Şimdi çok mühim millî dâvamız olan eğitim konusuna geliyorum. Bu alandaki hizmetlerimizin hedef ve prensiplerini kısaca izah ederek, iktidarımız devresi zarfında elde ettiğimiz büyük ilerlemelere değineceğim.

Bilindiği gibi, Anayasamız devleti her alanda eğitim hizmetleriyle vazifeli kılmış, kabiliyetli Türk çocuklarına eğitim imkânlarının açılmasını kabul etmiştir. Bu, hem sosyal adaletin bir icabı olarak hem de toplum hayatımız için büyük bir değer kaynağının harekete geçirilmesi bakımından çok isabetli bir hükümdür.

Bizim Adalet Partisi iktidarı olarak takip ettiğimiz millî eğitim politikası Anayasanın bu esaslarına uygun olarak bir taraftan eğitimde fırsat eşitliği yoluyla sosyal adaleti tahakkuk ettirmek, diğer taraftan milletimizin en büyük varlığı olan insan gücü kaynaklarımızı en iyi şekilde değerlendirmek hedeflerine yönelmiştir.

Bu bakımdan millî eğitim sahasındaki politikamızın başlıca esaslarını şöylece sıralayabiliriz:

1. Eğitimin millî ekonomi üzerindeki müessiriyetini azamileştirmek, bu maksatla eğitim programlarımızı önümüzdeki yılların ihtiyaçlarını karşılamaya elverişli kemiyet ve keyfiyette insan gücünü hazırlama hedefine göre ayarlamak.

2. Sosyal adalete uygun bir fırsat eşitliği içinde burslar ve diğer imkânlarla kabiliyetli gençlerin en iyi şekilde yetişmelerini sağlamak, diğer taraftan muayyen meslek öğrenimi görmüş olanların kabiliyetlerine göre bu öğrenimin daha yüksek kademelerine çıkabilmelerine imkân vermek, böylece onlara yükselme yolları açarak mesleklerde sosyal seyyaliyeti sosyal adaletin icabına uygun şekilde artırmak.

3. Eğitim faaliyetlerimizi millî ve demokratik bir kültürün geliştirilmesi yolunda değerlendirmek, gelecek nesillerin millî kültürü, demokrasi rejimini benimsemiş olarak yetişmesine hizmet etmek.

Temel hedef nüfusun tümünü okutabilmektir

İktisadî kalkınmanın hem değerli bir vasıtası, hem de nihai gayesi olan eğitimi, insanî çevresinin ıslâhına tesirli olabilecek vasıflarla ve bilhassa iktisadî hayatın istediği bilgi ve maharetlerle donatmak mecburiyetindeyiz. Ayrıca eğitimi, millî şuurun yerleştirilmesinin iyi ahlâklı ve vatanperver insan şahsiyetini geliştirmenin bir vasıtası halinde gerçekleştirmek zorundayız. Süratle ilerlemek azminde bir milletin insan gücünü, eğitim yoluyla, geliştirmesi en değerli bir yatırımdır. Fakat biz gençlerimizi yetiştirirken onları iktisadî organi-

zasyonun emrinde robotlar olarak değil, varlığında millî duyguların ve demokratik inançlarımızın kuvvet bulduğu şahsiyetler halinde yarınlarmızın teminatı olmalarını istiyor ve bekliyoruz.

Eğitim politikamızın temel hedefi ilköğretimde okuma çağındaki nüfusun tümünü okutabilmektir. Yapılan plân ve programlar bu amaca 1972 yılında ulaşılacak şekilde düzenlenmiştir. Böylece 1972 yılında 7-12 yaş arasında hiçbir çocuğun okulsuz kalmaması sağlanmış olacaktır. Artan yeni okul sayısı 5.768, derslik sayısı 17.609, öğretmen sayısı 31.885, öğrenci sayısı ise 1.075.000 dir.

Fakir ve kabiliyetli çocuklarımızın okumalarını sağlamak için yatılılık ve burs imkânları artırılmıştır. 1966-67 öğretim yılında okuyan yatılı ve burslu öğrenci sayısı 68.088 iken 1967-68 öğretim yılında 73.133, 1968-69'da 87.413'e yükselmiştir. Yetiştirme yurtlarında okuyan 11.879 öğrenci de yatılılık ve burs imkânlarından faydalanmaktadır.

Tarım ve teknik öğretime ehemmiyet veriyoruz

Ayrıca yatılı bölge okullarında okuyan köy çocuklarına ileri öğretim imkânları sağlamak üzere, bu okullar bünyesi içinde deneme mahiyetinde 3 ortaokul açılmış, köy çocuklarının köye yararlı olacak şekilde yetiştirmelerini sağlamak maksadiyle tarım ve teknik öğretim çalışmalarına yer verilmiştir.

Öğretmenlerin hayat şartlarının maddî ve manevî ihtiyaçlarının giderilmesi için de tedbirler alınmış, köylerde çalışan ilkökul öğretmenlerinin her birine bir ev sağlama işi programlaştırılmıştır. Mahrumiyet bölgelerinde çalışan ortaokul öğretmenleri için de ev teminine çalışılmaktadır.

Öğretmenlerin maddî ve manevî sorunlarına cevap verecek olan "Millî Eğitim Mensupları Yardımlaşma Kurumu Kanun Tasarısı" hazırlanmış bulunmaktadır.

Meslekî ve Teknik Öğretim öğretmenlerinden meslekten çeşitli sebeplerle ayrılanların tekrar öğretmenliğe dönmelerini sağlamak üzere 3007 sayılı Kanunun ilgili maddelerinin değiştirilmesi hususunda hazırlıklar tamamlanmıştır.

Teknik öğretim müesseseleri geliştirilmiştir

Meslekî ve teknik alanlara girmek isteyen gençlerimiz için teknik öğretim müesseseleri geliştirilmiş ve sayıları artırılmıştır.

Türkiye'nin kalkınmasında büyük ihtiyaç hissedilen teknik insan gücünün yetiştirilmesi için büyük bir gayretle çalışmalara devam olunmaktadır.

1964-65 öğretim yılında 112 lise dengi teknik okullarda 2.712 öğretmen ve 20.954 öğrenci varken 1967-68 ders yılında okul sayısı 119'a, öğretmen sayısı 2.979, öğrenci sayısı da 36.100'e yükselmiş bulunmaktadır. Bu suretle meslekî ve teknik öğretim gören öğrenci sayısında %80 bir artış sağlanmıştır.

Keza 1965 yılında erkek teknik öğretim yatırımları için 52 milyon lira tahsis edilmiş iken, 1968 yılında 78 milyon 410 bin liralık yatırım yapılmıştır.

1968-69 ders yılında kız enstitüleri sayısı 128'e, kız orta sanat okulları 153'e, akşam kız sanat okulları 297'ye yükselmiştir.

1965 yılında kız enstitüsü, kız orta sanat okulu, akşam kız sanat okulu ve gezici kadın kurslarındaki öğrenci sayısı 79.610 iken son üç yılda bu okullarda 34.167 öğrenci artışı olmuştur.

Kız teknik öğretimin 1965'te 9 milyon 500 bin liralık olan yatırım miktarı 1968 yılında 20 milyon 750 bin liraya ulaşmıştır.

Ticaret ve Turizm öğrenimine de önem veriyoruz

Ticaret öğretimine ve özellikle turizm öğretimine gerekli önem verilmiş, yeterli yatırımlar yapılarak okul öğretmen ve öğrenci sayılarında büyük artışlar sağlanmıştır. Nitekim 1964-65 yıllarında mevcut 62 ticaret lisesi, otelcilik okulu ve sekreterlik okullarının sayısı 1967-68 yılında 78'e, bu okullardaki öğretmen sayısı 780'den 1.014'e, öğrenci sayısı da 11.965'ten 17.786'ya yükselmiştir. 1968-69 yılında okul sayısı 83'e, öğrenci sayısı 21.158'e ulaşmıştır.

Ayrıca İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında belirtilen ve Plân devresi içerisinde talep olunan mühendislerin yetiştirilmesini temin amacıyla 10 teknik okulu açılmasını öngören kanun tasarısı hazırlanmıştır.

Meslekî ve teknik okullardan mezun olan kabiliyetli öğrencilerin kendi alanlarında üniversitelere devam etmelerini öngören kanun tasarısının hazırlıkları son safhadadır.

Tasarı kanunlaştığı takdirde, meslekî ve bilhassa teknik okullar cazip hale gelecek, meslekler arasında düşey geçişleri sağlandığı için, cemiyetimiz hayatına bu anlamda bir ferahlık getirilecektir.

Üniversitelerimizin meslek adamı ve araştırma yapacak ilim ve ihtisas adamı yetiştirmek, ilmi araştırmalar yaparak, bunların sonuçlarını memleket sathına yayma gayelerine yardımcı olabilmek başlıca konu olmuştur. Zamanımızda birçok üniversitelerimize daha iyi imkânlarla öğretim üyesi temin edilmiş, çocuklarımızın da derslerinin boş geçmesi önlenmiştir. Bu arada daha çok gencimize yüksek öğrenim imkânı sağlamak maksadiyle, gece öğrenimi yapılması

yoluna gidilmiş ve gece öğretimi yapan öğretim üye ve yardımcıları-
nın ek ders ücretlerine dair kanunlar yürürlüğe girmiştir.

Yüksek öğrenim yapan gençlerimize daha iyi imkânlar

Yüksek öğrenim yapan gençlerimizin daha iyi imkânlar içeri-
sinde öğrenimlerini yapabilmeleri ve boş zamanlarını daha faydalı
şekilde değerlendirebilmeleri imkânları üzerinde de durulmaktadır.

Bu cümleden olarak yüksek öğrenim öğrenci yurtlarının kapa-
sitesi 8 binden 12.500'e çıkarılmıştır.

Kredi yönetmeliği esasları gereğince ve başarıları tesbit edilen
yüksek öğrenim öğrencilerine faizsiz ve uzun vadeli kredi yardımla-
rından istifade edebilme imkânı sağlanmıştır.

Sosyal ve ekonomik kalkınmamız için lüzumlu yüksek seviyede
insan gücünün hazırlanması konusunda üniversitelerle sıkı bir iş-
birliğine önem verilmektedir. Bakanlıklara bağlı fabrika ve iş yer-
lerinde staj yapacak olan üniversite ve yüksek okul öğrencilerinin
çalışmaları esaslara bağlanmıştır.

Köye ve köylüye yönelen hizmetler

Tarım politikamızın hedefleri ve köye, köylüye yönelen hizmet-
ler hakkında da bazı bilgiler vermeyi lüzumlu görmekteyim.

Millî kalkınma hedeflerine ulaşabilmek için köy topluluklarının
sahip oldukları tüm kaynaklarıyla kalkınma çabalarına katılmaları
ve elde edilen sonuçlardan yararlanmalarının özel bir önemi bulun-
duğuna inanmaktayız.

Bu anlayış içinde; her şeyden önce büyük köylü müstahsil kit-
lesinin toprak sahibi yapılması ve toprağı daha verimli işleyebilme
imkânına kavuşturulması üzerinde durulmuştur.

4753 sayılı Kanuna göre Hazineye ait arazinin toprağı muh-
taç köylü ve çiftçi ailelerine dağıtımı hususunda iktidarımız zama-
nında esaslı faaliyet gösterilmiş ve 1963-1964 döneminde 1641 çiftçi
ailesine 104.043 dönüm arazi tevzi edilmesine karşılık 1965 yılından
bu yana toplam olarak 603 köyde 31.717 çiftçi ailesine 1.821.370 dö-
nüm arazi dağıtılmış ve 593 köye de 3.345.050 dönüm otlak tahsis
olunmuştur. Halen 54 komisyon bu konuda çalışmalara devam et-
mektedir.

Ancak, köylünün sadece toprak sahibi yapılması ne ekonomik
kalkınmamız ne de köyün ve köylünün daha yüksek bir hayat sevi-
yesine kavuşturulması için yeterli bir tedbir olamayacağından Hükü-
metimiz, köy ve köylü meselesinin sür'atle halli amacıyla ve aynı
zamanda toprak veriminin artırılmasını sağlayacak ekim şeklinin de-

ğıştırılması, tohumların islâhı, tarımın hızla makineleştirilmesi gibi ek tedbirler de almıştır.

Meyva bahçeleri, bağ ve zeytinliklerin alanlarının artırılması yolunda gösterilen çaba sonucunda 1965-1967 döneminde bu şekilde kullanılan toprakların alanı 80.000 hektar genişletilmiştir. Bu konudaki çalışmalar devam etmektedir.

Çiftçinin tohumluk tedarikini kolaylaştırıcı tedbirler

Öte yandan, iç ve dış piyasanın talep ettiği standart ve çeşitlere ulaşabilmek için mevcut fidanlıklar ve sebze tohumları istihsalı yoluna gidilmiş, bu konudaki gayretler teşvik olunmuştur.

Hububat tohumu bakımından da çalışmalar yapılmış ve bir taraftan araştırma müesseseleri memleket şartlarına en uygun çeşitleri tesbit ederken, diğer yandan dekar verimi yüksek yabancı menşeli tohumların ithali cihetine gidilmiştir.

220 bin hektar ayçiçeği ekim sahasının ihtiyacı olan orabanja mukavim tohumluk üretimi istikrarlı bir şekilde sağlanmış ve buna ilâveten yağ nisbeti daha yüksek bulunan yeni bir ayçiçeği tohumunun ithaline tevessül olunmuştur. Pamuk yağı yerini tutacak %40 yağ randımanlı bir fıstık çeşidini deneme ekimine Ege ve Çukurova'da çiftçilerce başlanmıştır.

Bunlardan başka, çiftçi ailesinin tohumluk tedarikini kolaylaştırmak maksadiyle T.C. Ziraat Bankasının 1965 yılında 20 milyon liradan ibaret bulunan sertifikalık tohumluk fonu 1968'de 300 milyon liraya yükseltilmiş ve bu fondan sağlanan imkânla köylü vatandaşlarımıza dağıtılan hububat sertifikalık tohumun miktarı 1965'te 85 bin ton iken 1968 yılında 200 bin tona çıkarılmıştır.

Tarım üretimi ve bu alanda veriminin artırılmasında makineleşmenin de önemli etkisi gözönünde tutulmuş ve çiftçi ailelerine verilen traktör, biçer-döver sayısında bir misline yakın artırmalar temin edilmiştir. Mevcuda ilâveten verilen traktör sayısı 1965 yılında 7.638 adet iken 1967'de 15.000'e ve biçer-döver sayısı da aynı yıllar itibariyle 516'dan 1.000'e çıkarılmıştır. Tarım sektörünün gücü 1968 yılında da yeniden 10.000 traktör, 800 biçer-döver ve 2.500 harman makinesi verilmek suretiyle artırılmıştır.

Gübreleme meselesi de önemle ele alınmıştır

Toprakta birim verimini etkileyen gübreleme meselesi de önemle ele alınmıştır. Bu maksatla T.C. Ziraat Bankası gübre kredisi 1965-1967 yılları arasında 210 milyon liradan 600 milyon liraya yükseltildiği gibi, köylüye dağıtılan gübre miktarı da 1965'te 812.912 ton

iken 1967 yılında 1.700.000 tona çıkarılmıştır. 1968 programında ise 1,6 milyon tonu fosforlu, 900 bin tonu azotlu ve 40 tonu da potaslı gübre olmak üzere 2.500.000 ton gübre kullanılması öngörülmüştür.

Türkiye'de yaklaşık olarak 8 milyon 500 bin hektar sulanabilir arazi vardır. Ve bunun ancak 1 milyon 500 bin hektarı sulanabilmektedir. Sulama işi ön plâna alınmış ve tarım arazisinin bu ihtiyacını karşılamak için yapılan yatırım miktarı büyük ölçüde artırılmıştır. Toprak-su tarafından da yapılan sulama yatırımları 1965 yılında 134,8 milyon iken, 1968 yılının on aylık sonuçlarına göre 151,8 milyon liraya ulaşmıştır. On aylık toprak muhafaza ve arazi islahı hizmetleri için yapılan yatırım ise 17,8 milyon liradır.

Tarım sektöründe üretimin artışında hastalıklar ve haşerata karşı girişilen mücadelenin payı ve rolü de gözden uzak tutulmamıştır.

İktidarımız zamanında ziraî mücadelenin yalnız devlet tarafından değil, halk tarafından da yapılması ve yeni bölgelerin mücadele sahasına alınması hususunda çaba gösterilmiştir.

İktidarımızın üzerinde önemle durduğu bir diğer konu

İktidarımızın üzerinde önemle durduğu bir başka konu da yetersiz bir malî güce sahip bulunan Türk köylü ve çiftçisinin daha geniş ölçülerle finanse edilmesi ve kredi imkânlarından faydalandırılması olmuştur. Gerçekten, tarım kredileri hacmi 1965 yılında 5 milyar 171 milyon lira iken 1967 yılında 5 milyar 574 milyon liraya çıkarılmıştır. 1968'de bu miktar 6 milyar 588 milyon liraya bulmuştur. Bu arada üreticiye açılan kredilerin hadleri de önemli ölçülerde fazlalastırılmıştır. Çevirme kredilerinin dekar başına ikraz birimi çeşitli ürünlere göre 25-200 lira arasında değişmekte iken 40-400 liraya; tütün sürüm ve satış kredileri kilo başına 1,5 liradan 2-3,5 liraya ve çeşitli ürünler için tesis kredileri dekar başına 60-800 liradan 185-1.000 liraya yükseltilmiştir. Şahıs başına kredi hadleri de çevirme kredilerinde 4.000-10.000 liradan 7.500-20.000 liraya, sürüm ve satış kredileri 15.000 liradan 20.000 liraya, donatım kredileri 4.000-50.000 liradan 10.000-75.000 liraya ve arazi edindirme kredileri 20.000 liradan 25.000 liraya çıkarılmıştır. Ayrıca traktör kredi plafonu 350 milyon liradan 900 milyon liraya, sertifikalık tohumluk fonu 20 milyon liradan 300 milyon liraya, gübre kredileri de 210 milyondan 938 milyon liraya yükseltilmiştir. Kredi şekilleri uygulanmağa başlanmış ve kredi teminatları bakımından da çiftçi ve köylü vatandaşlarımıza kolaylıklar sağlanmıştır. Özellikle, kontrollü kredi sistemi geliştirilerek daha geniş ölçüde uygulanmıştır.

Destekleme alımları ve kredi tevzii

Köylü ve çiftçi kitlesinin ürettikleri mahsulleri değer pahasına satabilmesi problemini de dikkate alarak destekleme alımları yapılması yoluna gidilmiş, Tarım Satış Birliklerine bu maksadı gerçekleştirecek krediler açılmıştır. Bu krediler, alm ve işletme kredisi olarak fındıkta 1966 yılında 708 milyon, 1967'de ürünün az olması sebebiyle 290 milyon, 1968'de 610 milyon lira; incir için 1966-1967 mahsulünde kullanılmak üzere 27 milyon, 1968'de yine 27 milyon lira; üzümde 15.11.1965 tarihli Kararname ile 180 milyon, 1966 yılında 100 milyon, 1967'de 170 milyon, 1968'de 155 milyon liradır. Pamuğa ise aynı amaçla 1966 yılında 750 milyon, 1967 yılında 500 milyon, 1968'de 877 milyon lira destekleme alımı kredisi verilmiştir. Bunlardan başka zeytinyağı için de 1968 yılında 86 milyon lira kredi sağlanmıştır. Antep fıstığı için 1968 yılında 70 milyon lira verilmiştir. Tütün, çeltik ve yağlı tohumlar fiyatlarının normal seviyelerin altına düşmesini ve bundan dolayı köylü vatandaşlarımızın gelirinde olumsuz sonuçlar meydana gelmesini önlemek hususunda destekleme alımlarına başvurulmuş ve bunun için gerekli krediler verilmiştir.

Köylünün gelirinin artırılmasına çalışılmıştır

Nihayet, tarımın özlenen seviyeye ulaştırılmasında teknik bilginin rolü gözden uzak tutulmamış, çiftçi ailelerinin tarım ve ev ekonomisi alanında eğitim imkânları artırılmıştır. Filhakika, 10 Ekim 1965 tarihinde 5 Bölge Ziraat Okulu ve 10 Teknik Ziraat ve Bahçıvanlık Okulu mevcut iken, bunların adedi üç yıllık iktidarımız süresi içinde Bölge Ziraat Okullarında 15'e yükseltilmiş, Ziraat Meslek Okullarında 38'e çıkarılmıştır.

Bitkisel üretimi artırma ve köylü gelirini fazlalaştırma alanındaki bu çalışmalarımız arasında hayvancılık da unutulmuş değildir. Bu konuda herşeyden önce yem meselesi üzerinde durulmuş, Yem Sanayininin üretimi 1966 yılında 64.643 tona yükseltilmiş, 1968'de de 80.000 tonluk üretimin yapılması hedef alınmıştır.

Diğer taraftan, 1967 yılında iki yeni fabrikanın ihalesi yapılmış, 1968 programında üç fabrika inşaatı öngörülmüştür.

Hayvan sağlığını koruma ve ölümleri önlemede büyük hizmetler ifa edecek 14 bölge lâboratuvarı Türkiye'de ilk defa iktidarımız devresinde kurulmuştur. Şap hastalığına karşı mücadele açılmış, aşı imâl eden Şap Enstitüsü 1967 yılında tarafımızdan tamamlanarak işletmeye açılmıştır.

Hayvan neslinin ıslâhı ve süt sığırılığının geliştirilmesi için sun'î tohumlama yolundan faydalanılmıştır. 1966-67 yıllarında tabii tohumlama lâboratuvarları açılmış, yol imkânı pek sınırlı olan köylerimize, kurulan 24 lâboratuvar ile hayvan ıslâhı tedbirlerinden faydalanmak mümkün hale getirilmiştir.

Hayvancılık konusunda alınan tedbirler arasında süt ve süt mamûllerinin değerlendirilmesi amacıyla yapılan yatırımların ayrı bir yeri ve önemi vardır. Ankara, İzmir, Adana, Kars illerinde kurulacak süt fabrikaları için 50 milyon liradan fazla yatırım yapılmıştır.

Hayvancılık için açılan krediler de arttırılmıştır

Hayvancılık için açılan krediler de arttırılmış, eskiden hayvan başına 18-390 lira olan çevirme kredileri haddi 25-500 liraya çıkarılmış, şubelerin şahıs hadleri 2.000-4.000 liradan 4.500-10.000 liraya yükseltilmiştir.

Köye üretimi arttıracak direkt yardımlar ve desteklerle birlikte köyün ve köylünün sosyal yaşama şartlarını bugünkünden çok daha ileri bir seviyeye ulaştıracak alt yapı hizmetlerini de götürmenin ve köylü vatandaşlarımızı daha müreffeh kılmanın tedbirlerini sür'atle alma yolunda çaba gösterilmiştir.

Köyün büyük problemlerinden birini yeterli yollara sahip olması teşkil etmektedir. İçme suyu ve elektrik ihtiyacı büyük ölçüde karşılanmamış durumdadır. Öğretim ve eğitim müesseseleri ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktır. Nitekim iktidarı devraldığımız zaman mevcut köylerimizin % 90'ı yoldan, %60'ı sudan ve %98'i de elektrikten mahrum bulunmaktaydı.

Hükümet köylü ile yanyana ve gönül gönüle çalışmaktadır

İktidarımız köy yollarının sür'atle inşa edilmesi konusunda Hükümet ve köylünün yanyana ve gönül gönüle çalışmasının başarılı sonuçlarını kısa zamanda elde etmiştir.

Nitekim 1965 yılında Devlet Bütçesinden 98 milyon, Özel İdare bütçelerinden 66 milyon ve halk katkısı 10 milyon lira olmak üzere köy yolları için toplam 174 milyon lira ödenek verilmiş ve 740 köyümüzün yola kavuşturulmuş olmasına karşılık, 1966'da Devlet Bütçesinden 139 milyon, Özel İdare bütçelerinden 74 milyon ve halk katkısı olarak 12 milyon lira olmak üzere toplam 225 milyon lira tahsis edilerek 850 köyümüze yol yapılmıştır. Aynı şekilde 1967 senesinde de bu konudaki yatırımlar arttırılmış, Devlet Bütçesinden 178 milyon, Özel İdare bütçelerinden 91 milyon ve halk katkısı olarak 20 milyon

lira olmak üzere köy yolları yapımı için 289 milyon lira ödenek ayrılmış ve 1.000 köyümüz daha yola kavuşturulmuştur. 1968 yılında ise 384 milyon lira harcanarak bundan faydalanan köy sayısı 1.500'e çıkarılmış ve yaz-kış geçit veren köy yollarının uzunluğu 39.563 Km. yi bulmuştur.

Köylerimizin içme suyu meselesi üzerinde de önemle durulmuş ve son üç yılda bu amaçla yapılan yatırımlara Devlet, Özel İdare bütçeleri ile halk katkısından 660,8 milyon lira harcanmış, 6466 köyümüz içme suyuna kavuşturulmuştur.

Bu çalışmalarımız sonunda köylerimizdeki içme suyu probleminin hallinde önemli ilerlemeler kaydedilmiş ve susuz ünite adedi 1968 yılı nihayetinde 21.291'e indirilmiş bulunmaktadır.

Köylerimizin sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmasında elektrik enerjisine sahip bulunmasının büyük önemini dikkate alan iktidarımız köy elektrifikasyonu işleri için 1966-1968 yıllarında Devlet, Özel İdare bütçeleri ile halk katkısından toplam 181,5 milyon lira yatırım yapmıştır.

Üç yılda bin köye elektrik götürülmüştür

Bu gayretler sonucunda, son üç yılda 1.000 köyümüze elektrik götürülmüştür. 1964-1965 yıllarında ise sadece 306 köyümüz elektrik enerjisine kavuşabilmiştir.

Köylerimizin eğitim, sağlık, kooperatifleşme, konut problemleri üzerinde de geniş ölçüde çalışmalar yapılmıştır.

İkinci Beş Yıllık Plân döneminde köylünün üretim ve mahallî idare ve halk katkısı dışında, kamu sektörü köye tarım, yol, içme suyu ve elektrik, eğitim, sağlık ihtiyaçları için toplam olarak 3 milyar lira yatırım yapacaktır. Diğer yapılacak yatırımların köye ve köylüye dolaylı olarak sağlyacağı imkânlar bunun dışındadır.

Anayasa'nın 117. maddesinin 2. fıkrası, "Memurların nitelikleri, atanmaları, ödev ve yetkileri, hakları ve yükümleri, aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri, kanunla düzenlenir." hükmünü koymuştur.

Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânlarında ve Hükümet Programımızda, Türkiye'de, genel idarede ve kamu iktisadî teşebbüslerinde, reorganizasyon ve özellikle personel idaresinde reform konularına yer verilmiştir.

Devlet Memurları Kanununun tadili

Bu alanda yapılan araştırma ve inceleme sonunda, hazırlanmış olan Devlet Memurları Kanun Tasarısı, Bakanlar Kurulu'ndan geçi-

rilerek Büyük Millet Meclisine sunulmuş, 14.7.1965 tarihinde, 657 numaralı Kanun olarak Resmî Gazetede yayınlanmıştır.

Kanunun 2. maddesi, Kanun tatbikatının Tüzük ve yönetmelikler çıkarılarak, yürütülmesini ve memurların böylece tüzüklerle sınıflandırılmasını âmirdir.

Kanunî müddet içinde, sınıf tüzüklerinin hazırlanmasına başlanılmış ise de, idarelerce ihdası teklif edilen memuriyet sınıflarının çokluğu ve kanunun bu konuda koymuş olduğu hükümlerin tatbikat alanına konulmasında karşılaşılan güçlükler, sözü geçen tüzüklerin zamanında ikmâl edilerek yürürlüğe konulmasına imkân vermemiştir.

Ankara Üniversitesinin, Anayasa Mahkemesinde açtığı dâva sonunda, Kanunun 1. maddesinin 3. fıkrası, Anayasa'nın 120. maddesine aykırı görülerek iptal olunmuştur. Bu kararın gerekçesinde, Devlet Memurları Kanununun öngördüğü sınıf tüzüklerine de temas edilmiş ve Anayasa'nın 117. maddesine göre, Teşriî Meclise verilen düzenleme görevinin idareye devredilmesinin Anayasa'nın 5. maddesindeki Yasama yetkisinin devrolunamayacağına dair hükmüne aykırı bulunduğu belirtilmiştir.

Yeni tasarıya il özel idareleri ve belediyeler dahildir

Anayasa Mahkemesinin bu kararı karşısında, Devlet Memurları Kanununun, sınıflandırmayı da kanunun içine alacak şekilde yeniden hazırlanmasına başlamıştır. Yeni tasarıya, 657 sayılı Kanunun dışında bırakılan il özel idareleri ve belediyeler memurları da ithal edilmiştir.

657 sayılı Devlet Memurları Kanununun geçirdiği bu istihale karşısında, Kanunun malî hükümlerinin uygulanacağı zamana kadar, bu Kanunun 236. maddesinin kapsamına giren, Devlet memur ve hizmetlilerine ayrıca, hâkim, savcı ve yardımcıları ile bu sınıflardan sayılanlara, üniversite öğretim üyeleri ile yardımcılara, Sayıştay mensuplarına, subay ve astsubaylara, 950 liraya kadar olan için %15, 1.100-2.000 liraya kadar olanlar için, %10 oranında her ay avans suretiyle ek ödeme yapılması uygun görülmüş ve 1.3.1966 tarihinden muteber olmak üzere, 819 sayılı Kanunla avans verilmesi cihetine gidilmiştir.

Aynı mahiyette, belediyelerle, özel idareler bütçelerinden aylık ve ücret alan memur ve hizmetlilere, aynı oranda avans verilmesini derpiş eden tasarı, Millet Meclisinde kabul edilerek, Sanato'ya intikâl etmiştir.

Muhterem delege arkadaşlarım;

Şimdi de dış politikamızla ilgili hususlarda bilgi arzedeceğim. Her türlü sürprizlere kucak açmış, rahatı kaçmış, karşılıklı itimat ve saygı yerine her yanını kararsızlıklar, tehditler, tehlikeler sarmış bir dünyada, dış politika konularının her memleket için ayrı bir önem taşıdığı bir gerçektir. Kaldı ki, bugünkü Türkiye'de vatandaş; diğer birçok meselelere olduğu gibi, dış politika ile ilgili konulara da büyük bir alâka duymaktadır. Biz; demokrasi anlayışının tabii bir icabı ve eğitim alanında ulaşılan merhalenin mesut bir neticesi saydığımız bu ilgiden büyük memnuniyet duyarız. Yalnız, her çareye başvurarak ve vatandaşın siyasî konulara gündem güne daha fazla eğilmesini bir fırsat sayarak, belirli bazı ideolojilerin icaplarına uygun bir dış politikayı milletimize benimsetmek isteyenlerin bu görüşlerini basın sahifelerine, seçim meydanlarına, hattâ zaman zaman Meclis kürsülerine kadar götürdükleri bir devirde; bu konuların millet huzurunda açıkça münakaşasını faydalı bulmaktayım. Bu davranış; bizim büyük milletimizin hakemliğini daima en yüksek merci sayan ve her türlü görüş ayrılıklarını onun sağduyusuyla çözmek yolunu arayan arzu ve itiyadımıza uygun düşmektedir.

Maceralardan uzak bir dış politika

Muhterem arkadaşlarım;

Bir memleketin istikrara kavuşabilmesi herşeyden evvel dış güvenliğinin teminat altına alınmasına bağlıdır.

1965 yılında genel seçimlere girerken yayınladığımız beyannamede, "Dünya barışını tehdit eden tehlikelere karşı uyanık, maceralardan uzak bir dış politika" izleyeceğimizi belirtmiştik.

Büyük milletimizin itimadı ile işbaşına geldikten sonra, seçimlerden önce yüklediğimiz taahhütleri Hükümet Programımıza aynen intikal ettirdik.

Bu programın dış politika ile ilgili konuları dört önemli noktada toplanıyordu:

1. Memleketin güvenliğini sağlam esaslara dayandırmalıyız.
2. Barışı koruma gayretlerine ve uluslararası işbirliğine aktif bir şekilde katılmalı ve diğer memleketlerle ilişkilerimizin çerçevesini geliştirmeli ve zenginleştirmeliyiz.
3. Dış politikamızın, memleketin ekonomik gayretlerine yardımcı olmasına dikkat etmeli ve bunu sağlamalıyız.
4. Millî dâvamız olan Kıbrıs meselesini, tarafların meşrû hak ve menfaatlerini ihlâl etmeden, Türkiye'nin ve cemaatimizin hak ve

menfaatlerini mutlaka koruyacak bir çözüm yoluna bağlamaya çalışmalıyız.

A.F. ilhamını Atatürk'ün hedeflerinden almaktadır

Bu noktaları hedef alırken bütün düşüncelerimiz; husumetlerden uzak, fakat her türlü tehlikelere karşı uyanık, itibarlı, sözüne gübenilir ve dostluğu aranır, iktisadî kalkınmasında dış kaynaklardan millî menfaatlerine uygun yardımlar sağlamak imkânına kavuşmuş, güçlü bir memleket olarak dimdik ayakta durmanın tedbirlerini aramak ve uygulamakta toplanıyordu.

İşte Adalet Partisi iktidarının dış politikasının esasları bunlardır. Bizim politikamız; dayanağını bu inançlardan, ilhamını da Atatürk'ün, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana gerçekleştirmeye çalıştığı hedeflerden almaktadır. Zannediyorum ki, Adalet Partisi İktidarının izlemekte olduğu dış politikanın hangi temel fikirlere dayandığı konusu vuzuha kavuşmuş bulunuyor. Şimdi de bu hedeflerin tahakkuku için yaptığımız çalışmaları ve aldığımız neticeleri izaha çalışacağım.

Silâhlı Kuvvetlerimiz şeref ve gurur kaynağımızdır

Aziz Delege Arkadaşlarım;

İlk olarak dış politikamızın temel unsuru olan güvenliğimiz konusuna değinmek isterim. Biz, millî güvenliğimizin en büyük teminatını, kahraman Silâhlı Kuvvetlerimizde ve millî istiklâlimize olan bağlılığımızda gören bir zihniyetin temsilcileriyiz. Bunun içindir ki herşeyden evvel ordumuzun gücünü, iç ve dış kaynaklarımızın yardımıyla en yüksek seviyeye çıkarmanın yollarını aradık. Bu alandaki gayretlerimizin başarıyla sonuçlandığını memnuniyetle belirtmek istiyorum. Parlak sahifelerle dolu şanlı tarihinde olduğu gibi, bugün de Silâhlı Kuvvetlerimizin, nereden gelirse gelsin her türlü tehlikeyi önleyecek bir kudrete sahip olduğunu görmek milletimiz için büyük bir şeref ve gurur kaynağıdır. Güvenliğimizin, kendi imkânlarımıza ilâveten ortak savunma amacını taşıyan ittifak bağları ile de tarsin edilmiş olması; bizim için ayrı bir teminat teşkil eylemektedir. Bu ay içinde toplanan NATO Konseyi; Kuzey Atlantik İttifakının, bilhassa son gelişmeler muvacehesinde, güvenliğin vazgeçilmez teminatı olarak devam eylemekte olduğu kanaatine ittifakla varmıştır. Bu izahatım, içinde yaşamakta olduğumuz nazik şartlar muvacehesinde, memleketin güvenliğinin en isabetli şekilde teminat altına alınmış olduğunu açıkça göstermektedir.

Türkiye'nin barışı koruma gayretlerine ve uluslararası işbirliğine katılması hususunda sarfettiğimiz gayretlerin neticesi ise büyük inkişaf lar göstermiştir.

Dünya barışı bölünmez bir bütündür

Biz dünya barışının bölünmez bir bütün olduğunu ve tam bir silâhsızlanmaya gidilmedikçe tahakkuk edemeyeceğini biliyoruz. Ancak genel bir silâhsızlanmayı gerçekleştirmenin dünyanın bugünkü istikrarsız durumu karşısında yakın bir gelecekte sağlanamayacağına da idraki içindeyiz. Bunun içindir ki, evvelâ kendi yurdumuzu barış içinde tutmak ve etrafımızda bir barış çemberi kurarak dünya sulhüne yardımcı olmak için elimizdeki bütün imkânlarla çalıştık.

Dinî ve tarihî sıkı rabitalarla bağlı bulunduğumuz kardeş Arap ve Müslüman Devletlerden başlayarak çevremizdeki milletler ve komşularımızla ve diğer birçok devletlerle karşılıklı menfaatlere dayanan dostane ilişkiler kurabilmemiz; bu gayretlerin başarılı sonuçlarıdır. Türkiye'nin bugün istikrarlı ve sağlam bir Devlet olarak tanınmasında ittifaka varılmış olması bu sayede mümkün olabilmıştır.

Bu arada uluslararası teşekküllere, milletlerarası iktisadî kuruluşlara faal bir şekilde katıldık. Bu temaslardan geniş faydalar sağladık.

Geçen üç yıl içinde, yabancı devlet ricalinin Türkiye'yi ziyaretleri ve vâki olan davetlere uyularak bizlerin yaptığımız resmî ziyaretler, ilişkilerimizin kazandığı önemin canlı birer örnekleri olmuştur.

Bu müddet zarfında Suudî Arabistan, Irak, Habeşistan, Nepal, İran, Ürdün, Libya, Pakistan, Fas, Tunus, Vatikan ve Fransa'nın mümtaz Devlet Başkanları, Irak, Romanya, Afganistan, Sovyet Rusya, Malezya, Bulgaristan, Yugoslavya ve Federal Almanya'nın değerli Başbakanları ve 16 devletin Dışişleri Bakanları memleketimizin misafiri olmuşlardır.

Bunlardan maada dost ve komşu Parlâmento Heyetleri ile bizim Meclislerimizin üyelerinden kurulu heyetler arasında karşılıklı 19 ziyaret vuku bulmuştur.

Dünya barışına hizmet etmeyi hedef almışızdır

Diğer taraftan Sayın Cumhurbaşkanımız ve ben birçok devletlere karşılıklı resmî ziyaretlerde bulunduk.

Biz bütün bu temasları ve diğer memleketlerle olan ilişkilerimizi, millî menfaatleri ve karşılıklı işbirliğini gözönünde tutan ve dün-

ya barışına hizmet etmeyi hedef alan akılcı bir dış politika çerçevesinde yürütmekteyiz. İkili münasebetlerimizde durum böyle olduğu gibi, çok taraflı ilişkilerimiz de aynı esaslar dahilinde işlemektedir.

Türkiye, bağlı bulunduğu her ittifaka, millî menfaatlerini değerlendirecek ve hür ifadesiyle katılmıştır. İktidarımız, milletlerarası ilişkilerimizin muhtevasını ve çerçevesini dürüst ve açık davranış ile vuzuha kavuşturmuştur. İttifaklara katılmış olmakla kurduğumuz bağların millî menfaatlerimize zarar vermesi nasıl bahis konusu olamazsa, aynı bağların başka devletlerle münasebetimize engel olması da düşünülemez. Biz iktidar olarak bu sarahati dış politika anlayışımız içinde ortaya koyduk ve icraatımızla örneklerini verdik. Ümit ediyorum ki bu izahatım zaman zaman ortaya atılan birtakım maksatlı iddiaların da cevabını teşkil edecektir.

Biraz da dış politikamızın, ekonomik gayretlerimize yardımcı olması konusuna temas etmek istiyorum.

Zamanımızda, devletlerin siyasî ve iktisadî alandaki ilişkileri, bir ayırım yapılamıyacak kadar iç içe girmiş ve bir bütün haline gelmiştir.

A.P. dış siyasetimize yenilik getirmiştir

Milletlerarasında ister bölgesel veya çok taraflı olsun, ister ikili halde bulunsun her türlü ilişkilerin kurulmasında ve gelişmesinde siyasî ve iktisadî unsurlar birbirlerini tamamlayıcı bir rol oynamaktadırlar.

Çok yönlü dış politika Adalet Partisi iktidarının dış siyasetimize getirdiği bir yeniliktir. Çok yönlü dış politikanın en nazik tarafı, her memleketle olan münasebetlerimizde karşılıklı menfaatlere riayet etmek ve diğer dost memleketlerle olan taahhütlerimizi ve vecibelerimizi haleldar etmemektir. Böylece hem kendimizin, hem dostlarımızın menfaatini koruyan bir dış politikayı gerçekleştirmeye çalıştık. Çok yönlü dış politika, değişik imkânlardan, birbirine tedahül etmiyecek şekilde faydalanmak demektir. Yeni dostlar kazanırken, kazanılmış dostluklarımızı muhafazaya âzami itina göstermişizdir. Çok yönlü politika ne üçüncü dünya devleti haline gelmek, ne taraf değiştirmek, ne de dış münasebetlerimizde kararsızlık mânasına gelmez. Devletimizin itibarına, ahde vefaya ve sözümüze sadakate, dünya barışına olan inancımıza gölge düşürebilecek bir durum yaratmadan böyle bir politikayı takip etmenin mümkün olduğuna inandık ve böyle bir politika takip ettik.

Az gelişmiş memleketlerle, iktisadî seviyesi yükselmiş ülke ve

bölgeler arasındaki farkın gittikçe açılıp büyüyerek devam etmekte olması siyasî ilişkilerde ekonomik önemi arttırmaktadır. İktisaden geri kalmış memleketlere, gelişmiş ülkelerin yardım yapması dünya barışını sağlayıcı bir görev mahiyetinde telâkki edilmektedir.

Dış politikamızın ekonomik alandaki sonuçları

Türkiye siyasî ilişkilerinin ekonomisiyle olan ilgisini kurarken bu gerçekleri daima gözönünde bulundurmuştur. Esasen, devletlerarasındaki siyasî ilişkilerin gelişmesinin, bir merhaleden sonra yeni ve daha ileri ekonomik ve ticarî ilişkiler kurulmasına yol açtığı bir vakiadır.

İktidarımızın işbaşına geldiği gündenberi izlediği çok taraflı ve yapıcı dış politikamızın ekonomik alandaki sonuçları bu müşahedeyi teyit eder mahiyettedir.

Filhakika gerek milletlerarası ilişkilerimizdeki gelişmeler, gerek kesif ve karşılıklı ziyaretlerin imkân verdiği direkt temaslar, memleketimizin kalkınma gayretleri, ihtiyaçları, imkânları hakkındaki bilgilerin yayılmasını sağlamış ve bu sayede birçok devletlerin ilgi ve yardımları tahakkuk sahasına girebilmiştir.

İkili ilişkilerimizde olduğu kadar, Konsorsiyum, Ortak Pazar, Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği gibi uluslararası teşekküllerde de sağladığımız faydalar plânlı ekonomimizin başarıya ulaşmasında önemli bir mevki işgal etmektedirler.

Netice olarak şunu ifade etmek isterim ki, memleketimizin ticarî ve iktisadî alanda evvelce bilhassa Batı dünyasına dönük olan ilişkileri dış politikamızla ahenkli olarak çok yönlü bir mahiyet kazanmış ve ekonomimize yeni imkânlar sağlamıştır.

Kıbrıs millete malolmuş hayatî bir dâvamızdır

Dış politika konusuyla ilgili sözlerimi Kıbrıs meselesinin bugünkü safhası üzerinde bilgi vermeden bitirmek istemiyorum. Herşeyden evvel şunu belirtmek isterim ki, Kıbrıs, bizim millete malolmuş, büyük ve hayatî dâvamızdır. Bu konuyu hiçbir zaman bir iç politika meselesi yapmadık ve yine de yapmıyacağız. Birbirimizi yiyerek, ya da kendimizi överek Kıbrıs dâvasına yardımcı olmağa imkân yoktur. Kıbrıs meselesinde hata ve sevap münakaşası, bugünün değil, tarihin işidir. Biz mecbur kalmadıkça bu yoldan ayrılacak değiliz. Hepimize düşen görev, birbirimize destek olarak, icabında en temiz hislerle ve iyi yürekle birbirimize uyararak milletimizin şerefine yakışır bir çözümü, barışçı yolları sonuna kadar denemeyi ihmal etme-

den, başarıya ulaştırabilmek için büyük bir tesanüt ruhu içinde gayret sarfetmektir.

Bildiğiniz gibi, Kıbrıs'ın bir İngiliz müstemlekesi olduğu zamanlarda başlayan Enosis rüyası, Türk - Yunan münasebetlerini bir hayli zedeledikten sonra Londra ve Zürich Anlaşmalarıyla sükûn bulmuş ve Ada yeni bir statüye sahip olmuştu. Bu nispi huzur uzun sürmedi. 1963 Aralık ayından 1967 yılına kadar Ada elim ve kanlı olaylara sahne olmuştur.

Geçen senenin Kasım ayında, memleketimizi bir savaşın eşiğine kadar getiren vâhim buhran, Kıbrıs meselesinde önemli bir merhale teşkil etmektedir.

Bu buhran, iktidarımızın Kıbrıs meselesinde ne dereceye kadar azimli ve kararlı olduğunu hiçbir tereddüde mahal kalmıyacak şekilde ortaya koymuştur. Bugün bütün dünya bilmektedir ki Türkiye ve Türk Cemaati Kıbrıs konusundaki tarihi ve ahdi haklarından vazgeçemez.

Hükûmet Kıbrıs'taki menfaatlerimizi korumaya azimlidir

Şimdi Haziran ayından beri iki Cemaatin yetkili temsilcileri arasında görüşmeler yapılmaktadır. Bu görüşmeler mevcut Anayasa ve Antlaşmaların vaz'ettiği esasları değiştirmek gayesine mâtuf değildir. Yani Anayasa ve Antlaşmaların mer'iyeti hususundaki görüşümüzde hiçbir değişiklik yoktur. Mahallî görüşmeler iki cemaatin bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti dâhilinde hangi şartlarla yaşayabileceklerini ve devletin idaresine ne şekilde katılacakları hususunda bir araştırma ameliyesinden ibarettir. Bu araştırmadan müspet sonuçlar ve üzerinde çalışılabilecek bir malzeme temin edilebileceğini ümit etmekteyiz. Bu takdirde alâkalı bütün tarafların katılacakları bir konferans nihaî çözüm meselelerini ele alacaktır. Nihaî çözüm istikametinde şimdiden mevcut olan mutabakat bütün ilgili tarafların Kıbrıs'ın istiklâli esası etrafında birleşebilmiş olmasıdır. Sadece bu netice, 1963, 1965 yılları ile 1968 yılı arasındaki çok büyük ve müspet terakkiyi gösterebilecek niteliktedir.

Hükûmetimiz, Kıbrıs meselesinde gelişmeler ne istikamette tezahür ederse etsin, Ada'daki soydaşlarımızın güvenliğini, onların hak ve menfaatleri ile Türkiye'nin hak ve menfaatlerini mutlaka korumak azmindedir. Nihaî çözüm hususunda da Türkiye'yi ve cemaatimizi tatmin etmeyecek esasların kabulünün bahis konusu olamayacağı ve Ada üzerindeki tarihi haklarımız ile, Ada'nın Türkiye'nin güvenliği bakımından öneminin de mutlaka gözönünde bulundurulacağı tabiidir.

Türkiye'nin gösterdiği sabır ve teenni

Dünyanın bu buhranlı devrinde Kıbrıs dâvasını barışçı bir sonuca götürmek için Türkiye'nin gösterdiği sabır ve teenni bütün delilleriyle ortadadır. Mâzinin acı hâtıra ve tecrübelerinin ilgili bütün tarafları basirete sevkedeceği ümidi, Kıbrıs meselesinin hallinde iyimser olmak için bize imkân veriyor.

Şimdi de dış politika konuları ile ilgili olarak ortaya atılan bâzı iddia ve tenkitleri kısaca eleştirmekte fayda görüyorum.

Memleketimizde, son zamanlarda bilhassa belirli çevreler tarafından Türkiye'nin millî bir politika takip etmesi, paktlardan ayrılması, uyduluktan kurtulması, bağımsız bir politika güdülmesi gibi görüşler ortaya atılmaktadır. Biz bu fikirlerin cevabını her yerde her fırsatta verdik. Ama isterim ki, partimizin en güçlü ve en yüksek organı olan yüksek heyetinizin huzurunda bu meseleleri bir defa daha gözden geçirelim ve bugün bütün gözlerin üzerine çevrilmiş olduğu bu kongrede büyük milletimize gerçekleri topluca anlatahım.

Evvelâ millî politikanın tarifi üzerinde duracağım. Millî politika milletçe benimsenmiş politika demekse bunun miyarı seçimlerdir. Millî politika bütün siyasî partilerin üzerinde ittifak ettiği bir politika demekse, buna çok kere imkân yoktur. Yok bunlar değil de millî politika, siyasetimizle ilgili bütün hareketlerin her zaman her taraftan tasvip görecektir şekilde ayarlanması ise zannediyorum ki bu da mümkün değildir. Bir kere böyle bir mutabakatın sağlanabilmesi muhaldir. Bu tenkitlerden her meselede mutlaka siyasî teşekküllerle istişara kastolunuyorsa, politik konuların bünyesinde mevcut sür'at ve mahremiyet unsurları buna imkân bahşetmediği gibi, böyle bir sistemin ihyası hali de, neticede ancemaatin hükümet etme şekline inkılâb eder.

Genel siyasetimizin anahatları

Siyasî hâdiselerin mahiyeti icabı olarak bu alandaki çalışmalar alenî cereyan eder. Devletler arasında yapılan temaslar ortak bildirimlerle ve yetkililerin tamamlayıcı beyanları ile en seri şekilde umumî efkârın bilgisine ulaşır. Genel siyasetimizin anahatları, hedefleri, Birleşmiş Milletler dâhil, bütün milletlerarası teşekküllerdeki beyan ve davranışımızla cümlelerin malûmu haline gelir.

Bu itibarla iktidarımız, yüce Meclislerden tasvip görmüş, programıyla vuzuha kavuşmuş tamamen millî bir politikanın takipçisidir. Bunun tatbikinde görüş farklarımız olabilir, ama bunun her zaman münakaşası mümkündür.

Paktlardan ayrılarak bağımsız bir politika takip etmemiz lüzumunu savunanların görüşleri üzerinde de durmak istiyorum. Evvelâ bu görüş sahiplerine hep beraber soracağımız sualler vardır.

Türkiye Atatürk devrinden beri barış peşindedir

Acaba bağımsız politika deyince neyi anlıyorlar, bunun tarifi nedir? Türkiye ne zamandan beri bağımsızlığını kaybetmiştir? NATO ve CENTO gibi ittifakların içinde bulunmak, bağımsız politikadan ayrılmak demekse, Türkiye hür iradesi ile, hiçbir tazyike mâruz kalmadan, hattâ büyük gayretlerle bu ittifaklara, bağımsızlığını fi-sibilüllâh sair devletlere hediye etmek için mi girmiştir?

Türkiye, Atatürk devrinden beri barış peşindedir. "Yurtta sulh, cihanda sulh" peşindedir. Balkan milletleri arasında bağlar kurarak bölgeyi barış içinde yaşatmak ve böylece bölge bölge dünya barışına ulaşmak fikri ilk defa Atatürk'ten gelmiştir.

Bizim politikamızın temel hedefinin herşeyden evvel dış güvenliğimizi en geniş bir teminata bağlamak olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

Bunu yaparken her memleket gibi elbette Türkiye de jeopolitik durumunu dikkate almıştır. NATO'ya katılmanın başlıca sebebi budur. Bağımsızlığını lâıykıyla koruma gayretine giren hepsi de hür ondört memleket arasında Türkiye'nin eşit şartlarla katılmış olmasını uyduluk diye görmek veya göstermek isteyenlerin niyetleri, maksatları üzerinde durmak istemem ama Türkiye'nin bu ittifak içinde bulunuşunun bize göre mânası; Batı medeniyeti ile yoğurulmuş hür ve müstakil devletlerin vücuda getirdiği maddî ve mânevî yönleri bulunan bir cephe içerisinde olmanın, millî menfaatlerimizin zarurî bir icabı ve bağımsızlığımızı korumanın müessir bir vasıtası olduğudur. Bu ittifakın temelinde, barışı ve gerekirse bağımsızlığı korumak kadar, ferdî hürriyetlere dayanan Batı medeniyetini yaşatmak fikri de vardır.

NATO'nun lüzum ve faydası ortadadır

Nato'nun Türkiye'yi yeni tehlikelere maruz bıraktığı hakkındaki iddialara gelince, barışı korumanın en tesirli yolu olan savunma hazırlığını kuvvetlendirmenin zarureti karşısında bu görüşlerin ne kadar mesnetsiz olduğu ortadadır.

Netice olarak şunları söylemek istiyorum:

NATO'ya girmek, ya da NATO'da kalmak; bir hesap meselesidir. Türkiye millî menfaatlerine göre hesabını yapmış ve kararını vermiştir. NATO'ya girdiğimiz günden beri gelip geçen iktidarlar bu kararın isabetinde ittifak etmişlerdir.

Bugünkü nazik şartlar, hele Avrupa'daki son gelişmeler muvacehesinde NATO'nun lüzum ve faydasını açık bir şekilde bir kere daha ortaya koymuş bulunuyor. Dikkat edilirse ortaya atılan bağımsız Türkiye sloganı, sosyalist Türkiye'nin hasreti içinde bulunanların malıdır.

Bunu şu şekilde söylemek de mümkündür: Türkiye'nin Batı âlemi ile paylaştığı bir hayat felsefesi vardır. Bu hayat felsefesinin temelinde, ferde değer veren, ferdin her sahada muayyen hürriyetlere sahip olmasına inanan, vatandaşın hür iradesine tabi demokratik bir devlet düzeni anlayışı vardır. Bu hayat felsefesi ile mutabık olmayan insanlar için yapılacak ilk şey Türkiye'yi Batı âleminde ayırmaktır. Türkiye ile Batı âlemi arasındaki çeşitli bağların en önemlilerinden birisi hiç şüphesiz NATO'dur. İşte, bahsettiğim iddiayı ileri sürenlerin bázılarının NATO'ya karşı duydukları allerjinin hakikî sebebi budur. Nitekim, aynı çevreler, Türkiye'nin Ortak Pazar ile mevcut ilişkilerini de aynı sebepten hoş görmezler. Tenkitlerin bir dış politika münakaşası şeklinde gösterilmesi bunlar için bir zevahirden ibarettir. Sosyalist Türkiye'den kastedilen şey ise, demokrasiye dayanan bir düzen değil, totaliter bir sol idaredir. NATO'dan çıkmış, totaliter sol bir idare altına düşmüş bir Türkiye'nin ne derece bağımsız addedilebileceği artık kimsenin meçhûlü değildir.

Türk Milleti bağımsızlığını herşeyin üstünde tutar

Bağımsızlığını herşeyin üstünde tutan Türk milleti, tarihî tecrübesi ve tarihî olgunluğu ile memleketin hakikî çıkarlarına uygun basiretli yolu seçmesini bilmıştır.

NATO içinde bulunmanın Türkiye'nin millî menfaatlerine uygun ve müstakil bir politika takip etmesi imkânını ortadan kaldırdığı hakkındaki görüşler de tamamen mesnetten mahrumdur.

Hüner, dış siyaset sahasında mevcut imkânlardan âzami ölçüde faydalanmanın yolunu bularak realist bir politika yürütmek suretiyle millî menfaatlerin korunmasıdır.

Eiz, iktidara geldiğimiz günden beri bu yoldayız.

Dünyanın değişen siyasî, iktisadî, askerî ve sosyal şartlarına ayak uydurmak ve millî menfaatlerimize en uygun yolu bulmak gayesiyle politikamıza lüzumlu seyyaliyeti verebilmişizdir.

İttifakımızla ilgili taahhütlerin dışında kalan sahalarda, diğer devletlerle olan münasebetlerimizde kendi siyasetimize ve millî icaplarımıza uygun bir yolu seçme imkânını her zaman bulduk.

Millî dayanışma ve toplum huzuru

İşte iktidarımızın tenkidlere boğulmak istenilen dış politikası bundan ibarettir. Diğer devletlerle olan ilişkilerimizi, millî güvenliği-mizi ve millî menfaatlerimizi ihlâl etmeden, onlar için de yararlı ve müşterek noktaları dikkatle telif ederek denge içinde bulundurmak suretiyle karşılıklı imkânları bir araya getirmek ve bu yol ile böl-gemize ve dünya barışına yardımcı olmak şeklinde özetleyebileceği-miz açık, dürüst ve belirli bir politikayı huzuruza çıkarabilmiş ol-manın ümid ve huzuru ile şimdi bir başka konuya geçmek istiyorum.

Millî dayanışma, zararlı cereyanlar ve toplum huzuru ancak, si-yasî kanaatleri ne olursa olsun, vatandaşlar arasında karşılıklı anla-yış ve saygı duygularının ve toplum şuurunun kuvvetlenmesiyle do-ğar ve yerleşir.

Bu duyguları yok etmeyi ve vatandaşlar arasında ikilik yarat-mayı hedef tutan her hareketin Anayasamın özüne ve ruhuna ay-kırı olduğundan şüphe edilmemelidir.

Bu bakımdan Devletin ve milletin bütünlüğünü parçalamak iste-yen zararlı cereyanların önlenmesi zaruridir.

Bu, Anayasamızın 3 üncü maddesine konulmuş olan "Türkiye Devleti ülkesi ve mileti ile bölünmez bir bütündür." temel ilkesinin muhafazası için de lüzumludur.

Diğer taraftan Anayasamızın 2 nci maddesinde belirtildiği gi-bi Devletimiz insan haklarına dayanmakta, bu hükmün kaynağı olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 30 uncu maddesinde, (... İş-bu Beyannamenin hiçbir hükmü, içinde ilân olunan hak ve hürriyet-lerin bir devlet, zümre veya fert tarafından yok edilmesini hedef gü-den bir faaliyete girişmeye veya bunu istemeye hak verir mahiyet-te yorumlanamaz.) denilmektedir.

Basın hürriyeti sınırsız değildir

Görülüyor ki insan hak ve hürriyetlerini en geniş ölçüde ka-bul eden İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, demokrasiyi ve hür-riyetleri yok etmeğe müncer olacak hareketlere cevaz vermemiş ve bunların yasak edilmesini insan haklarına aykırı saymamıştır.

Düşünce ve kanaat hürriyetini tamamlayan ve onun kullanılma-sını sağlayan basın hürriyeti de düşünce ve kanaat hürriyeti gibi sı-nırsız değildir.

Anayasamız 22 nci maddesiyle basın hürriyetinin millî güvenli-ği ve genel ahlâkı korumak, kişilerin şeref, haysiyet ve haklarına tecavüzü, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek maksadiyle sınırlanabi-

leceğini kabul ettiği gibi, gerekli hallerde gazete ve dergilerin toplatılmasına da cevaz vermiştir.

Geniş halk kütlelerine hitap eden basının hür olması, toplum huzur ve selâmetini ve devletin güvenliğini ihlâl eden yazıların cezasız bırakılması demek değildir. Basının hür olması kadar sorumluluk şuurıyla hareket etmesi de şarttır.

Şayet basın sorumluluk şuurundan mahrum olursa her sorumluz kuvvet gibi toplum için tehlike olur. Düşünce ve basın hürriyetleri ne kadar mukaddes olursa olsun böyle bir durum karşısında toplum düzenini ve millî güvenliğini korumakla mükellef olan Devlet, gerekli kanunî tedbirleri alır.

Devlet bütünlüğünü parçalamak isteyenlere hürriyet tanınmamıştır

Nitekim Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu Sözcüsü bu hakikatı ifade ederek, (Anayasamızın esas itibarıyla hürriyetleri imha edici faaliyetleri yasak eden ve realist bir hürriyet anlayışını kendinde temel olarak almış bir Anayasa olduğunu, bu bakımdan herkese tanınan düşünce hürriyetinin Anayasa ile tesbit olunan Devlet nizamına ve demokratik nizama uygun kanaatleri belirtmek için sağlandığını ve bu sebeple lâik ve demokratik nizamı yıkmak, Devletin ve milletin bütünlüğünü parçalamak isteyen düşüncelerin açıklanmasının düşünce hürriyetine dâhil sayılmayacağı ve bilâkis suç teşkil edeceğini) açıkça beyan etmiştir.

Anayasamızın sağladığı Hukuk Devleti nizamını korumada yasa ve yürütme organlarına büyük görevler düşmektedir. Ancak bu iki organın kusursuz çalışmaları her zaman ve her konuda müsbet sonuç almağa kâfi gelmez. Zira, bütün bu gayretler yargı organında düğümlenmektedir. Bu organ süratli, isabetli ve adil çalıştığı ölçüde muvaffakiyet hasıl olur. Bu mülâhâzayla açıkça denilebilir ki hukuk devleti nizamının hakiki bekçileri yargı organında görev alan şahıslardır. Anayasamızın hâkimlere tanıdığı bağımsızlık ve teminat işte bu gayeyi istihsal için konmuştur.

Özellikle Devletin emniyeti ile ilgili konularda bu hal daha da büyük önem taşımaktadır. Hukuk Devleti nizamında zabitanın adli vazifesi suçluyu yakalamak, delilleri toplamak ve Cumhuriyet Savcısına teslim etmekle biter. Bundan sonrası savcılara ve hâkimlere düşmektedir.

Anayasamızın getirdiği nizam, tâbir caizse, birbirine bağlı bir mekanizmalar nizamıdır. Bu mekanizmanın herhangi bir yeri işlemezse nizam aksar.

Kuvvetler ayrılığı prensibi devleti parçalamak değildir

Kuvvetler ayrılığı prensibinin câri olduğu bu nizamda her kuvvetin kendisine düşeni yapması şarttır.

Kuvvetler ayrılığı prensibini, her kuvvetin diğer kuvvetlerle irtibatsız olarak çalışması ve dilediğini yapması mânasına alamayız. Aksi hal, kuvvetler ayrılığı prensibinin devleti parçalaması demek olur. Kuvvetler ayrılığı prensibini sadece kuvvetlerin müşterek bir anlayış ve ahenk içinde ve Anayasa kurallarına uygun olarak Devlet düzeninin en iyi şekilde işlemlerini sağlamağa çalışmaları mânasına anlamak lâzımdır.

Devlet emniyetine ve milletin bütünlüğüne yöneltelen kanun dışı hareketlerde her üç organın da büyük bir hassasiyet içinde olması şarttır.

Kanunlarımızın boşluklarından faydalanmak ve geniş hak ve hürriyetleri suiistimal etmek suretiyle yapılagelen bölücü hareketleri kesinlikle önleyecek kanunî tedbirlerimiz hazırdır.

Anayasa nizamına karşı işlenen fiilleri önleyecek müstakil bir kanun ile Türk Ceza Kanununda ve Cemiyetler Kanununda tadilat şeklinde hazırlanan tedbirler manzumesi yakında yasama organına sunulacaktır.

Tedbirler Kanununa ihtiyaç gösteren sebepler ortadan kalkmıştır

Muhterem Arkadaşlarım,

Kamuoyu tarafından Tedbirler Kanunu diye adlandırılan ve asıl adı (Anayasa Nizamını, Millî Güvenlik ve Huzuru Bozan Bâzı Fiiller Hakkında Kanun) olan 38 sayılı Kanun, 1962 yılında günün icapları gözönünde tutularak Başbakanın, Bakanlar Kurulundan ve siyasi parti liderlerinin, gruplarından aldıkları prensip mutabakatının ışığı altında hazırlanmış ve Parlâmentoca kabul edilerek 7.3.1962 tarihinde yürürlüğe girmişti.

Bilindiği gibi bu kanun, o tarihte memleketin geçirdiği çeşitli buhranların verdiği mecburiyetle çıkarılmış olup geçici mahiyet taşıyan tedbirleri ihtiva etmektedir.

Aradan geçen 7 seneye yakın bir zaman içinde şartlar değişmiş ve böyle bir kanuna ihtiyaç gösteren sebepler artık ortadan kalkmıştır.

Filhakika bugün Parlâmento içinde ve dışında değişik temayülleri temsil eden kimseler arasında da bu kanaatin yerleştiğini ve umumileştiğini görmekteyiz. Diğer taraftan bugünün zaruret ve ihtiyaçları gözönünde tutulmak suretiyle hazırlanan (Anayasa Nizamına Karşı İşlenen Fiillerin Önlenmesi Hakkındaki Kanun Tasarı-

sı)'nın ihtiva ettiği hükümler itibariyle de 38 sayılı Kanuna bir ke-re daha lüzum kalmamaktadır.

Bu görüşün ışığı altında hazırlanmış olan Tasarı, önümüzdeki günlerde Parlâmentoya sunulacak ve bu Kanunun meriyetten kal-dırılmasına çalışılacaktır.

Anayasa müesseselerine hürmet asıldır

Anayasamızın kurduğu müesseselere hürmet ve itibar asıldır. Bununla beraber hiçbir zaman bu müesseselerin işleyişindeki aksak-lıklarla kararlarının eleştirilemeyeceği söylenemez. Bunların bir em-niyet müessesesi olarak kurulduğu ifade olunur. Yalnız frenler çok sıkılırsa vasıta yürümez. Söylemeye çalıştığım husus şudur: Siyasî iktidarın üzerinde birtakım emniyet müesseseleri tesis etme fikri makûl ölçülerin dışına çıktığı zaman siyasî iktidar takdir yetkisini ve dolayısıyla yürütme fonksiyonunda müessiriyetini kaybeder. Böy-le bir duruma, siyasî iktidarın vazifesini yaparken yetkilerini kötü-ye kullanacağı kaziyesinden hareketle gelinir. Yani siyasî iktidara bir nevi peşin hükümlerle itimatsızlık, siyasî iktidar üzerinde aşırı yet-kilerle teçhiz edilmiş veya kendisini öyle addeden emniyet müessesese-leri tesis etmeye hak verdirir. Ancak siyasî iktidarın çeşitli mura-kabe yolları vardır. Onun görevini yapmaması, yapamaması değil; yapması ve murakabeye tabi olması esastır. Aslında siyasî iktidar yetkilerini kötüye kullanırsa çeşitli yollardan murakabe mümkün-dür, ama siyasî iktidar üzerindeki emniyet müesseseleri yetkilerini kötüye kullanır veya bu yetkileri kullanmazlarsa o zaman ne ola-caktır? Kanaatımız odur ki, siyasî iktidar bundan dahi sorumludur ve bunu kanunî yollardan giderek düzeltmek yalnız siyasî iktidarın vazifesidir. Bu, müesseselere saygısızlık değil, demokratik müessesese-lerin işlemesini temindir.

Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir

Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milletininindir. Millet bu egemen-liğini yetkili organları eliyle kullanır. Hiçbir kimse veya organ kay-nagını Anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz ve bu tem-el kurala, bu ana kurala bütün organlar sıkı sıkıya bağlı kalma-ya mecburdur.

Anayasamızın 147 nci maddesine göre Anayasa Mahkemesi an-cak kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüklerinin Ana-yasaya uygunluğunu denetler. Bunun neticesi olarak da iptal ka-rarı verebilir. Öteyandan Anayasamızın 64 üncü maddesi kanun koy-ma, değiştirme ve kaldırma yetkilerini Türkiye Büyük Millet Mecli-sine vermiştir.

Anayasamızın koyduğu kurallar bundan ibaret olmasına rağmen Anayasa Mahkemesi haiz olduğu iptal yetkisini istimal ederek, Yasama Organının iradesi dışında yeni bir seçim sistemi getirecek şekil ve tarzda tasarruflara girmiştir.

Bu itibarla, Anayasa Mahkemesinin de Yasama Organının üstüne çıkması gibi bir durum teviz olunamaz.

Bunları söylemek bu müesseseye hürmetsizlik değildir. Bunları söylemek, sadece Anayasayı ve kuvvetler ayrılığı prensibini savunmaktır.

Hiçbir müessese Türkiye Büyük Millet Meclisinin üstünde değildir ve olamaz.

Yüksek Seçim Kurulu hukuka uymayan bir karar almıştır

Muhterem Arkadaşlarım,

Anayasamızın 75 inci maddesi ve 298 sayılı Kanununun 17 nci maddesi Yüksek Seçim Kurulunun vazife yeri ve yetkilerini göstermiştir. Yüksek Seçim Kurulu, seçimlerin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma ve yaptırma, yolsuzlukları ve şikâyetleri inceleme ve karara bağlama mevkiindedir. Bu gerçeğe rağmen, İstanbul'da cereyan eden mahallî seçimlerde oy atma işleminden önce ileri sürülen itirazları İlçe ve İl Seçim Kurulları karara bağladığı ve ayrıca kendisine kadar ulaştırılan bu itirazları (kesindir) esbabı mucibesıyla reddettiği halde, sonradan vatandaş tarafından verilen muteber oyları iptâl ve kazanmayanları seçilmiş göstermek suretiyle Yüksek Seçim Kurulu, Anayasamıza hukuk esaslarına ve millî irade mefhumuna uymayan bir karar almış bulunmaktadır.

Yüksek Seçim Kurulunun Anayasayı aşan bu nevi tasarruflarını önleyecek, hudutları kesinlikle belli, kanun değişikliği hazırlanmıştır.

Söz buraya gelmişken bir noktayı daha belirtmekte fayda vardır. Müesseselerin bu nevi kararlarını ilmi bir hüviyet içinde eleştirmeyi dahi, müesseselere karşı hürmetsizlik şeklinde takdimde ısrar eden çevreler, bir Anayasa müessesesi olan yürütme organına her gün yapılmakta olan haksız, insafsız ve ahlâk dışı tecavüz ve hakaretler karşısında susmayı ve hattâ alkış tutmayı tercih eder görünmektedirler. Anayasa müesseseleri ile birlikte yasama, yürütme ve yargı organları birbirini ikmal eden birer parçadır. İstisnasız hepsini itibarda tutmak ve korumak şarttır.

Yargı Organından birtakım şikâyetler vardır

Muhterem Arkadaşlar,

Yargı organından birtakım şikâyetler vardır. Genellikle işlerin geç çıktığı noktasında toplanan bu şikâyetlere son verecek çareler bulmak mecburiyeti vardır. İşlerin süratli çıkmasını sağlamak için gereken kanunî tedbirlerin bir kısmı alınmış, bir kısmı da Parlâmentoya sunulmuş bulunmaktadır.

Bu cümleden olmak üzere 400 hâkim ve savcı kadrosu ile 500 icra memuru, başkâtip, kâtip gibi tâli memur kadroları alınmış, ayrıca Yargıtay'a işlerin çokluğu sebebiyle 30 üye kadrosu ilâve edilmiştir. Diğer taraftan alınan umumî kadrodan 18 adedi yine Yargıtay'a tahsis olunmuştur. Sağlanan bu kadro imkânlarına muvazi olarak işlerin çabuklaştırılmasını sağlamak için Hukuk ve Ceza Muhakemeleri Usulü kanunlarında lüzumlu değişiklikler hazırlanarak Yasama Organına sunulmuştur.

Diğer taraftan hâkim ve savcıların daha mücehhez bir şekilde yetiştirilmeleri esaslarını da içine alan hâkim ve savcılar kanun tasarısı da hazırlanmıştır. Hâkimlerin Anayasanın imkân verdiği ölçüde belli konularda denetimini sağlayacak Yüksek Hâkimler Kuruluna bağlı bir organın kurulması için lüzumlu kadro kanunu Parlâmentoya intikâl ettirilmiştir.

Bütün bunlar, işlerin sür'atli görülmesini sağlamak için alınan kanunî tedbirlerdir. Şüphesiz bütün bu tedbirleri semereli kılacak tek unsur hâkimlerimizin sür'atli iş çıkarma hususunda gösterecekleri gayretler olacaktır.

Hâkimlerimiz bağımsız ve teminatlıdır

Hâkimlerimiz Anayasamıza göre bağımsız ve teminatlılardır. Üzerlerinde icranın hiçbir tesiri ve rolü yoktur. Bütün işleri Yüksek Hâkimler Kurulu eliyle yürütülür.

Anayasanın Hâkimler için koyduğu bu teminat hükümleri yanında bir de kadrosu 60 lira ve daha yukarı olan hâkimler için coğrafi teminat adı verilen munzam bir teminat tanınmıştır. Bu teminatı haiz olan hâkimler muvafakatleri olmadan başka yerlere atanamazlar. Ashında bu teminata bir kısım hâkimlerin sahip olmalarına mukabil bir kısmının bu teminattan mahrum oluşunu eşitlik prensibi ve hukuk mantığı ile bağdaştırmak mümkün değildir. Diğer taraftan Anayasanın getirdiği teminatlar dışında munzam bir teminata artık lüzum olmadığı da Anayasa Mahkemesinin bir kararında bilvesile açıklanmıştır. Böylece her yönü ile eşit olmayan mahzurlu bir tatabikatin devamına lüzum kalmamaktadır.

Anayasamıza göre demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurları sayılan siyasî partilerimizi istikrarlı bir düzene kavuşturmak lâzımdır. Bu maksatla Siyasî Partiler Kanunu ile Seçim Kanununda lüzumlu değişiklikler hazırlanmaktadır.

Önseçim müessesesi bugünkü haliyle bütün siyasî partilerimiz için müşterek bir şikâyet konusu olmaktadır. Sür'atle halli lâzım gelen bu önemli konu Seçim Kanunu değişiklikleri arasında önemle ele alınacaktır.

Siyasî partilerin tüzüklerinde iç ihtilâfların ve kademe kongrelerine ve delege seçimlerine ait itirazların üst kademelerce nasıl hal-dileceğine dair hükümler vardır. Bu yollar sonuna kadar denenmeden ve parti bünyesi içinde kesin bir karara varılmadan her kademe-de yargı organlarına müracaatlar yapılabilmekte ve böylece parti teşkilâtı yargı organlarıyla karşı karşıya gelmektedir. Bunun mahzurları meydandadır. Yargı organlarına ancak, nihaî safhada başvurulabilmelidir. Bunu düzenleyici hükümler Parlâmentoya sunulumak üzere hazırlanmış bulunmaktadır.

Orman içi köylüsüne geçinme imkânı sağlanacaktır

Anayasamızın 37 ve 131 inci maddelerinin teminatı altında bulunan ormanlarımızın korunması, geliştirilmesi ve işletilmesi çalışmalarının yanı sıra, orman içinde ve orman kenarında yaşayan vatandaşlarımıza geçim imkânları sağlanması ve artırılması hususları üzerinde de, önemle ve dikkatle durulmuştur.

Hükümet programımızda ve İkinci Beş Yıllık Plânda yer alan temel hedef ve ilkelere uygun olarak, yıllık programlara gereken tedbirler konulmuş ve bu tedbirlerin icrasına başlanmıştır.

Halen, yürürlükte bulunan Orman Kanunu ile tatbikat, vatan-daş-orman münasebetlerindeki ihtilâfların ve şikâyetlerin haline medar olmadığı gibi, millî servetimiz olan ormanlardan birim sahadada devamlı ve azamî verim sağlamaktan da uzaktır.

Gerçekten, orman ile orman olmayan sahaların birbirinden kesin olarak ayrılması, ilmî ve hukukî teknik ve ekonomik maksatları kapsayacak tarzda, hudutların yeniden tesbit ve tâyini bir zaruret olarak görülmektedir.

Bugün, fiilen ve ilmen orman olmadığı halde, ormandan mâdüt sayılmış, millî istihsale ve ekonomimize hiçbir katkısı olmayan, milyonlarca dekar boş arazi mevcuttur.

Orman mahsulleri endüstrisine atfedilen önem

Orman bütünlüğünü bozmadan, mevcut, delicelik, sakızlık, har-nupluk, yabancı meyve, fındık, fıstık, çay ve narenciye gibi nebatların

bulunduğu geniş sahaların ihyası ve imarı, orman içi köylerde yaşayanlara ve millî ekonomimize yeni güç kazandıracaktır.

Bu maksatları kapsayan ve mevcut Orman Kanununu değiştiren yeni tasarı hazırlanmıştır.

Ormanlarımızın daha iyi işletilmesi ve orman ürünlerinin değerlendirilmesi için, orman mahsulleri endüstrisine hususî bir önem atfedilmiştir. Halen kurulmakta olan bir sun'î tahta ve üç kâğıt fabrikasına ilâveten önümüzdeki yıl, üç kâğıt fabrikası daha kurulması kararlaştırılmıştır.

Orman içi köylerde yaşayan vatandaşlarımızın geçim imkânlarını arttırmak üzere, ormanların ıslah, işletme, ağaçlandırma faaliyetleri ile, yol yapımı, tahmil, tahliye ve nakliye işlerinde hiç olmazsa, orman içinde yaşayan her aileden bir kişiye çalışma imkânı sağlayacak tedbirler alınmıştır.

Orman köylerinin kalkındırılması faaliyetlerini koordine etmek, eğitim, sağlık ve altyapı gibi hizmetlerde öncelik tanımak, hayvancılığı geliştirmek, elemeğini değerlendirmek üzere, program tedbirleri alınmıştır ve bu maksatla orman köylerini kalkındırma fonu tahsis olunmuştur.

Muhterem delege arkadaşlarım :

Parti yönetimine ve dolayısı ile siyasî hayatımıza yeni unsurlar girmiştir.

Devlet, polis devleti olmaktan artık çıkmıştır

Devletin polis devleti olmaktan çıkıp hukuk devleti ve sosyal devlet haline gelmiş olması vatandaşın siyasî partilerden beklediği şeyleri değiştirmiştir.

Bu yöndeki gelişme daha da çok ilerliyecektir.

Tek parti devrinden çok parti devrine geçişte vatandaş partiyi, hakkını, hukukunu devlete karşı korumada bir yol addetmekte idi.

Hukuk devleti bütün icapları ile geliştikçe vatandaşın devlet karşısında bir desteğe ihtiyacı kalmamaktadır.

Devlet korkusu yerini vatandaşlık mes'uliyeti duygusuna terk etmektedir.

Hele memleketimizde vatandaşın, siyasî partilerin hak, hukuk ve adalet anlayışına olan itimadı arttıkça bu husus daha da geçerli hale gelecektir.

Bu taktirde hürriyetlerini ve haklarını her halûkârda emniyet içinde hisseden vatandaş partiden, sosyal devletin icabı hizmetleri ve devletle olan münasebetlerinde anlayış ve sürat bekliyecektir.

Her kademede parti yönetimi bugün sosyal meselelere daha çok eğilmeye köylü, çiftçi, işçi, esnaf, gecekondu, gençlik meseleleri ile daha yakından meşgul olmağa, sağlık, eğitim, sosyal refah hizmetlerinin gelişmesini dikkatle takip etmeye mecburdur.

Aldığı intibaları parti politikasını daha realist bir şekilde tanzim edebilmek için üst kademelerine aktarmak durumundadır.

Parti kademeleri sadece tüzük tatbikatı yapan ve seçimleri yöneten organlar olmak yerine vatandaşa hergün açık, hem onu dinleyen, hem onun ayağına giden bir hizmet anlayışı içinde olmak mecburiyetindedir.

Önseçim müessesesi partilerde istikrarı bozmuştur

Üzerinde duracağım diğer bir husus siyasî partilerde istikrar meselesidir.

Her kademede iki senede bir kongre ve bu kongrelerde seçim yapılması hemen her sene memleketimizde bir seçimin mevcudiyeti, önseçim müessesesinin durumu partilerde istikrarı bozmuştur. Kademelerde dalgalanmalar ve ihtilâflar bunun neticesidir.

Diğer taraftan seçme ve seçilme yarışı zaman zaman partiye ve partili arkadaşlarımıza zarar verecek hudutlara kadar götürülmüştür.

İhtilâflar parti üst kademelerini adeta başka bir işle meşgul olamaz hale getirmiştir.

Parti ihtilâflarını çözmek, herkesi memnun edecek şekilde çözmek çok kere mümkün değildir.

Bu hizmetler gönüllü hizmetlerdir.

Bütün mesele mümkün olduğu kadar az ihtilâf çıkartmaktır. Sistemi bu şekilde düzeltmek lâzımdır.

Bu maksada matuf olmak üzere Partiler Kanunu, Seçim Kanunu ve Parti Tüzüğünde gerekli değişiklikler yapılacaktır.

Parti idaresinde karşılaşılan diğer bir husus ise yetki ve sorumluluk meselesidir.

Parti yönetimini yetki ile teşhiz etmek şarttır

Parti yönetimini ahenkli ve zincirleme yetki ile teşhiz etmek şarttır. Kademelerin birbirini ezmesi endişesi ile kademelerin birbiri üzerindeki nüfuzunu kaldırdığımız taktirde parti disiplinini ve parti menfaatlerini sağlamak imkân kaybolmaktadır.

Parti yönetiminde üzerinde duracağım diğer bir husus da bugün ilçe seviyesinde biten teşkilâtın hem bu seviyedeki vatandaşlarla

hem bunun ötesindeki vatandaşlarla yani kökle sıkı ilgisini muhafaza meselesidir.

İlçe seviyesinde 10 milyon, ilçenin altında da 23 milyon nüfusumuz vardır. Bugün köylerde yaşayan 23 milyon nüfus parti teşkilatlanmasından mahrumdur.

Vatandaşın parti ile olan ilgisini devam ettirmek, ettirebilmek partinin vatandaşla olan ilgisine bağlıdır.

Bu ilgi hem vatandaşı daha çok sayıda ve daha şumullü bir şekilde parti idaresine iştirak ettirebilmek, hem de vatandaşın dertleri ile yalnız seçim zamanında değil devamlı bir şekilde meşgul olmakla mümkündür.

Parti suurunun kökleşmesi şarttır.

Parti çalışmaları bir eğitim vasıtasıdır.

Gayet tabiidir ki partililerin şu veya bu hizmete talip olması memnuniyet vericidir. Ancak konmuş usullere uyarak yapılan hizmet yarışması kaybedeni infiale, kazananı gurura sevketmemelidir.

Bunun neticesinde de partiye zarar verecek tutumların doğması sadece parti suurunun kökleşmemiş olduğunu gösterir.

Mahallî seçimler ve kısmî Senato seçimleri

Muhterem Delege Arkadaşlarım

2 Haziran 1968 tarihinde yapılan mahallî seçimler ve kısmî Senato seçimleri üzerinde kısaca duracağım.

Bu seçimler neticesinde partimiz 1238 belediyeden 700'ünü, 52 senatörlükten 38'ini ve ara seçimi yapılan 5 ilimizde de 5 milletvekilliğinin hepsini kazanmıştır. Bu arada başkent Ankara'nın çok iddialı olan belediye seçimini kazanmış olmamız bize her yere olduğu gibi Ankaramıza da daha çok hizmet imkânını vermiştir.

Mahallî seçimlerin bünyesi icabı değişik tesirler için içine girmektedir.

1963 seçimlerinde 505 olan belediye adedimiz 700'e yükselmiştir. %44,5 olan rey nisbetimiz de %49,5'a varmıştır.

Genel meclis seçimlerinde de netice buna yakındır.

Genel meclis seçimlerine bakıp bunu 1965 seçimleri ile mukayese edip rey kaybettiğimiz iddia olunabilir.

Bu mukayesenin doğru bir mukayese olacağına kani değilim.

Genel meclis seçimleri mahallî şartlara geniş mikyasta tâbidir ve iktidarı tâyin eden seçimler değildir.

Bununla beraber teyakkuzu elden bırakmamak doğru olur.

2 Haziran 1968 tarihinde yapılan seçimlerde gördüğümüz bir diğer husus da 200 kadar belediyenin müstakil adaylar tarafından

kazanılmasıdır. Bunlardan çoğu partimiz saflarında bulunmuş kimselerdir.

Halka karşı gidilmez ve halka küsülmez

Bazı yerlerde müstakil adayların parti adaylarını mağlûp etmiş olmasını dikkatimizi çeken bir hâdise olarak karşılarım.

Hemen hemen her şehir ve kasabanın kendine mahsus şartları ve sebepleri mevcuttur. Bununla beraber müşterek olan cihet bundan bir netice çıkarılması lâzım geldiğidir.

Parti yöneticilerinin vatandaşın karşısına vatandaşın nabzını ölçerek onun tutacağı kimseleri çıkarmaları daha sonra da çıkardıkları aday için hep beraber çalışmaları lâzımdır.

Şurası bilinmelidir ki halka karşı gidilmez ve halka küsülmez, kusuru halkta değil, kendimizde aramalıyız.

Mahallî seçimler her partinin bünyesinde olduğu gibi bizim bünyemizde de bazı yaralar açmıştır.

Bu yaraların ilçe ve il kongrelerine kadar tesir icra ettiği de bir vakiydir.

İlçe ve il kongreleri birçok yerlerde açılan yaraları kapatmıştır.

Bununla beraber bütün yönetici arkadaşlarımızın bağdaştırıcı ve uzlaştırıcı olmalarını önümüzdeki günlerin arzettiği mahiyet dolayısı ile ehemmiyetle rica ediyorum.

Muhterem Delege Arkadaşlarım :

Bugün meclislerde ve vatan sathında 1965'e nazaran çok daha güçlü bir şekilde temsil ediyoruz.

Meclislerin her ikisinde de istikrarlı bir iktidar için yeter çoğunluğumuz vardır.

Geçen üç senede küçümsenmeyecek hizmetler gördük

1965'te 239 üye ile temsil edildiğimiz Millet Meclisinde bugün 258 üye ile 72 üye ile temsil edildiğimiz Senato'da bugün 100 üye ile temsil ediyoruz.

Keza belediyelerin %60'ı da yine partili arkadaşlarımızın elindedir.

İktidar olarak geçen 3 sene zarfında küçümsenmeyecek hizmetler gördük. 1969 senesinde de büyük bir programla hizmet ifa edeceğiz.

Meclislerde iktisadî ve sosyal haytımızı yakından alâkadar eden mühim tasarılar vardır. Biraz evvel de önümüzdeki günlerde sevk edeceğimiz siyasî mahiyetteki tasarıları açıkladım.

Senato ve Meclis gruplarımız bu tasarıların biran evvel kanunlaşması gayreti içinde olacaklardır.

Seçim beyannamemizde ve Hükûmet programımızda bahsi geçen hususların büyük bir kısmı, hemen tüme yakını tasarı haline getirilmiş ve meclislere sevk edilmiştir.

Partimiz hayatiyet doludur, bu kongreden güçlenerek çıkacaktır.

Partili arkadaşlarım sadece hizmetle seçim kazanılamıyacağını çok iyi bilirler.

İktidarımıza, onun hizmetlerine ve birbirimize sahip çıkmaya devam etmemiz şarttır.

İç barışın eksiksiz tesisi şarttır

Partili arkadaşlarım, Adalet Partisinin Türkiye'nin siyasî ve iktisadî istikrarındaki yerini ve değerini, 1969 seçimlerinin önemini çok iyi takdir etmektedirler.

İç huzur ve barış konusuna senelerdir atfettiğimiz ehemmiyeti bu konuşmamda gerektiği ağırlığı vererek tekrar belirtmiş oluyorum. Adalet Partisi kurulduğundan bugüne kadar memleketimizde iç barışın eksiksiz teessüsünün, millî gücümüzü ve itibarımızı arttıracacağı kanaatinde olmuştur. İç barışın eksiksiz tesisinin gerektirdiği bütün pürüzlerin ortadan kaldırılması; millî bütünlüğümüz, beraberliğimiz ve hürriyetçi, demokratik rejimimiz için kaçınılmaz mahiyettedir. Demokratik hukuk devletinin temel ilkesi, vatandaşların hak eşitliğini öngörür. Siyasî sebeplerden dolayı meydana gelen çalkantıların neticeleri ilânihaye hiçbir memlekette sürüp gitmemiştir. Gayet tabiidir ki siyasî çalkantıların meydana geliş sebepleri ne olursa olsun, bir kere meydana geldikten sonra bunları olmamış addetmeye ve bıraktıkları rüsûbu inkâr etmeye imkân yoktur.

Siyasî sebeplerin meydana getirdiği eşitsizlikler, siyasî ortamın husumet ve huşunetleri giderip barışı tesis ettiği nisbette ortadan kalkar. Adalet Partisi iktidarı mazinin yaralarını tüm olarak saracak bir anlayışın ve iyi niyetin sahibi olduğunu daima göstermiştir. Nitekim geçen kısa mazi içerisinde bu istikamette başarılı adımlar atılmış ve imkânların ve ortamın müsaadesi nisbetinde, millî huzuru muhafaza hedefi gözden kaçırılmadan, çok önemli merhaleler katedilmiştir.

Şikâyet konularının halli, bir meseleyi hallederken yeni meseleler çıkarmama, yeni husumetler meydana getirmeme gerçeği içerisinde mümkün olur.

Büyük hedef gözden kaçırılmamalıdır

Adalet Partisinin iktidarda olduğu ve yurdun tüm huzurundan sorumlu bulunduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır.

Büyük hedefin, her ne sebeple olursa olsun, gözden kaçırılmıyacağından emin bulunuyorum.

Memleketimizde demokrasinin bütün müesseseleri ile gelişip yerleşmesi demek siyasî iktidarların kansız, zorsuz, işkencesiz, tehditsiz, korkusuz gitmesinin ve gelmesinin başarılabilmiş olması demektir. Bu, süngü ve namlu yerine sandığın ikâmesidir.

Memleketimizin huzura, sükûna ve kalkınmaya ihtiyacı vardır. Bunu ancak istikrarlı, müessir ve milletin iradesine dayanan iktidarlar temin edebilir.

Adalet Partisinin hedefi, her halkası kuvvetli moral değerler zinciri üzerine büyük ve güçlü Türkiye'yi, mâmur ve müreffeh Türkiye'yi inşa etmektir.

Büyük Atatürk'e, Cumhuriyete, insan haklarına dayanan millî, demokratik, lâik, hürriyetçi, sosyal hukuk devleti olan Devletimize inançla bağlı, millî şuuru taptaze, tarihine, harsına, mâzisine saygılı ve onu gurur ve iftihar vesilesi yapan bir milletin çocukları olarak değişen çağın medenî dünyasına lâayık modern Türkiye'yi yapacak güce sahip olduğumuza inanıyoruz.

Adalet Partisi sevgisi vatandaşın gönlündedir

Değerli Arkadaşlarım,

Partimiz kurulduğu günden bu yana hep başarı kazanarak gelmiştir.

Başarı kazanmaya devam etmemiz, dargın, kırgın bırakmadan saflarımızı düzeltmeye ve ölçülü medenî bir siyasî mücadeleye çok iyi hazırlanmamıza bağlıdır.

Adalet Partisi sevgisi sembolümüz kıratla vatandaşın gönlündedir. Gayretlerinizi esirgemezseniz kırat tozu dumana katacaktır.

Kongremize ve bütün arkadaşlarıma Cenâb-ı Allah'ın başarıya ulaşmakta yardımcı olmasını niyaz eder, hepinizi sevgi ve saygı ile selâmlarım.

03SA7188

ULB Halle

3/1

000 161 187

Ayyıldız Matbaası A. Ş.
Ankara — 1968

